

TATRY

3 | 2021 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

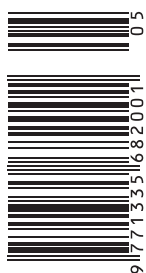
Novinky pod Lomnickým štítom

Po desaťročiach privíta
Skalná chata aj nocľazníkov

Viete, kde hľadať Malé Tatry?

Pred dvesto a viac rokmi sa tak bežne
nazývalo horstvo, pre ktoré sa neskôr
udomácnil úplne iný názov

ISSN 1335-6828

9 771335 682001 05

Mlok horský

(*Ichthyosaura alpestris*)

Zástupca obojživelníkov, ktorí trávajú časť života vo vode a časť na súši.

  Radoslav Michalec

Stredne veľký druh mloka. Samice sú spravidla väčšie a dorastajú do dĺžky približne dvanásť centimetrov, samce do deviatich. Ich farebnosť je premenlivá. Samce v tzv. svadobnom šate sú veľmi pestré, je to počas párenia, ktoré sa odohráva vo vode. Po ňom žijú prevažne na súši s menej výrazným sfarbením. Chrbtovú stranu tela majú hnedo-šedú s modrastým mramorovaním a bruško oranžové. Sfarbenie samíc je menej nápadné.

Tento európsky druh obojživelníka je rozšírený prevažne v strednej, západnej a v južnej Európe. U nás sa vyskytuje

v horských a podhorských oblastiach, vystupuje vysoko do hôr, v nížinách je, naopak, zriedkavý, až absentuje. Obýva väčšinou vlhkejšie lesné prostredie, kde žije skrytým spôsobom. Párenie prebieha od apríla do júna. Samička kladie vajčka jednotlivo na vodné rastliny, rôzne predmety v stojatých vodách, alebo na dno. Potravu tvorí hmyz, komáre, červy, chrobáky, pavúky, žubrienky, slimáky. Mloky zimujú hlavne na súši v úkrytoch v strnulom stave. Dožívajú sa desať až šesťnásť rokov. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Po desaťročiach privíta Skalnatá chata aj nocležníkov	3
Odišla legenda	4
Vycestovala na rekondičný pobyt	5
Zima v znamení skialpinizmu	6
Záchranári sa rozlúčili s Ivanom Račkom	7
Reštart sezóny	8
Mätúce názvy v Belianskych Tatrách	9
Školský zošit plný šibalstiev	12
Medvedisko – nie však o medvedoch	13
Profesor Alfréd Grosz a jeho žiaci	14
Svoje plány už neuskutoční	17
Vodopády Tatier III.	18
Ako rastie les	20
Čo skrýva líška Eliška?	24
Odkryté tajomstvá lesa	27
Baníctvo vo východnej časti Spišskej Magury	28
Viete, kde hľadať Malé Tatry?	30
Pani Kallivodová	34
V horolezeckom nebi privítali legendy	36
Nový fenomén	37
Tatry z chodníka	38
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LX.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66, 059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová, Pavol Kráľ
tel.: +421 903 98 75 94

Grafická úprava a tlač:
Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o.
Priekopa 21, 060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:
uhradíte na IBAN: SK698180000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:
MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Kráľ,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzituliek. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 22. 4. 2021

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

 Titulná strana
Poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica* G. Reuss)
Foto: Zuzana Homolová

Zadná strana
Príchod jari
Foto: Ján Slivinský

Viete, že...

 redakcia

Skialpinistom sa v polovici apríla v Tatranskom národnom parku podľa aktuálne platnej vyhlášky, ktorá supluje stále chýbajúci návštevný poriadok, oficiálne skončila sezóna. Dôvodom je ochrana prírody. S príchodom jari sa totiž vyhrabávajú svište a kamzice rodia mladé.

V Mengusovskej doline sa v polovici marca školili záchranárske psy. Medzinárodného kynologického seminára sa zúčastnilo 63 psovodov, ktorých schopnosti preverilo osem rôzne národných stanovíšť. Tie absolvovali spolu so svojimi štvornohými partákmi, pričom počas celého výcviku zaznamenávali svoje trasy, ako i trasy psov prostredníctvom GPS. Okrem toho na nich čakali aj skúšky zamerané na špecializovanú prípravu, organizáciu záchrannej činnosti so psom, spôsoby nasadenia záchranára a psa na vyhľadávanie v lavíne, záchranú činnosť so psom na lavíne i s použitím GPS.

Cestu v Prielome Dunajca, ktorá návštevníkom slúži aj ako turistický a cyklistický chodník, čaká rekonštrukcia za približne 1,1 milióna eur. Práce by mali trvať sedemnásť mesiacov a okrem stavebných úprav samotnej komunikácie v celkovej dĺžke 7 980 metrov, projekt počíta aj so sanáciou 27 oporných múrov a dvoch mostov. Pribudnúť by mal tiež nový mobiliár, v pláne je deväť prístreškov a informačných tabúľ a 22 lavičiek. Projekt s názvom Zvýšenie atraktivity poľsko-slovenského pohraničia v Pieninách prostredníctvom modernizácie existujúcej turistickej infraštruktúry je financovaný z fondov Európskej únie v rámci programu Interreg Poľsko – Slovensko.

Iba niečo vyše roka fungovala bezpečnostno-operatívna jednotka Horskej záchrannej služby, ktorú na jeseň 2019 zriadilo ministerstvo vnútra pod taktovkou vtedajšej šéfy Denisy Sakovej. Od tohto kroku si rezort sľuboval zvýšenie bezpečnosti v horských oblastiach, v kompetencii „BOJ-ky“ bolo napríklad i vyšetrovanie nehôd na horách či kontrola dodržiavania predpisov zo strany prevádzkovateľov lyžiarskych stredísk, ako aj ich návštevníkov. Zrušiť jednotku sa ministerstvo rozhodlo od januára tohto roku, a to z organizačných dôvodov.

Napriek celosvetovej pandémie koronavírusu odletel najúspešnejší slovenský horolezec Peter Hámor do Himalájí. Hlavným cieľom jeho výpravy je Dhaulágiri (8 167 m), spolu s Horriom Colibášanom a Mariusom Ganem sa chce pokúsiť o dokončenie ich cesty severozápadným hrebeňom z roku 2019. Práve výstupom na túto osemtisícovku skompletizoval Popradčan ešte v roku 2017 takzvanú Korunu Himalájí, na svojom konte má tak všetkých štrnásť osemtisícoviek, pričom na Annapurne stál dvakrát.

Aj Slovensko sa v poslednú marcovú sobotu zapojilo do Hodiny Zeme, ktorá je najväčšou celosvetovou kampaňou na ochranu planéty. A to nielen zhasnutím svetiel v mnohých domácnostiach či inštitúciách, ale aj kampaňou Šanca pre zranené zvieratá, ktorú pri tejto príležitosti spustili WWF Slovensko a Záchraná stanica pre zranené živočíchy v Zázrivej. Vybierané peniaze poputujú na rozšírenie areálu stanice o lesík, ktorý poskytne vhodný priestor najmä väčším druhom zvierat počas rehabilitácie, ako i na dokončenie návštevných zón s náučnými prvkami pre deti.

Odvážny jeleň, ktorý bol atrakciou Tatranskej Polianky, zmenil bydlisko. Jeho novým domovom sa stal zveropark v Žarnovici. Tatranskí lesníci sa ho rozhodli odchytiť, keďže stratil plachosť, navykol si na maškrtky od turistov a dokonca napadol aj obyvateľa neďalekých Tatranských Zrubov. V minulosti už dokonca zažil jedno sťahovanie, zo zvernice v Tatranskej Javorine však po čase ušiel a vrátil sa späť do „svojho“ rajónu.

Britský webový portál saveoneenergy.com označil slovenské národné parky za tretie najkrajšie v Európe. Prvenstvo medzi nimi získala Muránska planina, ktorú zviditeľnil aj polodivoký chov koní plemena norik muránskeho typu. Na čele rebríčka skončilo Dánsko, druhé miesto obsadilo Slovinsko.

Tento rok plánujú Štátne lesy TANAP-u na území, ktoré majú vo svojej správe, vysadiť približne tristotisíc sadeníc. Len v rámci jarného zalesňovania by malo v Tatranskom a Pienin-

skom národnom parku pribudnúť viac ako 265-tisíc stromčekov. V drevinovom zložení bude prevládať jedľa, smrek, borovica a smrekovec, ktoré však doplní aj brest, javor, buk či jelša. Celková plocha, ktorú sa do zimy chystajú zalesniť, predstavuje zhruba 136 hektárov, prioritou bude mať Orava, ktorá bola počas posledných piatich rokov najviac atakovaná vetrovými a následne podkôrníkovými kalamitami.

Svorka vlkov si v polovici marca založila uprostred Horného Smokovca. Šelmy si vyčíhali zhruba štvorročného jeleňa, ktorého zahnali až k penziónom a liečebni. Uštvané a zranené zviera sa napokon pobralo späť k lesu, kde si ho počkali vlci. Nebol to prvý prípad, vlani vlk v tejto lokalite ulovil priamo na železničnej trati jelenča.

Hoci Slovenská inšpekcia životného prostredia (SIŽP) vlani vykonala o takmer tridsať percent menej kontrol v porovnaní s rokom predtým, na pokutách vybrala rekordných viac ako 1,9 milióna eur. Celkovo ich uložila 613. Porušenie právnych predpisov inšpektori životného prostredia zistili v 994 prípadoch zo 2 328 vykonaných kontrol. Najväčší podiel na pokutách mal útvar inšpekcie ochrany vôd, ktorý „naparil“ sankcie vo výške takmer milión eur, najviac porušení predpisov zaregistroval útvar inšpekcie ochrany prírody, ktorý vykonal najviac, až 654 kontrol. Za vlnajšok SIŽP prijala 1 802 podnetov na možné porušenie environmentálnych predpisov, z nich preskúmala 990 a porušenie predpisov zistila v 558 prípadoch, v ďalších 432 prípadoch sa protiprávne konanie nepreukázalo, ostatnými sa inšpektori ešte zaoberali.

Pandémia koronavírusu dala stopku tento rok nielen Veľkej cene Slovenska, ale v tradičnej podobe sa neuskutočnili ani trojetapové skialpinistické preteky Bokami Západných Tatier, ktoré prepájajú regióny Liptova a Oravy. Na „bublinu“ stavili organizátori finále FIS Masters Cup 2021, ktoré sa už tradične konalo ako Memoriál Jozefa Krasulu koncom marca na Štrbskom Plese. ◀

Po desaťročiach privíta Skalnata chata aj noclažníkov

Významnú kapitolu Skalnatej chaty ukončil 14. september minulého roku, keď sa Laco Kulanga nečakane pobral z tohto sveta. „Kým otec žil, mal som stále predstavu, ako veci môžu byť inak. Ale ako to väčšinou býva, keď spolupracujú deti s rodičmi – rodičia v dôchodcovskom veku sú uzavretí zmenám. Keď zomrel, mal som veľmi odvážnu víziu. Snažil som sa sústrediť na jednotlivé kroky a čo bolo podstatné, nenechať sa stiahnuť ľuďmi, ktorí mi hovorili, že sa niečo nedá. Naopak, obklopil som sa ľuďmi, ktorí ma podporovali,“ vraví Pavol Kulanga.

 Jana Tomalová

 autorka a Tomáš Tišťan

Ubytovanie turistov láka

Na Skalnatej chate postupne inštalovali nové ústredné kúrenie s elektrickým kotlom, vymenili vchodové dvere a takmer všetky okná, obmeny sa dočkala aj časť kuchyne. „Kompletnou rekonštrukciu prešla otcova izba. Najskôr bolo treba postrhávať steny a strop, zistiť, čo je pod starým obkladom, všetko vyniesť a priniesť nové koberce, poličky, okná. Z otcovej izby je dnes osem lôžková izba a máme aj jednu štvorku, spolu teda pre hostí dvanásť lôžok. Naplno chceme spustiť ubytovanie,

to je veľká výzva,“ hovorí chatár. V ponuke zatiaľ noclah na chate oficiálne nenájdete, no napriek tomu prichádzajú maily so záujmom o ubytovanie počas letnej sezóny a objednávky od Slovákov, Poliakov či Čechov napriek nejstej situácii prijímajú. Podľa pôvodného plánu mala v súčasnej dobe rekonštrukcia pokračovať druhou fázou. „To sme ešte nevedeli, čo príde počas zimnej sezóny, pretože nám treba niečo zarobiť a keďže sme v zime zarobili veľmi málo, druhá fáza sa posúva na jeseň alebo na neskôr. Chcel som kompletne zrekon-

štruovať sociálne zariadenia. Kľúčové však bude, aká bude letná sezóna,“ dodáva Kulanga.

Ponúknuť chcú i tematické podujatia

Okrem noclahu, bylinkového čaju či polievky chcú na Skalnatej chate ponúknuť turistom aj pridanú hodnotu. Popri skutočnosti, že ide o historický objekt a informačné stredisko Štátnych lesov TANAP-u, plánuje chatár inovácie. „Výzvu je, ako zveladíme previslý balvan, ktorý je symbolom Skalnatej chaty, keďže

Materiál na rekonštrukciu nosil chatár na vlastnom chrbte.

„Naplno chceme spustiť ubytovanie, to je veľká výzva,“ netajú sa Pavol Kulanga.

v roku 1841 tu začala história chaty. Pripravujeme aj botanickú záhradu, aby sme odprezentovali, čo všetko žije v našej doline a tak, aby to bolo atraktívne pre deti,“ konkretizuje Kulanga. Tešíť sa môžeme aj na tematické podujatia s osobnosťami Tatier. Tradíciu už začali spomienkovými stretnutiami na olympionika Vlada Krajňáka, nedávno do „tatranského neba“ pribudol jeho brat Otto a pred časom aj samotný Laco Kulanga. „Až odložíme nástroje, celý interiér chaty plánujeme venovať nosičstvu, tatranskej prírode a časť, samozrejme, aj otcovi. Musíme spracovať široký archív, ktorý po ňom máme – články a fotografie sú veľmi zaujímavé. Máme aj jeho povestné vysoké krosná, topánky, mačky... Je s čím pracovať,“ konštatuje chatár.

Navariť sa dá najlepši a najhorši guláš. Súčasne

Neostalo len chatárske a turistické „náčinie“. Pavol Kulanga si chce po otcovi ponechať najmä nehmotné dedičstvo. V prvom rade je to pragmatický prístup. Niektoré riešenia nevyzerajú celkom prakticky, v konečnom dôsledku sa však ukáže, že boli v danej situácii skutočne najpragmatickejšie. Z generácie na generáciu sa

Odišla legenda

V deň, keď Petra Vlhová doniesla zo švajčiarskeho Lenzerheidu na Slovensko veľký krištáľový glóbus za celkové prvenstvo v seriáli Svetového pohára, lyžiarsky svet sa tešil a smútil zároveň. Vo veku 96 rokov sa totiž presne vtedy do lyžiarskeho neba odobral **Otto Krajňák** (*1. januára 1925 – †23. marca 2021), dlhoročný reprezentant v zjazdovom lyžovaní a niekoľkonásobný majster sveta v kategórii Masters.

Vari nikto mu nepovedal inak ako ujo Eči. Rodák z Kežmarku sa k lyžovaniu dostal ešte ako malý chlapec, na lyže ho vraj už ako trojročného postavil otec a od roku 1931 sa tomuto športu upísal nadobro. Najprv trénoval po taktovkou Kremničana Scholtza, neskôr brázdil svahy spoločne s mladším bratom Vladom a ďalšími súrodencami. Od roku 1946 do roku 1954 reprezentoval Československo, na pretekoch rôzneho rangu doma i v zahraničí obsadzoval popredné miesta. Po skončení aktívnej činnosti sa venoval trénerstvu, zo svojich zverencov vychoval viacnásobných majstrov Československa, účastníkov

 redakcia

majstrovstiev sveta i olympijských hier. Po ukončení štúdia na Fakulte telesnej výchovy a športu UK v Bratislave pôsobil ako tréner a profesor na športovom gymnáziu v Kežmarku. Za jeho pedagogickú činnosť mu Slovenský olympijský výbor v roku 2009 udelil Cenu Vladimíra Čerňáka. Lyžovaniu ostal verný aj po od-

chode do dôchodku. Spolu s o dva roky mladším bratom Vladom, ktorý zomrel ako 86-ročný v januári 2014 na následky zranení, ktoré utrpel pri tréningu v Bachledovej doline, zbierali body na pretekoch veteránov. Stal sa niekoľkonásobným majstrom sveta v kategórii Masters, dokonca sa mu podarilo získať aj dva krištáľové glóbusy za celkové víťazstvo vo Svetovom pohári veteránov. Ešte vlni brázdil lyžiarske svahy, hoci už nie súťažne. Všade, kde sa objavil, zožal ovácie – a to nielen vďaka svojim športovým úspechom, ale predovšetkým vďaka životnému elánu, neustálym vtípom a prudko nákazlivej pozitívnej energii, ktorá sa vovalila do miestnosti či na svah spolu s ním. Dokázal si vystreliť nielen z ostatných, ale i sám zo seba. Keď sa ho napríklad pýtali, ako je možné, že v takom pokročilom veku je na pretekoch stále taký úspešný, len lakonicky skonštatoval: „Konkurencia sa z roka na rok zmenšuje.“

Vek však napokon dostihol aj jeho. Symbolicky si počkal na Petrin krištáľový glóbus a navždy odišiel...

preniesol aj odhad na ľudí. „On sa jednoducho na človeka pozrel a vedel ho zhodnotiť. To mám aj ja v DNA, že ma niekto len tak ľahko nevytočí. Dôležité je, aby človek odchádzal spokojný a aby som zároveň mal silu na tých ďalších. Už sa mi stalo, že mi v jeden deň hosť povedal, že u nás jedol najlepší guláš v živote a ďalší sa, naopak, sťažoval, že to bol najhorší guláš v živote. Dôležité je, aby som mal po odchode negatívneho zákazníka energiu pre ďalších,“ pokračuje v rozprávaní Kulanga.

Túlavé topánky mu dlho nevydržali

Chatárskemu kumštu sa priučil za 38 rokov života vo Vysokých Tatrách. Príbeh sa začal, keď sa brat Boženy Kulangovej, Palo Siska, stal v roku 1981 chatárom na Zamkovského chate. Po roku však počas zásobovania nešťastne spadol a zomrel. V tom čase Laco Kulanga nosil na Téryho chatu a po tragédii začal od roku 1982 chatáčiť s manželkou Boženou na Zamkovského chate, v tom čase sa im narodil aj syn Pavol. Keď mal jeden rok, stal sa obyvateľom chaty so všetkým, čo k tomu patrí. „V nedeľu ráno som vždy chcel pozeráť Kuka. Bolo to skoorinované asi tak, že v našej izbe, kde sme bývali, bol televízor a anténa hore na streche. Jeden chlap stál na streche pri anténe, ďalší pred chatou, aby kričal tomu na streche pokyny – posuň anténu na Kežmarok alebo na Slavkovský štít. A tak sa to posúvalo, aby Palko mohol vidieť svoju rozprávku,“ spomína Kulanga. V polovici 90. rokov začali Kulangovci rekonštruovať Skalnatú chatu a postupne sa presťahovali pod Lomnický štít. Spod Tatier mladý Kulanga odišiel na štúdiá politológie do Nitry a na rok v rámci pracovného života „uviazol“, ako mnohí ďalší Tatranci, v Bratislave. „Bol som zamestnaný v OZ Červený nos. Zdravotní klauni mi dali veľmi veľa do života. Mal som dokonca aj ďalšie pracovné odbehnutia, kde sme nie po veľmi dlhom čase obojstranne pochopili, že moja prítomnosť nie je prospešná pre spoločnosť a bude lepšie, keď sa vrátim do Tatier a budem robiť to, čo milujem,“ približuje svoju doterajšiu životnú cestu súčasný chatár.

Chatárstvo je život Paľa Kulangu, i to bude podedená črta po otcovi, v živote sa však podľa jeho slov naučil, že nie je dobré sa k čomukoľvek primknúť výhradne. „Keby sa stalo čokoľvek a máme ruky, nohy a trošku rozmýšľame, vieme vytvoriť na tomto svete niečo zmysluplné. No som šťastný, tam kde som. A po všetkých rekonštrukciách a zimnej nesezóny sa teším na to, že sa ľudia budú môcť vrátiť do Tatier. Teším sa na češtinu a poľštinu a na to, že turisti budú prichádzať a odchádzať a budú spokojní. A teším sa na kolobeh každodenných príbehov,“ uzatvára chatár. ◀

📍 Martina Petránová 📷 DPB

Na trať Tatranských elektrických železníc by sa už tento rok mohlo vrátiť ďalšie z legendárnych „trojčiat“. Po električke EMU 89.0009, ktorú sa nadšencom historických mašín podarilo dostať späť na koľaje na jeseň 2018, sa Veterán klub železníc (VKŽ) Poprad pustil aj do opravy jej súputníčky s koncovým číslom tri.

Historická mašina vycestovala na omladzovaciu kúru až k Dunaju, priestory na jej opravu poskytol Dopravný podnik Bratislava (DPB). Prípravy na presun takmer dvestonového kolosu trvali niekoľko týždňov. Ešte predtým, ako električku naložili žeriavy na železničný špeciál, museli ju rozdeliť na tri časti. O to, aby z vozňov nevypadla, sa postarali hrubé popruhy. Jej preprava spod Tatier do hlavného mesta trvala tri dni, v čele vlaku sa vystriedali tri lokomotívy. Najkritickejším úsekom bol starý úzky tunel v Strečne a najzaujímavejšou časťou cesty jazda po bežne nepoužívanej železničnej trati medzi stanicou Bratislava Predmestie a areálom DPB. Keďže po nej viac ako dvanásť rokov neprešiel žiaden vlak, dobrovoľníci ju museli najprv vyčistiť od všetkých drevín a nánosov, aby sa súprava nevykoľajila.

Pri oprave tatranskej legendy sa prestriedajú viacerí odborníci. „Fungujeme vo veľmi skromných podmienkach, preto ma teší pomoc od DPB, vďaka ktorému môžeme opravu električky značne urýchliť,“ otvorene vraví Ján Sabaka z VKŽ Poprad. Nadšenci historických mašín budú mať po celý čas k dispozícii nielen zastrešenú halu, v ktorej dokážu pracovať aj za nepriaznivého počasia, ale i špeciálne zariadenia a náradie. Radou pomôžu aj skúsení technici, s ktorými môžu prekonzultovať akýkoľvek problém týkajúci sa rekonštrukcie. „Na oprave chceme pracovať počas celého roka a ak pôjde všetko podľa plánu, historická električka by mohla už v zimnej sezóne opäť voziť turistov v Tatrách,“ dodáva Sabaka.

Keďže súprava bola roky odstavená vonku, už na prvý pohľad je evidentné, že sa na nej podpísal nielen zub času, ale najmä drsné poveternostné podmienky, ktorým musela čeliť počas nejednej zimy. V rámci prvej etapy „veteránisti“ stihli urobiť generálku podvozkov, v ďalšej by mala prísť na rad revitalizácia ostatných častí vrátane skrine, interiéru a elektroinštalácie. Električka dostane aj presne taký istý náter, aký mala v časoch, keď pred piatimi desaťročiami opusťala výrobný závod.

EMU 89.0003 z dielne ČKD Tatra je jedna z dvoch mašín tohto typu, ktoré sa členom VKŽ Poprad podarilo zachrániť, zvyšných šesťnásť skončilo postupne v šrote po tom, ako ich od roku 2001 začali nahrádzať tzv. Barónky. Na trati pod tatranskými končiarimi nasadili „trojčiatá“ zhruba rok pred majstrovstvami sveta v klasickom lyžovaní, ktoré hostilo Štrbské Pleso vo februári 1970. Svoju prezývku získali vďaka tomu, že boli zložené z troch prepojených častí, počas špičiek dokonca premávali spriahnuté v súprave dlhšej vyše 70 metrov, ktorá dokázala prepraviť viac ako 600 cestujúcich. ▶

Od januára zostali všetky lyžiarske strediská zatvorené. Jedinou možnosťou, ako sa dostať do hôr na lyže, bol skialpinizmus. Tento šport zaznamenal v uplynulých rokoch obrovský rozmach a pandémie ešte viac prispela k jeho masovému rozvoju. Jednoducho túžba ísť lyžovať prevýšila lenivosť aj u ľudí zvyknutých dostať sa na kopec lanovkou. A tak väčšina zo zachraňovaných v tomto roku boli skialpinisti.

 Peter Svätóajnsky archív HZS

Zima v znamení skialpinizmu

Lyžiarske svahy sa zaplnili skialpinistami, mnohokrát úplnými začiatočníkmi, ktorí nebyť tejto situácie, nikdy by pravdepodobne neokúsili náročnosť tohto športu. Zjazdovky boli navštevované tak občasnými, ako aj pravidelnými vyznávačmi lyžiarskej turistiky, keďže práve na nich sa nachádzalo najviac snehu. Strediská si totiž ešte pred sezónou vytvorili zásoby umelého snehu na celú zimu, avšak vtedy ešte nevedeli, že si ho lyžiari veľmi neuzijú...

Počasia vo februári sa rapidne vymykalo štandardu. Ak prvé týždne prirovnáme k arktickým zimám, druhá polovica pripomínala tropické leto. Dožltla zafarbený sneh pomiešaný s púštnym prachom zo Sahary dokazoval silu južného prúdenia, ovplyvňujúceho aj tatranskú klímu.

Rovnako ako počasie sa striedali i opatrenia na zabránenie šírenia koronavírusu. V období jarných prázdnin školákov, z ktorých väčšina aj tak naberala vedomosti z pohodlia domova, sa Tatry zaplnili. Ubytovacie zariadenia boli oficiálne zatvorené, ale mnohí si našli spôsob, ako sa ubytovať. Víkendové a apartmánové byty boli

obsadené. Rovnako boli počas tohto obdobia plné parkoviská, na ktorých stáli autá so značkami z celého Slovenska. Tesne pred záverom jarných prázdnin, ktoré tento rok končili bratislavským krajom, vláda i pandemická komisia opatrenia sprísnila a začal platiť aj zákaz ísť do prírody z okresu do okresu.

To všetko ovplyvnilo aj úrazovosť na horách. V porovnaní s vlaňajším rekordným počtom lyžiarskych úrazov, ktorý za necelé tri mesiace do začiatku pandémie prevýšil celosezónny priemer predchádzajúcej sezóny, tento rok rapidne, a to až na nulu, klesol počet zranených lyžiarov. Naopak počet zásahov v teréne stúpol a mierne prevýšil iné roky. A to aj napriek opatreniam, počas ktorých sa mnohí turisti obávali cestovať dlhé kilometre do vzdialenejších hôr.

Tí, ktorí v tom problém nevideli, a nebolo ich málo, naplnili záchranárske štatistiky. Veľa úrazov úzko súviselo s podmienkami, ktoré boli ovplyvnené už spomínaným častým kolísaním teploty a zmenami počasia. Po teplých februárových dňoch sa vrátila zima späť

do svojich koľají, čo sa odzrkadilo aj na kvalite snehovej pokrývky. V mnohých oblastiach vznikli miesta s tvrdým firnovým až zľadovateným snehom, ktorý následne prikryl nový sneh. Lavínové nebezpečenstvo nemalo rastúcu tendenciu, lebo vrstva nového snehu nebola dostatočujúca na vznik lavíny až do momentu, kým nezačal fúkať silný vietor. Ten spôsobil masívny presun snehových zrn, ktoré sa ešte nestihli dostatočne spojiť.

Práve lavína na hrebeni Západných Tatier, ktorá v oblasti Kondratovej kopy zasiahla troch poľských skialpinistov, sa postarala pravdepodobne o najtragickejší moment tejto zimy. Za zlých poveternostných podmienok a slabej viditeľnosti traverzovali popod hraničný hrebeň. Možno ani netušili, že sa už nachádzajú na slovenskej strane. Na tvrdom podklade bola vrstva vetrom ubitého snehu, ktorú zaťažili. Sneh pod ich váhou začal praskať a trhlina sa rýchlo šírila na veľkú vzdialenosť. Veľká plocha odtrhutej dosky sa veľmi rýchlo pohla a nedala im šancu na únik. Počas pádu strmým žlabom lavína nabrala veľkú rýchlosť a zastavila sa až

po takmer jeden a pol kilometri v úzkej časti doliny. Všetkých troch úplne zasypala, to znamená, že mali hlavu pod snehom. Jeden zo skupiny mal to šťastie, že na jednej strane videl sneh belší, čo znamenalo, že tadiaľ presvitá denné svetlo. Aj napriek relatívnej blízkosti povrchu mu trvalo viac ako tri hodiny, kým sa mu podarilo vyhrabať. Po dvojici partákov na lavíne nevidel žiadne stopy, nepodarilo sa mu ich lokalizovať. Na mieste nebol signál mobilného telefónu, preto sa rozhodol, že ho pôjde hľadať. Najskôr zostúpil do Tomanovej doliny, kde však signál nenašiel. Následne vystúpil späť na hrebeň, odkiaľ kontaktoval poľských záchranárov TOPR-u. Tí vyhodnotili, že nešťastie sa stalo na slovenskej strane, a tak o tejto skutočnosti upovedomili Horskú záchrannú službu (HZS). Informácia o páde lavíny a zasypaných osobách sa tak po približne deviatich hodinách dostala k záchranárom. Obaja zasypaní, muž aj žena, mali zapnuté lavínové vyhľadávacie prístroje. Muž mal aj lavínový batoh, ktorý však neaktivoval. Dôvod, pre ktorý tak nespravil, sa nedozvieme. Skupina záchranárov už zasypaným nedokázala pomôcť.

Presne o mesiac a deň sa odohrala ďalšia lavínová nehoda. Tentokrát však so šťastnejším koncom. Jej aktérmi boli dvaja muži a jedna žena, skúsení skialpinisti, ktorí sa snažili nič nepodceniť. Počas výstupu juhovýchodným žlabom na Predné Solisko priebežne kontrolovali podmienky aj stabilitu snehovej pokrývky rozšíreným kompresným testom. Ten im neukázal žiadnu podozrivú, ani

pod záťažou nestabilnú vrstvu. V hornej tretine, kde sa žlab viac otvára a zaberá väčšiu plochu, dochádza k zmene charakteru snehových vrstiev. Ovplyvnený je blízkosťou hrebeňa a väčším nánosom vetrom ubitého snehu. Počas snahy vyhnúť sa týmito miestami, pri traverze do menej exponovaného svahu, spúšťajú lavínu. Trojica je strhnutá a padá približne 350 výškových metrov v exponovanom teréne cez skalné prahy. V spodnej časti žlabu končí lavína na veľkom kuželi, čo predstavuje najdôležitejší moment pri ich prežití. Počas pádu všetci utrpeli ťažké zranenia, no zostali na povrchu lavíny. Záchrana dvoch mužov s komplikovanejšími zraneniami prebiehala rýchlejšie, v súčinnosti horských a leteckých záchranárov. Náhla zmena počasia však už nedovolila letecký prevoz zranenej ženy. Tú záchranári transportovali na Štrbské Pleso na saniach.

Koncom marca sa vytvorili opäť podmienky so zvýšeným lavínovým nebezpečenstvom, no mnohým zjavne vôbec neprekážalo absolvovať túry aj na svahoch, ktoré neboli bezpečné. Dva dni po sebe mali šťastie dve dvojice. V oboch prípadoch lyžiar a snoubordista. Prvou dvojicou boli bratia, ktorí počas výstupu na Prostredný hrebeň v Žiarskej doline spustili lavínu. Jeden z nich mal airbag batoh, ktorý aktivoval. Zasypaný bol len čiastočne, trčala mu iba hlava a jedna ruka. Vykopal sa sám a hneď začal hľadať svojho brata. Ten bol zasypaný čiastočne, ale kriticky. To znamená, že hlavu mal pod snehom a z neho mu trčal len snowboard,

ktorý mal na batohu. Pád lavíny videli aj príslušníci Strediska lavínovej prevencie HZS, ktorí boli na kontrole meteo stanice. Keď spozorovali, že sa na lavíne nachádza človek, ihneď mu išli na pomoc. Po príchode pomohli vykopávať druhého zasypaného, ktorého sa im spolu s jeho bratom podarilo vyslobodiť tesne predtým, ako upadol do bezvedomia. Vykopaný následne začal spontánne dýchať. Mal pravdepodobne poranenú chrbticu. Pre prevažujúcu sa nízku oblačnosť a hmlu nebolo možné nasadiť leteckých záchranárov. Zranený bol uložený do vákuového matraca a pomocou saní a snežného skútra transportovaný do ústia Žiarskej doliny.

Druhý deň sa zopakoval takmer rovnaký scenár, len v inej doline. V popoludňajších hodinách pri pokuse vystúpiť na Jakubinu z Jamníckej doliny dvojicu strhla lavína, našťastie obidvaja ostali na povrchu. Pri páde si privodili poranenia nôh. Na pomoc im smerovali horskí aj leteckí záchranári. Po poskytnutí neodkladnej zdravotnej pomoci boli vrtníkom transportovaní z doliny.

Veľkonočné sviatky neboli pre záchranárov nijak hektické, keďže platili prísne opatrenia a ľudia do prírody za športom mohli ísť len vo vlastnom okrese. Počasie bolo síce premenlivé, ale stále chladné, takmer až nezvyčajne na začiatok apríla. S blížiacim sa termínom sezónnej uzávery skialpinistických areálov sa aj napriek stále dobrým podmienkam minimalizoval počet vyznávačov tohto športu. A tak si tento rok budú všetci, ktorí chceli lyžovať, pamätať ako rok skialpinistický. ◀

Záchranári sa rozlúčili s Ivanom Račkom

Rodina, priatelia a známi sa v druhú marcovú stredu v Závažnej Porube rozlúčili s **Ivanom Račkom** (*7. októbra 1957 – †6. marca 2021), dlhoročným záchranárom a bývalým hlavným speleológom Horskej záchrannej služby.

Hoci pochádzal z Bratislavy, dostali ho hory. Za mlada brigádoval ako nosič na Zamkovského chate, po skončení školy začal robiť sprievodcu v Demänovskej jaskyni slobody. Vyštudovanému geológovi podzemie učarovalo natoľko, že neskôr sa stal dokonca jej správcom i riaditeľom Správy slovenských jaskýň. Od roku 1982 bol dobrovoľníkom horskej služby. V roku 1999 mu vtedajší náčelník Horskej služby na Slovensku Ivan Gálfy ponú-

 redakcia

kol pozíciu náčelníka v Jasnej. Po vzniku Horskej záchrannej služby v roku 2003

pôsobil v jej školiacom stredisku, kde založil jaskynnú záchrannú skupinu a položil základy profesionálnej jaskynnej záchrany na Slovensku. Velil viacerým náročným záchranným akciami v podzemí, jeho profesionálne aktivity však stopla choroba. A hoci mu lekári dávali iba tri týždne života, odhodlane bojoval ešte ďalších päť rokov. Svetlejšie chvíľky využil na svoje koníčky, lyžoval, venoval sa westernovej strelbe a popri tom sprevádzal turistov v Stanišovskej jaskyni a tiež v Mincovníčkove v Lipovskom Jáne. Bývalým kolegom neraz pomohol aspoň dobrou radou a keď mu to zdravotný stav dovolil, objavil sa aj v teréne.

Čeť jeho pamiatke!

Reštart sezóny

📍 Martina Petránová 📷 archív TMR

Uvoľňovanie protipandemických opatrení so sebou prinieslo aj opätovné otvorenie lyžiarskych stredísk. Tie nižšie položené snahy o reštart zimnej sezóny už spravidla definitívne vzdali, vleky a lanovky sa po vyše stodňovej nútenej prestávke rozhodli ako prví spustiť na Zverovke v Západných Tatrách, o tri dni neskôr ich nasledovala nízkotatranská Jasná a Štrbské Pleso vo Vysokých Tatrách.

Po tom, ako vláda nechala na Silvestra z večera do rána zatvoriť všetky lyžiarske strediská na Slovensku, už len málokto dúfal, že s príchodom jari sa na svahy predsa len ešte vrátia lyžiari. To, že vláda protipandemické opatrenia zmierni, začalo byť jasné hneď, ako z mapy úplne zmizli čierne okresy. Krajina sa na tzv. COVID automate prepla do bordovej fázy, ktorá priniesla aj otvorenie hotelov či penziónov, hoci s výnimkou reštaurácií, návrat lyžovačky okamžite ohlásil najväčší prevádzkovateľ lyžiarskych stredísk na Slovensku, ktorý sa po 110 dňoch opätovne rozhodol spustiť svoje vleky a lanovky. Už tri dni predtým však prví lyžiari brázdili svahy v Roháčoch – Spálenej. Pohľad na parkovisko prezradil, že prišli z rôznych kútov Slovenska. „Aj sa nás ľudia pýtali, ktorú sezónu to vlastne otvárame, či už predčasne letnú, no, bohužiaľ, otvárame druhýkrát zimnú,“ kon-

štatoval Ladislav Kvak, riaditeľ strediska na Zverovke.

V Jasnej a na Štrbskom Plese privítali prvých lyžiarov po nútenej prestávke v predposledný aprílový štvrtok. „Oproti pôvodnému plánu dopĺňame ďalšie lanovky a nástupné body tak, aby bol zabezpečený čo najväčší rozptyl a pohodlie lyžiarov,“ avizoval tesne pred otvorením oboch lyžiarskych stredísk Matej Hulej, manažér obchodu a marketingu spoločnosti Tatry mountain resorts (TMR) na Slovensku s tým, že lanovky budú premávať aj ďalší týždeň, avšak v závislosti od snehových podmienok a záujmu lyžiarov.

Kto chcel lyžovať, musel mať podľa COVID automatu negatívny test na koronavírus nie starší ako 48 hodín, táto povinnosť neplatila pre deti do desať rokov. Od návštevníkov lyžiarske strediská vyžadovali aj dodržiavanie ďalších pre-

ventívnych pravidiel vrátane prekrytia dýchacích ciest. Lyžiari sa však už nemohli spoliehať na to, že sa nechajú otestovať priamo pod svahom, ako tomu bolo pri štarte lyžiarskej sezóny minulý rok v decembri, keďže mobilné odberové miesta strediská neotvorili.

Hostí po uvoľnení opatrení privítali aj niektoré hotely a penzióny. Otváranie avizovali skôr tie menšie, väčšie ubytovacie zariadenia váhali, keďže stále museli rátať s výraznejšími obmedzeniami služieb. Zatvorené totiž ostávali reštaurácie i wellness centrá. „Aktuálnu situáciu by sme mohli nazvať krehkou slobodou. Aj preto apelujeme na turistov, aby naozaj dodržiavali všetky bezpečnostné predpisy, aby sme nemuseli o niekoľko týždňov znovu strediská zatvárať,“ nechala sa počuť Lucia Blašková, výkonná riaditeľka Oblastnej organizácie cestovného ruchu Región Vysoké Tatry.

Nádeje podnikatelia vkladajú skôr do leta, keďže zimná sezóna vlastne ani nebola. Cestovný ruch už druhý rok po sebe zažíva krušné chvíle, o čom svedčia aj štatistiky. Rok 2020 priniesol dramatický prepád návštevnosti, podľa čísel, ktoré nedávno zverejnil Štatistický úrad SR, len v regióne Vysokých Tatier klesol vlani v porovnaní s rokom 2019 počet ubytovaných hostí až o 42 percent. Prenocovaní bolo menej o približne 35 percent a tržby spadli o 26 percent. Výrazný výpadok dane za ubytovanie zaznamenali aj samosprávy, azda jediné pozitívum, ktoré v tejto oblasti priniesla korona, bolo, že mnoho ľudí namiesto v zahraničí dovolenkovalo doma na Slovensku, čím sa v porovnaní s rokom 2019 predĺžila priemerná dĺžka prenocovania z 2,85 na 3,12 dňa. ◀

Mätúce názvy v Belianskych Tatrách

Pre slovenské názvoslovie Belianskych Tatier je charakteristické, že vznikalo až koncom 19. storočia, ale hlavne po vzniku Československej republiky. Všetky topografické názvy po roku 1920 museli byť v úradnom slovenskom jazyku. Originálne názvy Belianskych Tatier, ktorých väčšia časť od 13. storočia majetkovo patrila mestu Spišská Belá, boli historicky tvorené v spišsko-nemeckom dialekte. Názvy mali nielen orientačný význam, ale pri reambuláciách chotárnych hraníc aj dôležitú právnu hodnotu. Ich tvorcami boli väčšinou pastieri, baníci, drevorubači, poľovníci. Dokonale poznali terén, ich pomenovania boli preto výstižné.

 Andrej Novák archív autora a Marcel Tobis

V roku 2020 vyšla publikácia *História mesta Spišská Belá*, ako preklad monografie Samuela Webera *Geschichte der Stadt Béla* z roku 1892. Nejde však len o doslovný preklad, kniha je doplnená bohatým poznámkovým aparátom, novými ilustráciami a mapovým materiálom. Nemecká Weberova monografia končí zoznamom chotárnych názvov, vrátane tatranských. Zoznam bol ale neúplný a nemecké názvoslovie nekorelovalo so súčasnými slovenskými topografickými názvami. Z tohto dôvodu autor tohto príspevku v spolupráci s prekladateľkou – germanistkou Mgr. Martinou Remiašovou, PhD. vytvoril zoznam chotárnych názvov Spišskej Belej. Je členený do štyroch stĺpcov. Prvý pozostáva z originálnych nemeckých ná-

zovov zo súboru 46 katastrálnych máp z roku 1871 (mierka 1:2880) a Weberových názvov, druhý stĺpec tvoria chotárne názvy upravené do spisovnej nemčiny, tretí terajšie štandardizované slovenské názvy z roku 1988 a prípadne i neštandardizované slovenské názvy podľa zoznamu názvov z roku 1931 reambulovaných katastrálnych máp. Štvrtý stĺpec predstavujú navrhnuté opravy a úpravy slovenských názvov. Zoznam názvov je rozdelený na súčasné katastrálne územie Spišskej Belej (154 položiek) a na historický beliansky tatranský chotár do roku 1947, ktorý zahŕňa územie od Šarpanca po vrchol Havrana. Historický tatranský zoznam obsahuje 105 topografických položiek. Bežný návštevník Belianskych Tatier má mož-

nosť poznať ich topografické názvy z turistických máp do mierky 1:25000, takže v ďalšom texte budú prehodnotené ich terajšie slovenské topografické názvy a ich umiestnenie na týchto mapách.

V roku 1859 získala Spišská Belá do svojho majetku i chotára časť vrchu Havran aj s jeho slovenským názvom, na mape z roku 1871 je v tvare *Stara (vagy) Havran* (Stará alebo Havran). Pokiaľ bol pôvodný názov Stará, tak je potrebné opraviť skomolené názvy Tristarická dolina a Tristarické sedlo na správne tvary – Pristarická dolina a Pristarické sedlo, pretože ide o dolinu a sedlo, ktoré sú „pri Starej“. Severne od Havrana sú aj na súčasných mapách názvy Staré sedlo a Stará poľana. Susedný vrchol Ždiarska vidla dostal názov až

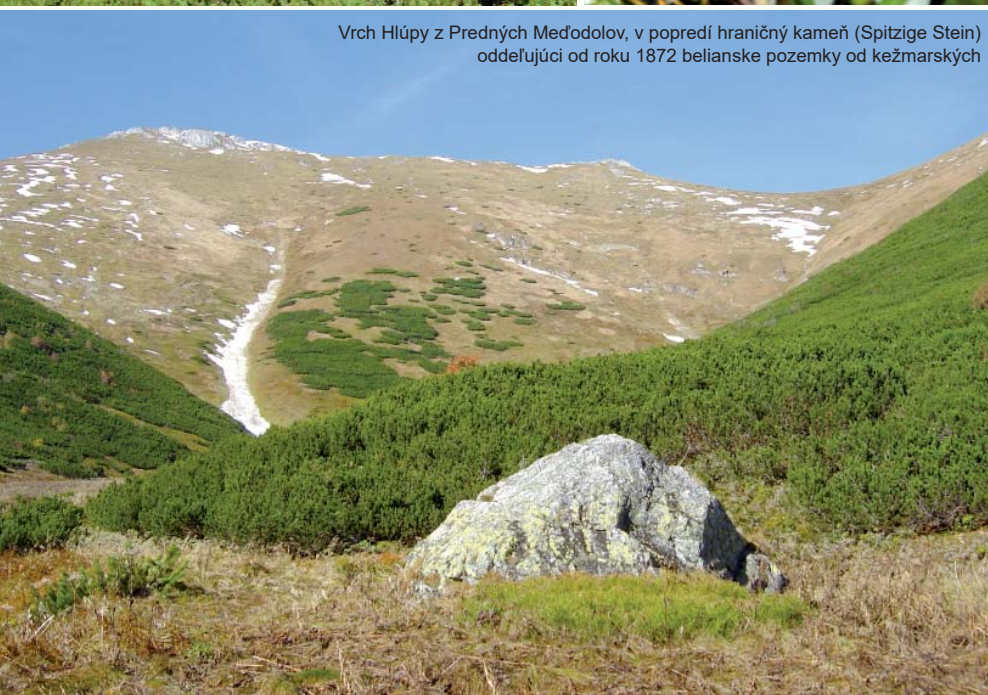
Havran a Ždiarska vidla

Trojvrchol Predných Jatiek

Plesnivec alpský

Vrch Hlúpy z Predných Meďodolov, v popredí hraničný kameň (Spitzige Stein) oddeľujúci od roku 1872 belianske pozemky od kežmarských

po vzniku Československa, aj keď majetkovo patria 2/3 Ždiarskej vidly Spišskej Belej a spisovná slovenčina nepozná tvar *vidla*, ale len *vidly*. Pre Spišskú Belú to bol po stáročia názov *Greiner*, teda Plačlivec. Poliaci doteraz majú na mapách namiesto Ždiarskej vidly názov Plačlivá skala. Pomenovanie pochádza od pastierov, ktorí pri pasení na Hlúpom pri určitom smere vetra často počuli z *Greinera* kvíľivé zvuky, umocnené po daždi stekaním vody po jeho kamenných platniach. Ďalší vrchol Hlúpy mal pôvodne tiež iný názov. Podľa znalca názvoslovia Tatier, prof. Alfréda Grosza jeho starodávny názov v spišsko-nemeckom dialekte bol *Ternichter Gern*. Slovo „*ternichter*“ znamená zahalený alebo zakrytý v hmle, v mračnách a „*gern*“ je výraz pre tvar vrchu, ktorý pri pohľade z Predných Meďodolov pripomína klin. Slovenský preklad by mal byť „zakrytý klin“. Časom došlo ku skomoleniu nemeckého názvu na *Törichter Gern*, už vo význame Hlúpy (vrch), čo sa preložilo neskôr aj do slovenčiny. Súčasťou hlavného hrebeňa sú i Zadné a Predné Jatky, ktoré aj v pôvodných nemeckých názvoch majú ten istý význam (*Hintere, Vordere Fleischbank*). Zmätok ale nastal, keď sa pre nevýraznú vyvýšeninu (na kóte 1 950,4 m, na niektorých mapách aj 1 980 m a 1 984 m) v pomerne nedávnej dobe objavil na mapách názov Prostredné Jatky, ktorý nemá oporu v historickom názvosloví. Na základnej topografickej vojenskej mape (1990) je ku kóte (1950,4) priradený dokonca názov Predné Jatky a na mieste Predných Jatiek (2012,4) je názov Košiare. Podľa môjho názoru by sa malo zjednotiť, že na hlavnom hrebeni v tomto úseku sú len Zadné Jatky a trojvrcholové Predné Jatky. Názov „Košiare“ by sa už teda nemal používať.

Ináč, Veľký a Malý Košiar sú kotlovité ladovcové kary pod hlavným hrebeňom. Ich pôvodné názvy sú *Grosser Kirchhof* a *Kleiner Kirchhof*, teda Veľký a Malý cintorín. Pri pohľade od Ždiaru biele skaly v týchto kotloch pripomínajú pomníky na cintoríne. Ale žiadne košiare na hrebeni Belianskych Tatier nikdy neboli. Východne od Predných Jatiek je rozložitý Bujačí vrch, ktorý mal po stáročia názov *Stirnberg* (Čelný vrch), podľa pohľadu od Spišskej Belej. Už koncom 19. storočia sa chybou topografov objavil skomolený názov *Stierberg* (stier, teda býk). A takto sa aj po roku 1920 preložil ako Bujačí vrch. Belianska kopa na mape z roku 1871 má názov *Durlberg*. Podľa prof. Grosza ide takisto o skomolený nemecký názov. Jeho pôvodný tvar v spišsko-nemeckom dialekte bol *Tureltsberg*, pričom „*turelt*“ znamená syr, takže slovenský preklad *Durlbergu* je „Syrový vrch“. Názov pochádza

od belianskych pastierov, ktorí odpradáva-
na mali pod *Durlbergom* košiar s výrobou
syrov. Mätúci je názov „Pastviny“, ktorý je
na mapách lokalizovaný kdesi na svahoch
medzi Prednými Jatkami a Bujačím vr-
chom. Pôvodný názov *Weidenau* (Rovné
pasienky) je už v metačnej listine Spišskej
Belej z roku 1435. „Weide“ znamená pasie-
nok a prípona „au“ vyjadruje, že ide o ro-
vinu. Názov vystihoval, že pasienky sú na
úpätnej rovine od sedla Červená hlina až
pod terajšie Kopské sedlo. Neskôr sa po-
menovanie *Weidenau* ponechalo pre „naj-
rovnejšiu“ plochu pod Belianskou kopou
a východná časť dostala názov *Nehrerau*,
podľa Strážok, ktoré určité obdobie patrili
Kežmarku. Ten si po získaní Rakús v roku
1429 násilím vynútil v roku 1543 dohodu
so Spišskou Belou o spoločnom užívaní
Weidenau, čím vznikli tzv. Spoločné pa-
sienky pre Spišskú Belú, Kežmarok a Ra-
kúsy. V roku 1872 sa nakoniec rozdelili na
tri rovnaké časti – západná s Belianskou
kopou ostala Spišskej Belej, stredná Kež-
marku a východná časť obci Rakúsy. Názov
Rakúska poľana vyjadruje terajšieho
vlastníka tejto časti bývalých pasienkov.
Názvoslovie severnej časti Belianskych Ta-
tier bolo po roku 1945 menené pod vply-
vom goralského dialektu obyvateľov obce
Ždiar. Takto vznikol napríklad názov Do-
lina Šika (Sika). Nevedomky sa však pre-
bral vulgarizmus. V hornej časti tejto do-
liny je vodopád „Šika“, ktorého výdatnosť
v lete je veľmi slabá, a názov prirovnáva
túto skutočnosť k močeniu muža z výš-
ky. Pôvodný nemecký názov tejto doliny
je *Kempental* – Dolina potoka Kempen.
Poliaci doteraz používajú názov Dolina
Kempy. „Kempen“ v spišsko-nemeckom
dialekte znamená žľaby. Keďže výdatnosť
potoka bola veľmi slabá, vedľa neho z toh-
to dôvodu stávali kaskádovito drevené
žľaby pre napájanie dobytky. Východne
od Doliny potoka Kempen je Veľký grúň,
čo je pre názvoslovie Tatier nezvyčajný
novotvar. Pôvodný názov bol *Kempengrat*
(Hrebeň Kempen). Ten južne prechádza
do terajšej Gáflovky, ktorej pôvodný
názov bol *Gaffelsturm* (Vidlová veža).
Vo východnej časti sú Skalné vráta, hoci
ich pôvodný názov bol *Eisernes Tor*
(Železná brána), avšak súčasné slovenské
pomenovanie je vhodnejšie. Ďalší názov
je Faixová. Pôvodne to bola *Faix Blösse*
(Faixova poľana), podľa priezviska ná-
jomcu poľany. Faixová by sa preto mala
správne písať s krátkym a, teda Faixova.
Samotný vrchol Faixovej (1 488 m) má na
chotárnej mape (1871) názov *Belaer Spitze*
(Beliansky štít). Pod Faixovou je v ma-
pách uvedený ďalší nesprávny názov, a to
aj s nesprávnym umiestnením – Červená
skala. Pri reambulácii máp z roku 1871

došlo pri názve *Hohle Wand* (Vydutá ste-
na) k chybnéj zámene za nemecký názov
Rote Wand (Červená skala). *Rote Wand*
je ale na pôvodnej katastrálnej mape
neďaleko Kardoliny, kde v koryte Bielej
i v záreze lesnej cesty sú červené slieňov-
ce. *Hohle Wand* severne pod Faixovou má
novší, výstižnejší nemecký názov *Lange
Wand* (Dlhá stena), pretože siaha až do
Doliny Suchého potoka, s jej pôvodným
názvom *Rotbaumgrund* – Dolina červené-
ho smreka.

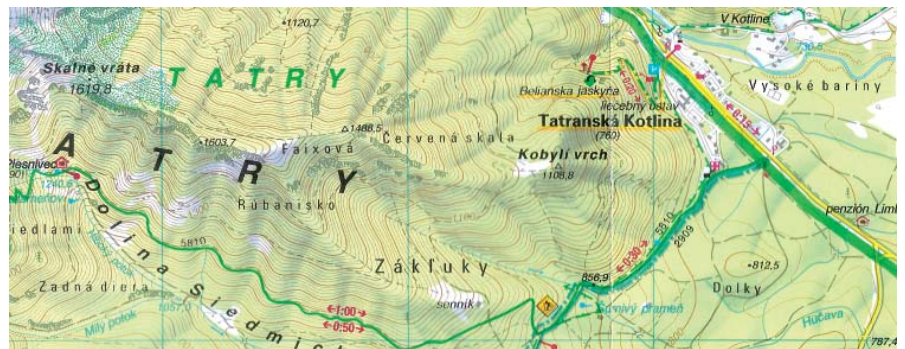
Na poľských mapách sa novšie objavu-
je poľský výraz pre dolinku medzi starým
kameňolom a Belianskou jaskyňou – *Dr-
abina* (Rebrík), hoci dolinka má najstarší
nemecký názov v Belianskych Tatrách
– *Quälgründchen* (Dolinka utrpenia). Je
už na metačnej listine z roku 1290 v tv-
re *valle qual*. Názov vystihoval utrpenie
drevorubačov pri zväžaní dreva z tejto
dolinky.

V oblasti Tatranskej Kotliny sa stretá-
vame s nezvyčajným názvom Vysoké
bariny, ktorý má byť prekladom nemecké-
ho názvu *Hohe Weiden*. Tento názov sa
vyskytuje smerom k Šarpancu ešte dva-
krát so slovenskými prekladmi – Vyšné
pasienky a Vysoká bazička. Prekladatelia

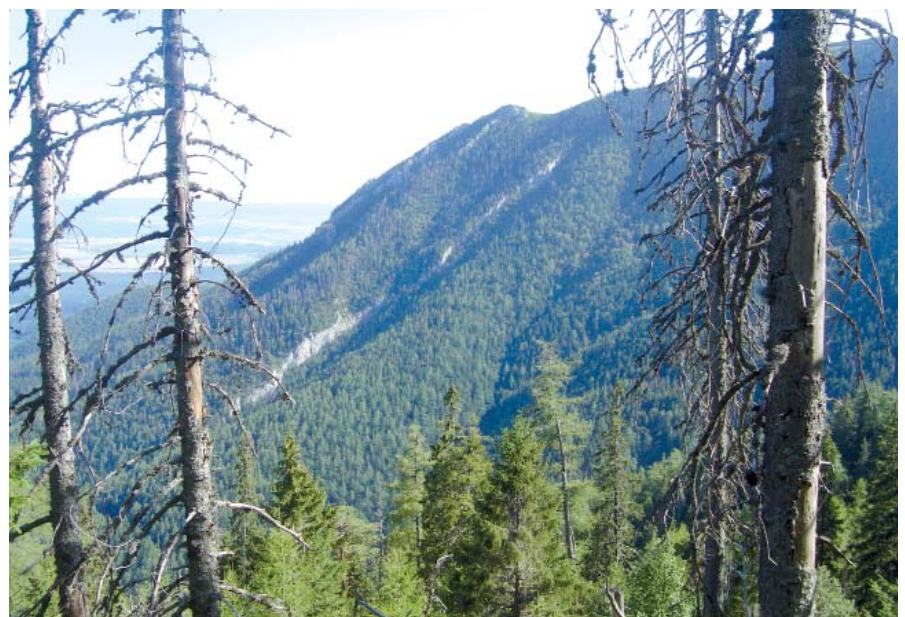
mali evidentný problém s ich prekladom.
Hohe Weiden znamená doslova „Vysoké
vrby“. Spišskí Nemci poznali jelšu sivú,
ktorá rastie prevažne ako ker pri potokoch,
ale jelšu lepkavú (*Alnus glutinosa*),
ktorá rastie ako strom, považovali za druh
vysokéj vrby. Takže správny preklad by
mal byť „Vysoké jelše“.

Južne od Tatranskej Kotliny je zales-
nený vrch s názvom Dolky, ako novotvar
s neznámym významom. V listine z roku
1290 sa spomína ako *monte rotundum*
a na mape mestských lesov Spišskej Belej
(1889) ako *Schaibiger Berg*. Podľa charak-
teristického tvaru mal by mať tento vrch
názov „Okrúhla hora“.

Kobyli vrch, v ktorom je Belianska jas-
kyňa, nie je prekladom nemeckého názvu.
Na mape z roku 1871 je len názov pre jeho
vrcholovú rovinku – *Oberste Ebene* (Naj-
vyššia rovinka) a pre jeho kótu 1108,8
názov *Am Berg* (Na vrchu). V roku 2019
sa jaskyňa Hučivá diera preslávila uniká-
tnym archeologickým nálekom osídlenia
z obdobia pred 14 000 rokmi. Na terajších
turistických mapách však chýba názov
doliny s touto jaskyňou. Jej starý názov je
Rauschgrund (Dolina Hučava), ale uvádza
sa aj názov *Wasserschlicht*, ktorý pouka-

Mapka východného zakončenia Belianskych Tatier

Dlhá stena pod Faixovou

zuje na banícku činnosť v okolí Šumivého prameňa. Na mape z roku 1871 sú v jeho blízkosti aj názvy *Pochwerksblösse* (Banské stupy) a južnejšie *Schachtbrunnen* (Banská studňa). V oblasti Doliny Hučavy je na dnešných mapách ako novotvar názov Zákľuky neznámeho významu. V Doline Siedmich prameňov je názov Zadná diera. Aj keď pôvodné pomenovanie tejto doliny zo 16. storočia je *Loch* (Diera), nie je známa motivácia umiestnenia spomínaného názvu. V rozhraničovacej listine z roku 1872 sa uvádza názov spoločnej chotárnej poľany pod sútokom Milého potoka a Hlbokého potoka ako *Vorderer Loch* (Predná diera), ale názov „Zadná diera“ sa nespomína. Diskutabilný je aj názov Dolina Milého potoka, pretože v hraničných listinách sa nazýva *Tscheckengrund*, spisovne *Scheckiger Grund*, čiže v preklade „Strakatá dolina“. Pomenovanie je odvodené od pestrého zloženia hornín, vyskytujú sa tu biele vápence, sivé dolomity, červenkasté kremence a iné horniny. Vidieť to hlavne v štrku potoka.

Chybný je aj samotný názov Milý potok, pretože v listine z roku 1310 sa spomína len ako bezmenný potok, ktorý sa vlieva do potoka *Liebseifen* (Milý potok) pod iným názvom *Schwarzbach* (Čierny potok, Čierna voda), ktorého začiatkom je krasová vyvieracia Sedem prameňov. Prvým historickým názvom terajšieho potoka Čierna voda, ktorý sa spomína už v listine z roku 1290, bol názov *Ydesvyz* (Édesvíz), čiže Milá voda. Takto ho pomenovali maďarskí strážcovia z pohraničnej pevnosti v Strážkach, pri ktorých sa potok vlieva do rieky Poprad. Nemeckí kolonisti si tento názov preložili ako *Liebseifen* (Milý potok), pričom dolnú časť jeho toku pre čierne sfarbenie potočných kameňov nazvali *Schwarzbach* (1290). Neskôr sa pre hornú časť toku používal dvojnázov – *Liebseifen*, ináč *Schwarzbach*. Na súčasných mapách je však názov Milý potok mylne prisúdený pôvodne bezmennému prítoku terajšej Čiernej vody.

Názvoslovie Belianskych Tatier sa neustále vyvíja, jeho aktualizáciu a štandar-

dizáciu zabezpečuje Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, ktorý prihliada na pripomienky správcu územia. Historický tatranský chotár Spišskej Belej je od roku 1947 súčasťou novovytvoreného katastrálneho územia mesta Vysoké Tatry. Po roku 1993 došlo k vráteniu pozemkov v Tatrách a obnoveniu majetkovej hranice Spišskej Belej. Ako vlastník podstatnej časti Belianskych Tatier by preto pri pripomienkovaní akýchkoľvek zmien ich geografického názvoslovie malo byť aj mesto Spišská Belá. ◀

Použitá literatúra:

Bela XVI. szepesi város, Magyarországi, Szepes megyében, 1871, Witlacsil Antal (mapové listy č. 1 až č. 46)

Mapa katastrálneho územia Spišskej Belej / Karte des Katasters von Spišská Belá. Stav z roku 1929, reprodukované v r. 1931. Reprodukčný ústav ministerstva financií, Praha 1931.

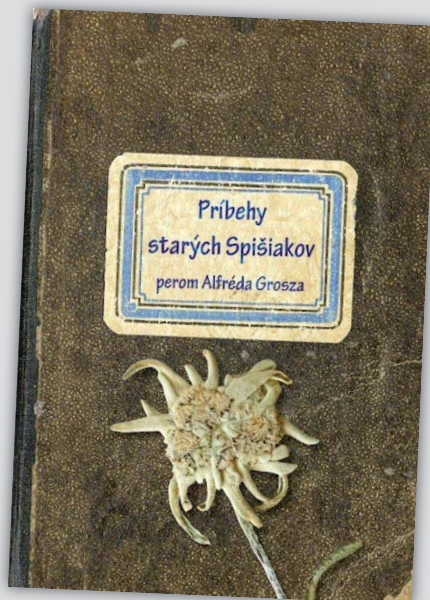
Remiašová, M. – Vdovjak, M. – Novák, A. – Kollárová, Z.: História mesta Spišská Belá. Príspevok k historickému bádaniu na Spiši a v Uhorsku, napísal Samuel Weber. Belianky o.z., Spišská Belá, 2020.

Školský zošit plný šibalstiev

Týmto malým dielkom z nemeckých rukopisných zápiskov prof. Alfréda Grosza chceme zachrániť malý kúsok veselého duševného sveta starých Spišiakov, porvyv duše autora ku sklonku svojho života a pre najmladších priniesť kyticu hádaniek, ktorými prof. Grosz spríjemňoval školské časy svojich žiakov... Hneď v prvých riadkoch predhovoru odhalili Milan Choma a Gabriela Fülöppová pohnútky, ktoré ich priviedli k vydaniu útlej knižky, pripomínajúcej starý školský zošit. Túto podobu zvolili zámerne, presne v takejto forme totiž zanechal svoje poznámky kežmarský pedagóg, publicista, fotograf, horolezec, záchranár, znalec a propagátor Tatier Alfréd Grosz (1885 – 1973), ktorého rozsiahle dielo si svojich čitateľov nachádza aj dnes. Pôvodne nemecké zápisky z jeho pozostalosti preložili do slovenčiny, vďaka čomu sa po viac ako storočí dostali medzi širokú verejnosť.

Vyššie stodvadsaťstranová publikácia okrem vtipných hádaniek, ktorými profesor zvykol potrápiť svojich žiakov, síce prináša predovšetkým veselé príhody z každodenného života prostých Kežmarčanov, obyvateľov Spišskej Belej a prilahlých podtatranských mestečiek

📍 Martina Petránová

či dedín, no zároveň je dôkazom, že zmysel pre humor bol vlastný aj vážnym osobám tej doby. Povestné boli napríklad žartíky kežmarského obchodníka a lekárnik Kolbenhayera, ktorých obeťami sa

stávali najmä jeho priatelia. Chýrnym figliarom bol taktiež slávny beliansky rodák Kaltstein, ktorého meno ostane navždy späté s objaviteľskou históriou Tatier, či hostinský Frank z Kežmarských Žlabov. Mimochodom, tatranské príhody majú v knihe takisto svoju osobitnú kapitolku, i keď oproti tým z okolitých obcí a miest je ich pomenej. Hoci mená väčšiny aktérov súčasnému čitateľovi už veľa nepovedia, etnografická hodnota textu je nepopierateľná, keďže verne dokumentuje ducha tej doby. Svojou troškou prispel i samotný Grosz, ktorý zozbierané pestvá Spišiakov doplnil o vlastné zážitky. Dokopy je v knihe vyše stovka vtipných historiek, nechýbajú ani historické zábery, ktoré podávajú obrazové svedectvo o časoch, v ktorých žili hrdinovia jednotlivých príbehov.

Záver knihy patrí profesorovým nezhudobneným básnickým spevom, ktoré oslavujú Spiš ako jeho domovinu. Koncipované boli skôr ku sklonku Groszovho života a odrážajú jeho vrúcny vzťah k tomuto kraju, ktorému ostal verný až do svojej smrti.

Príbehy starých Spišiakov perom Alfréda Grosza vydalo JADRO. ◀

Medvedisko

– nie však o medvedoch

Podhorie Vysokých Tatier je často mimo centra pozornosti návštevníkov hôr. Sú to nelákavé lokality, ale pre botanikov je to krásne vybavená prírodná scéna s rašelinými a lúčnymi druhmi rastlín, ktoré smelo môžu konkurovať vysokohorskej flóre. Už príchod na lokalitu prekvapuje masívnym výskytom žltohlavu najvyššieho (*Trollius altissimus*), ktorý s pozadím tatranských štítov vytvára peknú scenériu. Lúčny aspekt je vybavený vzácnejšími druhmi, ako je čermeľ poľský Hayekov (*Melampyrum polonicum* subsp. *hayekii*), vachta trojlístá (*Menyanthes trifoliata*), iskerník zlatožltý (*Ranunculus auricomus*), rožec prameniskový (*Cerastium fontanum*) či žerušničník Hallerov pravý (*Cardaminopsis halleri* subsp. *halleri*). Najvzácnejším druhom je fialka dvojlístá (*Viola epipsila*). Je veľmi vzácna v rámci celého Slovenska, pretože jej biotopy miznú, tak ako podliehajú vysychaniu aj naše rašeliniská. Fialka dvojlístá sa podobá fialke močiarnej (*Viola palustris*), ktorá sa tiež stáva čoraz vzácnejšou. Z jej podzemku vyrastajú len dva srdcovito okrúhle listy, koruna fialky dvojlístej je bledofialová. Keďže na Slovensku rastie asi dvadsaťpäť druhov fialiek, viacero krížencov i poddruhov nie je ľahké, až na žltu a bielo kvitnúce fialky, určiť. Biotop rašeliniska v podraсте jelše determináciu druhu ulahčí. Prekvapením pre mňa bolo, že z desiatok jedincov boli len dva rozkvitnuté, ostatné boli sterilné. Aj to svedčí o tom, že zmenou klímy a sukcesiou prostredia mnohé vzácne druhy rastlín miznú. Pomerne zriedkavo tu rastú aj vstavačovité druhy. Našiel som vstavačovec Aschersonov (*Dactylorhiza x aschersoniana*) a vstavačovec krvavočervený (*Dactylorhiza cruenta*), čo potvrdzuje blízkosť lokality Medvediska s rezerváciou Belianskych lúk.

Medvedisko je momentálne mimo dosahu ľudskej činnosti. Problémom je zarastanie plochy so vzácnou fialkou i lúčnymi druhmi. Podmáčanie lokality však sotva môže ovplyvniť.

↑ František Bača 📷 archív autora

Nevýrazný kopček medzi Spišskou Belou a Tatranskou Kotlinou pri obci Rakúsy bol – a možno aj je – vhodným miestom pre medvede. Lokalita s prevahou lúk a ostrovčekom dominantnej jelše lepkavej (*Alnus glutinosa*), bohatým podrastom a viacerými potôčkmi zaiste poskytovala pre tieto šelmy dostatok potravy a bezpečia. Bol som si toho vedomý, no žiadneho medveda som tam nestretol.

Žltohlav najvyšší

Fialka dvojlístá

Vstavačovec krvavočervený

Profesor Alfréd Grosz a jeho žiaci

📍 Jozef Joppa

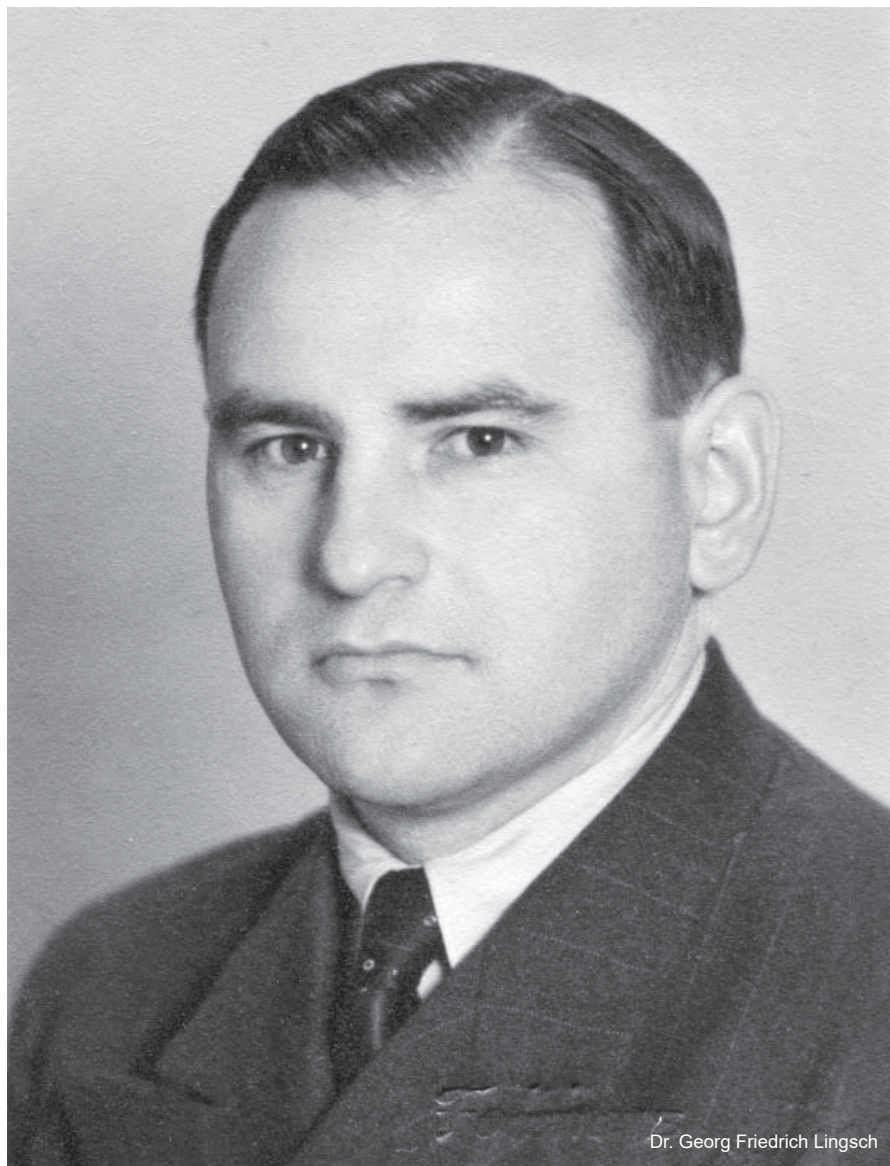
📷 Štátny archív Prešov, pracovisko Levoča a Múzeum v Kežmarku

**Známy poľský
horolezec a historik
Boleslaw Chwascinski
v šesťdesiatych rokoch
minulého storočia vniesol
do názvoslovia histórie
tatranského horolezectva nový
termín. Skupinu mladých
horolezcov zo slovenskej
strany Tatier, aktívnych
v rokoch 1923 až 1943,
nazval „Školou Grosza“.**

Profesor Grosz počas svojho pôsobenia na kežmarskom reálnom gymnáziu bol známy tým, že často brával svojich žiakov do Vysokých Tatier. Spočiatku na ľahšie túry, neskôr aj na vážnejšie výstupy. Postupne sa okolo neho vyformovala talentovaná a ambiciózná skupina horolezcov, ktorí sa stali v dvadsiatych a tridsiatych rokoch minulého storočia poprednými predstaviteľmi predvojnovnej komunity lezcov vo Vysokých Tatrách. Časom sa síce rozprchli po svete, no v tatranských stenách zanechali nezmazateľnú stopu vo forme mnohých pekných prvovýstupov. Rokmi mená upadli do zabudnutia, dnes málokto pozná ich identitu, či vie niečo o ich životných osudoch.

K najvýznamnejším predstaviteľom „Školy Grosza“ patrili popri Kláre Hensch a Gabrielovi (Gáborovi) Seidem jednoznačne Juraj (Georg Friedrich) Lingsch. Stará spišská rodina Lingsch sa hlásila k nemeckej národnosti, preto ich mená budem uvádzať v nemčine.

Georg Lingsch začína objavovať hory s Alfrédom Groszom už ako štrnásťročný gymnazista, niekedy v roku 1920. Podniká prvé vážnejšie túry, so svojím budúcim učiteľom objavuje odľahlé a neprístupné doliny a hrebene Vysokých Tatier. Pamätaná je jeho účasť na pátraní po telesných pozostatkoch študenta medicíny a horolezca Emericha Teschlera (1896 – 1919) zo Spišskej Novej Vsi v roku 1921 v masíve Gerlachovského štítu. Vtedy ako pätnásťročný chlapec s o rok mladším Gáborom Seidem v spoločnosti Alfréda Grosza a horského vodcu Johanna Franza staršieho (1863 – 1939) bezúspešne prečesávali hrebene, rebrá, rokliny a žlaby masívu Gerlachovského štítu. Georg sa postupom rokov vypracoval na horolezca, ktorého lezecké umenie obdivoval aj samotný Grosz. Mladý Lingsch bol neskôr jeho najčastejším partnerom na horolezeckom lane a toto spojenie prerástlo v ich dlhoročné a trva-

Dr. Georg Friedrich Lingsch

lé priateľstvo. Dlhé roky boli v písomnom styku. Grosz napríklad spomínal, ako k Vianociam každoročne od neho dostával bohato ilustrované publikácie s krásnymi fotografiami Álp. Profesor ho familiárne volal Ďuri (Gyuri). A práve z jeho pera sa dozvedáme najdôležitejšie útržky Lingschovho života. Aj po rokoch s úctou a obdivom o ňom písal priateľovi Gyulovi Komarnickemu vo svojich listoch.

Georg Friedrich Lingsch sa narodil v Spišskej Belej dňa 10. septembra 1906 Albertovi Samuelovi Lingschovi, rodákovi z neďalekej Spišskej Novej Vsi (1862 – 1938) a jeho manželke Anne Weber (1872 – 1934), pôvodom z Levoče. Rodičia boli Spišiaci, no keďže Georgov otec pracoval na železniciach Rakúsko-Uhorska ako vyšší úradník, rodina putovala vždy po jeho preložení po rôznych železničných staniach monarchie. Svedčia o tom aj miesta narodenia Georgových súrodencov. Napríklad brat Albert Gustáv bol krstený 30. augusta 1893 v Spišských Vlachoch, ďalší brat Ervín Samuel 14. februára 1897

v Novej Žiline. Isté je, že v roku 1900 už rodina žila v Spišskej Belej, kde bola pokrstená dcéra Edit Amália 2. septembra 1900 a 20. septembra 1906 aj samotný Georg. Rodina sa hlásila k evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Z Groszovho rozprávania vieme, že Lingschovi sa presťahovali neskôr do Kežmarku, kam sa nechal Georgov otec služobne preložiť, aby jeho deti mali ľahší a lepší prístup k vzdelaniu. Hrob rodiny LINGSCH – WEBER sa nachádza na starom cintoríne v Kežmarku, kde sú pochovaní okrem rodičov Alberta a Anny aj ich deti Ervín (†18. júla 1919) a Amália († 5. septembra 1922). Georgov starší brat Ervín je uvedený aj na symbolickej pamätnej tabuli venovanej obetiam prvej svetovej vojny v novom evanjelickej kostole v Kežmarku spolu s ďalšími 43 obyvateľmi Kežmarku, napríklad Friedrichom Zuberom, Júliusom Wallentinim či Zoltánom Votiskym.

Georg Friedrich v rokoch 1916 až 1924 navštevoval reálne gymnázium v Kežmarku, po jeho ukončení v roku 1924 štu-

Georg Lingsch pod Kotlovým štítom

Vianoce 1926 (Georg stojí úplne vpravo)

S manželkou (Regensburg, december 1953)

doval v Prahe, kde absolvoval medicínu na nemeckej vetve Karlovej univerzity. Počas štúdií bol v úzkom kontakte s komunitou absolventov kežmarského lýcea, ktorí v tom období študovali v Prahe. Predovšetkým s Klárou Hensch a Felizitas Laczika. Už ako vyštudovaný lekár sa usadil v Liberci (Reichenberg) v severných Čechách, tam sa aj oženil. Skutočnosť, že sa hlásil k nemeckej národnosti, mala do určitej miery vplyv na jeho ďalšie životné osudy. Po druhej svetovej vojne na základe Benešových dekrétov bola jeho rodina niekedy v roku 1946 vysídlená do Nemecka. Usadil sa v Bavorsku, v meste Regensburg, kde prežil zvyšok svojho života. Pracoval ako lekár – špecialista priamo v Regensburgu, angažoval sa aj spoločensky, pracoval v mestskom zastupiteľstve. Jeho láskou ostali hory, do ktorých neprestával chodiť. No len do chvíle, kým jeho manželku nepostihla mozgová mŕtvica, následkom ktorej mala veľké problémy s chôdzou, takže bola natrvalo pripútaná k domovu. Stalo sa to niekedy koncom 40. rokov 20. storočia. Georg Lingsch, ako verný a zodpovedný partner, sa o postihnutú manželku vzorne staral a venoval jej skoro všetok svoj voľný čas. To mu znemožnilo chodiť do hôr. Prestal sa však venovať svojej ďalšej vášni, a to cestovaniu. Pri potulkách po Európe s manželkou navštívili tie najzaujímavejšie miesta. Okrem iného aj Kežmarok pri príležitosti pomaturitného stretnutia po päťdesiatich rokoch v roku 1974. Podľa slov Dr. Andreja Janovského z Kežmarku (jeho otec Henrich bol spolužiakom Georga Lingscha) sa tohto stretnutia zúčastnilo všetkých osem ešte žijúcich spolužiakov – chlapcov. Mimočodom do tej istej triedy chodili aj ďalší dvaja nadšení obdivovatelia hôr a zdatní horolezci. Jedným bol Jozef Bethlenfalvy (1906 – 1990), mladší syn Ernesta Bethlenfalvyho, neskôr známy spíšsky architekt a staviteľ, excelentný fotograf a predovšetkým všestranný lezec a lyžiar. Druhým bol Edmund Fischl z Veľkej pri Poprade (1905 – ?), povolaním lesný inžinier, ktorý sa po druhej svetovej vojne usadil v Rakúsku, v oblasti Steyr, kde pracoval vo svojom odbore, naposledy ako riaditeľ továrne na spracovanie dreva. V septembri 1985 ešte žil v meste Gratz (dnes Graz).

Plejáda výstupov a nových ciest Georga Lingscha je iste dostatočne známa zo sprievodcovskej literatúry a horolezeckých periodík tej doby. Len pre ilustráciu uvediem, že s vážnejšími výstupmi začal niekedy v rokoch 1922 až 1923. Ako študent 7. triedy reálneho gymnázia vyliezol v spoločnosti Alfréda Grosza svoje prvé dve nové cesty. Dňa 25. júla 1923 bol ich cieľom masív Prostrednej Končistej, konkrétne výstup žlabom do Rinčovej štrbiny,

WHP 11/1510. Ich spolulezcom bol ďalší žiak profesora Grosza a milovník Vysokých Tatier, Elemér Tátray (1904 – 1945) z Kežmarku. O pár dní neskôr, 29. júla 1923, už len s profesorom absolvoval prvovýstup východnou stenou Ladového štítu, WHP 18/2742. Obe cesty boli klasifikácie III. Asi posledným zaznamenaným Lingschovým prvovýstupom bol výstup západnou stenou na južný vrchol Zadnej Bašty, WHP 5/608. V Tatrách Georg liezol nielen v spoločnosti profesora Grosza, ale počnúc rokom 1926 už aj samostatne. Spolulezcami mu boli kamaráti z kežmarského reálneho gymnázia, najčastejšie Gabriel Seide (1907 – 1942). Ich výstupy vysoko hodnotil aj Grosz. Práve vďaka Seidemu sa zachoval opis ich legendárnej túry na Veľkú Vidlovú vežu z 3. októbra 1926. Tento výstup môžeme považovať do určitej miery za prelomový, hlavne z dôvodu, že to bola samostatná akcia s náročným a smelým cieľom. Bol to výstup stenou, o ktorej prelezenie trochu súperili so skúsenou lezeckou dvojicou z Poľska, Zygmundom Klemensiewiczom a Wilhelmom Smoluchowskim. Poliari ich nakoniec asi o dva týždne predbehli, no ich výstup viedol viac naľavo od náročných partií steny, ktorých prelezenie si vytypovali Lingsch so Seidem. Ich partnerkou na spoločnom horolezeckom lane bola študentka 7. ročníka kežmarského reálneho gymnázia Felizita (Lizzi) Laczika (1908 – 1966) z Linz an der Donau. Keďže Georg najčastejšie liezol v oblasti Veľkej a Malej Zmrzlej doliny, kamaráti mu dali prezývku „Papyrus“.

Lingsch bol veľkým milovníkom vážnej hudby. Jeho priateľka Lizzi po rokoch spomínala, ako počas štúdií v Prahe stál niekoľko hodín v rade, aby získal pre nich miesto na státi na koncertoch vážnej hudby pri každom hostovaní nejakého telesa v nemeckom divadle. Neskôr sa jeho záľubou stalo počúvanie koncertov klasickej hudby, vysielané rádiom alebo televíziou. Takto mohol zostávať v spoločnosti manželky a zároveň sa aj venovať svojmu koníčku. Traduje sa o ňom, že okrem toho, že mal rád hudbu, bol aj výborným hráčom na husliach. Bol vraj vtipným zabávačom a človekom, ktorý stále prekypoval humorom a dobrou náladou. Zomrel 18. septembra 1995 v Regensburgu, kde je aj pochovaný. ◀

Zdroje:

Štátny archív Prešov, pracovisko Levoča a Múzeum v Kežmarku – Fond Alfréda Grósza, Neidenbach Ákost – Tátránk tudós polihisztora Grósz Alfréd I. a II. diel Csobánka 2012, Familysearch, Bürgerzentrum Stadt Regensburg, Hungaricana, archív Dr. Janovského, dobové periodiká Karpathen-Post, Turistaság és Alpinizmus.

Svoje plány už neuskutoční

✎ Martina Petránová

Jeho energia bola nákazlivá. Rovnako ako široký úsmev, ktorým vždy dokázal zahriať ľudí vókol seba. Sršal nápadmi a ak by sa niekto rozhodol vyhlásiť anketu o najväčšieho optimistu, istotne by bol vážnym aspirantom na víťazstvo. **Milan Choma** (*27. júla 1948 – † 20. marca 2021), Kežmarčan zo Zalužíc, spravil pre región Spiša viac než mnohí rodáci. Ako učiteľ na dôchodku sa venoval publikačnej činnosti, zaslúžil sa o popularizáciu významných osobností vedy, techniky a pedagogiky na Slovensku formou dramatických audiovizuálnych pásiem, tatranských spomienkových večerov, výstav, prednášok či zborníkov z konferencií. Bol tiež iniciátorom a organizátorom odhaľovania pamätných tabúl a pamätníkov v Kežmarku a okolí. Životy mnohých osobností, ktoré sa snažil priblížiť nielen svojim študentom a kolegom – pedagógom, ale i širokej verejnosti, boli neraz výrazne prepletené s Tatrami, veď mená ako Alfréd Grosz, Dávid Frölich, Thomas Mauksch, Samuel Bredetzky, Göran Wahlenberg, Buchholtzovci, Hunfalvyovci či Genersichovci netreba vari nikomu, kto sa zaujíma o tatranské dejiny, predstavovať detailnejšie. A hoci jeho aprobáciou nebola história, zasvätil jej kus života. Nečudo, veď úctu k nej dostal už do kolísky. Rodičia mu dali meno po Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, ktorého obdivoval jeho otec. Dejiny regiónu, do ktorého sa pred rokmi priženil, ho natoľko pohltili, že im venoval aj svoje posledné chvíle. Deň predtým, ako odišiel, ešte stihol uviesť do života svoje najnovšie knižné dieťa, v kútiku duše možno tajne dúfajúc, že sa nestane jeho labuťou piesňou... Jeho príslovečný optimizmus ho síce tento raz nepodržal, no ktosi tam hore zariadil, aby sa so svojimi blízkymi, priateľmi a známymi naposledy rozlúčil práve v prvý jarný deň. V deň, ktorý je symbolom zrodu nového života, novej energie. A tej mal Milan veru vždy na rozdávanie. Hoci mu poniektorí tak trošku zazlievali, že nie všetky nápady vždy pedantne dotiahne až do konca, je pravdou, že bez prvotného impulzu by žiadna myšlienka nemala šancu dozrieť vo formu. S nadšením dieťaťa sa púšťal do ďalších a ďalších projektov, akýsi vnútorný motor ho hnal v ústrety novým myšlienkam a námetom. Bol neustále v pohybe, inak by nemohol stíhať všetko, čo chcel. Akurát teraz mohol zvolniť a nemusel sa ponáhľať aj tam, odkiaľ niet návratu. Veď istotne mal ešte množstvo plánov...

Vodopády Tatier

III.

 Milan Lučanský
 autor a Milan Ballo

Romantické a ladné hôľne scenérie spolu s hlbokými dolinami sú charakteristickými črtami Liptovských Tatier, ktoré tvoria samostatnú horskú skupinu Západných Tatier.

Tak trochu zabudnutá rozsiahla Jalovecká dolina je najzápadnejšie položenou turisticky prístupnou dolinou Tatier a zároveň hraničnou medzi Liptovskými Tátrami a Sivým vrchom. Hlboko vrezaný a úzky dolný úsek má miestami charakter tiesňav so strmými svahmi a skalnými stenami, ktoré oživujú zaujímavé porasty pestrofarebných lišajníkov. Do tejto časti doliny spadá z príslušného masívu Trnáca (1 680 m n. m.) niekoľko strmých žlabov so svojimi prítokmi, napájajúcimi čisté a chladné vody Jaloveckého potoka. V jednom z nich sa v členitom teréne nachádza viacstupňový Vodopád pod Trnácom*.

Leží vo výške približne 930 m n. m. a odhadom má asi tridsať metrov, avšak je potrebné podrobnejšie ho preskúmať a zdokumentovať. Jalovecká dolina s dĺžkou približne deväť kilometrov patrí medzi najdlhšie západotatranské doliny. V strednej časti sa rozvetvuje na Bobroveckú dolinu a dolinu Parichvost. Medzi zaujímavosti Bobroveckej doliny môžeme zaradiť malé, najzápadnejšie položené tatranské plesá, Čierne (nestále) a Biele Bobrovecké pleso. Sedlo Pálenica (1 573 m n. m.), nachádzajúce sa v ich blízkosti, je najnižšie položeným sedlom na hlavnom hrebeni Tatier. Asi tri kilometre dlhú susednú dolinu Parichvost uzatvára trojvršie významných končiarov, ktorými sú Pachoľa (2 167 m n. m.), Baníkov (2 178 m n. m.) a Príslop (2 142 m n. m.). Jej extrémne strmý záver patrí v zimnom období medzi lokality s najväčším výskytom lavín v rámci celých Tatier. Jediným vodopádom tohto odľahlého zákutia je Hlboký vodopád*, nachádzajúci sa v rovnomennej bočnej doline. Leží vo výške 1 290 m n. m. a má desať metrov.

Rozsiahly komplex Jaloveckej doliny je výnimočný veľkou biodiverzitou rastlinných a živočíšnych druhov. V roku 1958 zasiahla celú tatranskú oblasť vlna extrémne výdatných zrážok, ktorých následkom boli i lokálne ničivé povodne. Inak to nebolo ani v tejto časti Tatier, kde veľká voda zničila aj jedinou prístupovú cestu do tejto doliny, ktorá sa už neobnovila, čo bolo tiež príčinou zastavenia hospodárskej činnosti v tejto oblasti. Príroda sa tu od tých čias riadi podľa svojich odvekých zákonitostí. Nepreniknuteľné porasty kosodreviny a tiché lesné pralesovité spoločenstvá, vyžarujúce magické tajomno, sú domovom najväčších tatranských predátorov (rys, vlk, medveď) a na Slovensku čoraz vzácnejších kurovitých vtákov – tetrova hlučáňa a tetrova hoľniaka.

Čo sa týka turistickej návštevnosti, Jalovecká dolina je v úplnom protiklade so susednou, hojne navštevovanou Žiarskou dolinou. Vďaka asfaltovej ceste (s miernym stúpaním) – končiacej pri Žiar-

skej chate (1 325 m n. m.) – je ľahko dostupná všetkým vekovým kategóriám návštevníkov. V letnom období je chata obľúbeným cieľom rodinných výletov a cykloturistov. Prijemným sprestrením pre túto skupinu môže byť aj návšteva blízkych vodopádov. V strmom žlabe spadajúcom z masívu Príslopu (2 142 m n. m.) sa ich nachádza viacero.

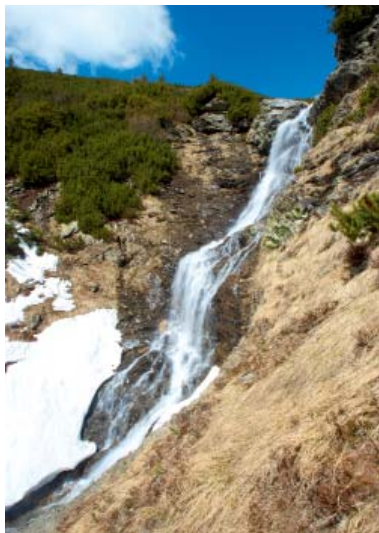
Dva najväčšie sú v jeho dolnej časti. Pri turistickom chodníku smerujúcom od Žiarskej chaty do Jaloveckého sedla, s pokračovaním na populárny Baníkov (2 178 m n. m.), je to známy Šarafiiov vodopád, ležiaci vo výške 1 375 m n. m. Ide o dvojstupňový vodopád, ktorý dosahuje sedemdesiat metrov a s následnými kaskádami viac ako dvadsať metrov. Za skalnou tiesňavou nad týmto vodopádom je vo výške 1 430 m n. m. ďalší vodopád – Horný Šarafiiov vodopád*, ktorý má štrnásť metrov. Krása týchto vodopádov vyniká najmä pri zvýšených stavoch vody, ktoré však značne kolíšu v závislosti od klimatických podmienok. Zdatnejším turistom okolité vysokohorské prostredie ponúka široké možnosti využitia aj pri celodenných a fyzicky náročnejších aktivitách.

V zimnom období je Žiarska dolina vyhľadávaná najmä priaznivcami skialpinizmu. Lákavé a atraktívne terény vyhradené pre túto športovú činnosť pri dobrých snehových podmienkach uspokojia určite každého vyznávača tohto športu. ◀

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavíme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdíčkou (*).

Vodopád pod Trnácom*

Horný Šarafiiov vodopád*

Hlboký vodopád*

Ako rastie les

„Les“ je zložitá no nádherná téma, ktorú väčšina z nás, lesníkov, povýšila na svoje celoživotné poslanie. Každá drevina uprednostňuje iné stanovištné podmienky. Podľa zemepisnej polohy, nadmorskej výšky, geologického podložja, pôdy, dostatku vody, sklonu terénu, expozície... Niektorá potrebuje veľa vody, iná znáša sucho, niektorá má rada slnko, iná zvládne i tieň. Alebo dlhodobý mráz. A každá drevina má svoje optimum rozšírenia. V ňom dokáže dobre odolávať škodcom i konkurencii. Na menej vhodných stanovištiach je aj jej zastúpenie v lese obyčajne menšie. Tak je to aj v tatranskom lese, ktorý je na malom území veľmi pestrý.

  Pavol Kráľ

Rozkladá od nadmorskej výšky asi 700 po 1 900 metrov, podkladom je žula, vápenec, prípadne flyš, stromy musia znášať veľmi pestré podmienky pre život včítane extrémov tatranského počasia. Vďaka nadmorskej výške ostal v Tatrách skutočný ostrovček boreálnej vegetácie uprostred mierneho pásma. Práve to je na nich to jedinečné a vzácné... Aj smrek prirodzene patrí do tatranského lesa. Je tu prirodzený. Či sa to niekomu pozdáva, alebo nie. Má tu nezastupiteľné miesto a obrovské prednosti. Najlepšie zvláda drsné vysokohorské podmienky žulového pásma, veľmi dobre sa prirodzene rozmnožuje, v zatienených kotlinách nemá takmer konkurenciu. Na slnkom zaliatych svahoch ho dopĺňa smrekovec a limba, na hornej hranici výskytu kosodrevina. V nižších polohách borovica, jedľa, sčasti javor, buk, brest, osi-

ka, jaseň, breza či jelša. Alebo tiež jarabina a vrba. Sú to takzvané pionierske či prípravné dreviny.

Les v kultúrnej krajine už dávno rastie vďaka kombinácii dvoch spôsobov obnovy – prirodzenému zmladeniu a umelému zalesňovaniu sadbou či sejbou. Prirodzené zmladenie tvoria stromčeky, ktoré narastú zo semien či výmladkov materských stromov. Prirodzená obnova je najvýhodnejšia, pretože mladé stromčeky vykazujú najväčšiu prirodzenú odolnosť a sú prakticky zadarmo. Škodou je len to, že prirodzené zmladenie sa dá len málokedy využiť na sto percent. Napríklad preto, že človek v minulosti zmenil pomer drevinového zloženia v jednotlivých oblastiach až natoľko, že sa v nich materské stromy niektorých drevín takmer vôbec nevyskytujú. Takto, samozrejme, nemá z čoho vzniknúť

ani prirodzené zmladenie tých drevín, ktoré by sme na tom-ktorom mieste uvítali. Musíme ich teda umelo vysadiť. Umelo sa vysádzajú tiež stromčeky na miestach, kde nestihlo vyrásť prirodzené zmladenie a materský porast priskoro zanikol. Napríklad ho vyvrátila vetrová kalamita. Na takýchto miestach nerastie často žiadne prirodzené zmladenie a trvalo by veľmi dlhé obdobie, pokým by sa na takýchto plochách les z okolitých porastov opäť prirodzene obnovil. V Tatrách tvorí prirodzené zmladenie momentálne asi 50 % obnovy porastov. Zvyšné stromčeky sadia lesníci na základe najnovších poznatkov a tiež spoločenskej objednávky, reflektujú podmienky, ktoré prináša doba. Snažia sa byť vždy o krok vpred. Sledovať vývoj, počítať s civilizačnými faktormi, reagovať na chemizáciu prostredia, radiačné žiare-

nie, vplyv kyslých zrážok... Už dávno neberú na ľahkú váhu ani informácie o prichádzajúcich globálnych klimatických zmenách. Aj tomu prispôsobujú i drevinové zloženie budúceho lesa. Nevedia, či sa tak naozaj stane, no už teraz majú dobrý východiskový stav pre ďalšie manévry v drevinovom zložení budúcich lesných porastov, a to výchovnými zásahmi. Tie robia lesníci počas celého života lesa. Od zhruba dvadsiatich rokov veku porastu až do dospelosti. V každom type lesa sú tieto činnosti značne odlišné. Iné postupy sú v listnatých lesoch, iné v ihličnatých, zmiešaných, v rôznych nadmorských výškach, geologickom podloží, expozícii, iné v lesoch hospodárskych, iné v lesoch osobitného určenia či lesoch ochranných... Všetky zásahy majú však za cieľ jediné – udržať dobrý zdravotný stav lesa a dosiahnuť čo najvhodnejšie drevinové zloženie, prípadne tiež výškovú diferenciaciu stromov v poraste. Prvé zásahy v mladinách sa volajú prečistky, neskôr sú to prebierky v členení do päťdesiat a nad päťdesiat rokov veku porastu. Robia sa v priemere asi raz za desať rokov, v mladých porastoch častejšie, v dospievajúcom lese menej často. Pri výchovných zásahoch vyberajú lesníci z porastu choré a poškodené jedince, pomáhajú cieľovým drevinám. Uvoľňujú hustotu stromčekov tak, aby tie, ktoré ostanú, sa mohli bez stresu z prílišnej konkurencie vyvíjať. Zriedovaním výrazne podporujú i stabilitu porastov. Celé postupy a ciele sú odpozerané od prírody, podporené množstvom vedeckých prác, rokmi overené v teréne...

Ako sme už naznačili, na Slovensku máme všetky lesy podľa zákona už dávno zaradené do troch kategórií – lesy hospodárske, lesy ochranné a lesy osobitného určenia. Lesy hospodárske sú určené prioritne na pestovanie drevnej hmoty, v lesoch ochranných a osobitného určenia sa uprednostňuje prírode blízke obhospodarovanie. Tatranský národný park je jediný na Slovensku, kde sú už od roku 1949 všetky lesy zaradené medzi lesy ochranné a osobitného určenia, čo znamená, že obnova a tiež výchovné zásahy sú zamerané na splnenie iných cieľov ako je tomu v lesoch hospodárskych. Jednoznačným zámerom je v tomto prípade dopestovať zdravý, prírode blízky les, ktorý zároveň zabezpečuje celospoločenské funkcie. Teda funkciu vodohospodársku, pôdochrannú, klimatickú, rekreačnú, estetickú a liečebnú. A to aj za cenu, že z drevárskeho hľadiska je takýto les menej hodnotný. O tom, že sa tatranským lesníkom darí toto poslanie dlhodobo naplňovať, hovorí aj fakt, že viaceré takto dopestované lesy dnes odborníci radia medzi prírodné lesy,

čiže pralesy. Napríklad v Tichej a Kôprovej doline, v Mengusovskej doline, na Uhlisčatkách, alebo tiež v dolinách Tatranskej Javoriny či inde... Je len veľkou škodou, že sa – na základe prijatia nového zákona o ochrane prírody a krajiny v roku 2002 – museli lesníci odkloniť od zaužívaných postupov. A to predovšetkým v ochrane lesa.

Ochrana lesa je veľmi rozsiahla téma, v ktorej sa musia lesníci orientovať. Od mladého veku stromčekov sú v strehu pred hmyzími škodcami, hubami, plesňami, pred zverou... Dokonca robia opatrenia aj proti požiarom. Každý vek stromu je z pohľadu ochrany lesa špecifický a tiež každá drevina. Niektoré opatrenia je výhodnejšie robiť preventívne, napríklad vyžínanie buriny okolo stromčekov či ochranu lesa pred zverou, niektoré sa vykonávajú len v prípade konkrétneho ohrozenia, alebo premnoženia toho-ktorého škodcu. Jednotlivé nebezpečenstvá vedú lesníci odhadnúť dopredu. Na to chodia do škôl, učia sa od starších kolegov, poznatky si overujú na vlastných skúsenostiach v praxi... Na všetko existujú technologické postupy. Nedávno sme písali napríklad o tvrdoňovi, často spomíname lykožrúty, existujú napríklad aj drevokazné huby, ktoré môžu negatívne ovplyvniť zdravie stromov... Škodcov je veľa, niektoré sú z pohľadu ochrany lesa zanedbateľné, iné sa môžu rozšíriť až do kalamitných rozmerov a spôsobiť obrovské škody. Na ihličnanoch či na listnáčoch. Ohrozenie škodcami a mieru napadnutia lesa významne ovplyvňuje zdravotný stav stromov a ich prirodzenú obranyschopnosť. Funguje to podobne, ako napríklad aj u človeka. Tak ako človek, aj lesy sú už veľa rokov negatívne ovplyvňované vedecko-technickým pokrokom. Chemizáciou či radiáciou prostredia... Čím stúpame vyššie, do vyšších nadmorských výšok, tým je zrážok prirodzene viac

a tým je väčšia i koncentrácia chémie! Stromy v našich lesoch majú výrazne nižšiu prirodzenú obranyschopnosť ako by mali mať. Toto lesníci, žiaľ, nedokážu ovplyvniť, musia s tým len počítať!... Na severe Slovenska a tiež v tatranských lesoch je najnepríjemnejším škodcom lykožrút smrekový, ktorý napáda predovšetkým smrek vo veku nad päťdesiat rokov. Uprednostňuje poškodené a oslabené stromy. Vyvrátené víchricou, zlomené od snehu, blesku, napadnuté hubami... alebo priveľmi oslabené imisiami. Všetky tie, ktoré už chrobáka nedokážu pri prehrýzaní sa pod kôru zaliať živicom. Sledovanie výskytu tohto škodcu a následné okamžité opatrenia patrili vždy medzi prvoradé povinnosti lesníka. Ochrana je jednoduchá – vetrovú kalamitu alebo napadnutý strom stačí zavčasu spracovať. Alebo aspoň odkôrniť. Potom už môže ostať ležať na zemi, nič sa nestane. Zavčasu znamená dovtedy, pokým sa larvy lykožrúta pod kôrou napadnutého stromu nezakuklia. Majú na to len necelý mesiac od jeho naletenia chrobákom. To všetko ukladá lesníkom zákon o lesoch. Práve preto, aby okolité stromy ostali, aj popri ich oslabenej imunite, naďalej zelené...

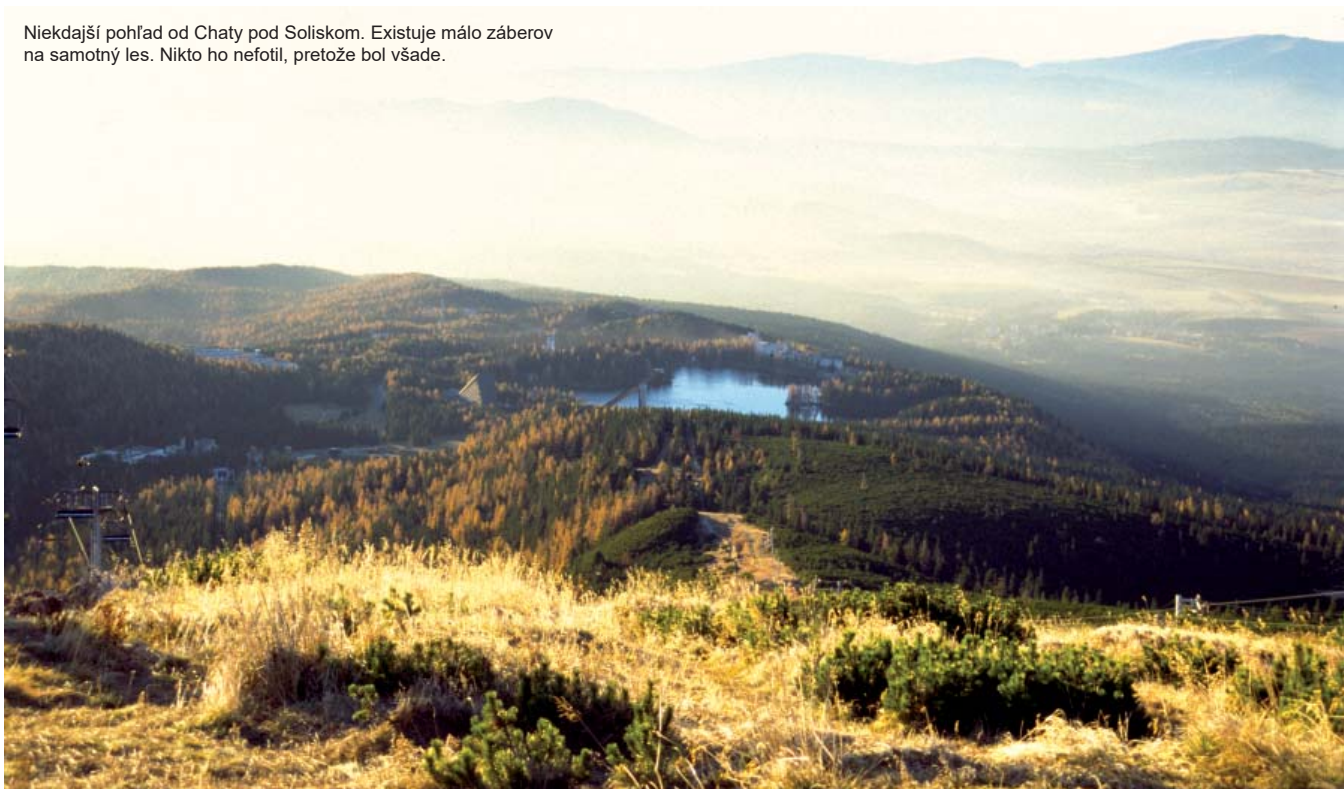
Ochrana lesa bola na Slovensku v plnej šírke vykonávaná až do roku 2002, kedy bol z nepochopiteľných príčin prijatý zákon o ochrane prírody a krajiny, ktorý ochranu lesa výrazne obmedzil a na viacerých miestach doslova zakázal! Tento zákaz platí dodnes! Dôsledky vidíme v obrovskom náraste suchých stromov na Slovensku a tiež v ich spílovaní...

Drevo je nenahraditeľná surovina a najznámejší obnoviteľný druh energie, ktorý ľudstvo pozná a využíva od svojho prvo počiatku. V stredoveku sa používalo až v takom rozsahu, že veľa krajín sveta prakticky o svoje lesy prišlo. V Európe zastavila devastáciu lesov až Mária Terézia, ktorá prvá nariadila, že lesy sa musia nielen vyu-

Niekedy boli lesné škôlky malých rozmerov, rozmiestnené podľa oblastí. Malo to svoje pestovateľské výhody, ale aj nevýhody.

Niekdajší pohľad od Chaty pod Soliskom. Existuje málo záberov na samotný les. Nikto ho nefotil, pretože bol všade.

žívať, ale aj obnovovať. Odvtedy prakticky existuje lesníctvo. Aj dnes človek potrebuje drevo. Žijú z neho desiatitisíce ľudí na Slovensku a konkurenčný boj je aj v tejto oblasti obrovský... V predchádzajúcich odstavcoch sme spomínali výchovné zásahy, to je vlastne prvá ťažba, z ktorej sa drevo dá využiť. Vo veľmi obmedzenom množstve je to z prerezávok, pretože stromčeky sú ešte veľmi tenké, ale z prebierok do päťdesiat rokov sa už kmene vyťahujú na sklad a predávajú ako žrdkovina, žrdovina, vláknina či obmedzene aj ako piliarske výrezy. V prípade prebierok nad päťdesiat rokov a z obnovnej ťažby je to už plná škála sortimentov, ktoré sa používajú na najrôznejšie účely. V stolárstve, nábytkárstve, stavebníctve, papierenskom priemysle či v domácnostiach na kúrenie, kde sa využíva drevo tej najnižšej kvality. Technológia obnovnej ťažby sa opäť vykonáva podľa zaradenia lesných porastov medzi lesy hospodárske, alebo ochranné a osobitného určenia. V hospodárskych lesoch sa robí celá výchova a obnova čo najúspornejším spôsobom, pretože takýto les musí byť ekonomicky sebestačný. Musí ľudí, ktorí v ňom robia, uživiť! Obyčajne sa tu využíva veľkoplošný spôsob hospodárenia, pretože je ekonomicky najvýhodnejší. V ostatných kategóriách lesa sa vykonávajú prírode blízke, jemnejšie obnovné postupy. A to aj za cenu, že sú ekonomicky menej výhodné, pretože ťažba dreva je nákladnejšia a dopestované drevo obyčajne menej hodnotné. Rozdiel v zisku musí teda spoločnosť, pokiaľ chce v tých

-ktorých oblastiach jemnejšie hospodáriť, vykrývať z iných zdrojov.

Výchovné aj obnovné ťažby sa plánujú na Slovensku veľa rokov dopredu. Aby sa zabezpečila pravidelnosť v dodávkach a nepretržitosť prevádzky. Čiže, aby nebolo na trhu niekedy veľa dreva, inokedy málo. Pravidelnosť je veľmi dôležitá. Ako v každom odvetví nášho hospodárstva. V prípade kalamít lesníci zastavujú obnovné ťažby, prípadne tiež prebierky nad päťdesiat rokov a prioritne spracovávajú kalamity. Kvôli ochrane okolitých porastov pred škodcami a tiež pre ekonomické zhodnotenie pováľaného dreva, pretože toto sa na zemi veľmi rýchlo znehodnocuje hnilobou. V prípade veľkých kalamít lesníci odjakživa spolupracovali a poskytovali si výpomoc. Tak to bolo aj v prípade veľkej kalamity v Tatrách v roku 2004. Vtedy sa dokonca stopli ťažby na celom Slovensku. Práve kvôli tomu, čo som popísal... No situácia sa po roku 2002 obrátila. Na severe Slovenska sa, predovšetkým vďaka zákonu o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002, nesmela spracovať celá kalamita, rozmnožil sa lykožrút a dreva bolo na trhu naraz primnoho. To logicky spôsobilo vážny ekologický, no tiež ekonomický kolaps.

Na les je nutné pozeráť nielen cez drevo, mimoprodukčné funkcie lesa či ochranné záujmy, ale tiež cez socioekonomické vzťahy. Dôležitá je vyváženosť týchto komponentov. Aj z tohto pohľadu patrilo Slovensko medzi najprogressívnejšie krajiny Európy. Ešte pred dvadsiatimi rokmi sme mali najzachovalejšie lesy v širokom okolí

a najväčšiu lesnatosť. Veľká časť obyvateľstva vždy žila s lesom a z lesa. Matematika je v tomto prípade veľmi jednoduchá a neúprosná. Les rastie do dospelosti zhruba sto rokov. Ak každý rok spracujeme jednu stotinu, máme perpetuum mobile, ktoré bude živiť nielen nás, ale aj naše budúce generácie. Je to najznámejší obnoviteľný zdroj energie na svete. Ešte pred tridsiatimi rokmi táto logika na Slovensku fungovala, spracovalo sa zhruba 5 000 000 m³ dreva ročne a to bolo množstvo, pri ktorom zásoba slovenského dreva ešte výrazne narastala. Musela, pretože po druhej svetovej vojne boli lesy značne vybrakované. Bolo ich potrebné obnoviť... Drevo je presne taká komodita na trhu ako každá iná. Platia rovnaké zákonitosti. Napríklad tiež tá, že ak je niečoho na trhu veľa, cena klesá. A ak je niečoho veľa a navyše sa rýchlo kazí, cena klesá ešte viac. To je práve prípad posledných rokov. Cena dreva v dôsledku vysokej ponuky na trhu klesla až natolko, že sa ho v niektorých ťažko prístupných oblastiach neoplatilo spracovávať. Bolo takmer bezcenné. Vychádzalo navnivoč. A to aj tam, kde by sa ešte mohlo spracovať. A lykožrút sa nekontrolovateľne množí ďalej. Prácu ľudí nemá kto zaplatiť, skrátka prichádza celý štát. Teda my všetci... Musíme si uvedomiť, že toto všetko tu už niekedy bolo. Ako prvá si význam lesa uvedomila Mária Terézia. Už dávno poznáme tiež pojmy ako pralesy či turizmus. Uvedomujeme si hodnotu lesa z titulu jeho vplyvu na životné prostredie, zdravie ľudí, dávno vnímame a dokonca v niektorých územiach i uprednostňujeme

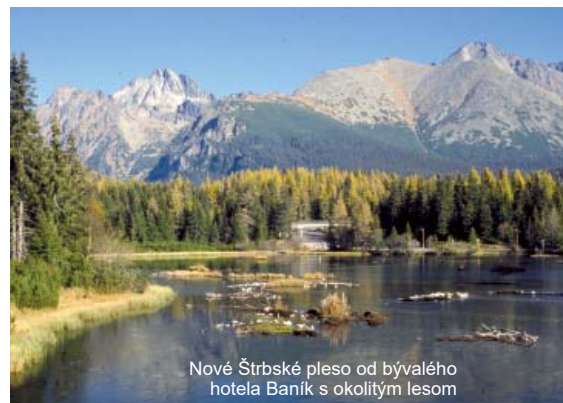
jeho mimoprodukčné funkcie. Už dávno sa zamýšľame aj nad ekonomickou možnosťou toho-ktorého pohľadu na les. Vhodnosť uprednostnenia jednotlivých funkcií v krajine. Špekulujeme nad tým, na čo máme, čo si môžeme dovoliť. Práve preto už pred viac ako päťdesiatimi rokmi vznikli tiež jednotlivé kategórie lesa a chránené územia – CHKO, NPR... a tiež Tatranský národný park. Chránených území bolo u nás už dávno ďaleko viac ako je zvykom v rozvinutých krajinách... No nikdy doteraz v histórii sa žiadna spoločnosť nerozhodla v kultúrnom lese nerobiť nič. Ponechať na obrovských plochách les v kultúrnej krajine na samovývoj. Tak, ako to prišlo so zákonom o ochrane prírody a krajiny v roku 2002. Prestať sa starať o zdravotný stav lesa. Prestať ho pestovať. Chrániť. Navzdory tristo rokov získavaným skúsenostiam a poznatkom, navzdory obrovským priamym či nepriamym ekonomickým stratám a vážnym dosahom na zamestnanosť, ktoré z tohto prístupu automaticky vyvstávajú!!! Všetko má svoju hodnotu, dobrý hospodár musí byť každý z nás. Tak nás do toho tlačí život. V Tatranskom národnom parku hospodári bývalá Správa, teraz Štátne lesy TANAP-u, od roku 1949 len prírode blízkym spôsobom. Spoločnosť sa straty zo zjemnenia hospodárenia rozhodla pri vzniku národného parku nahradiť turistickým ruchom a vkladom do zdravia obyvateľstva. Sietou liečební, verejnosti prístupných rekreačných zariadení, funkčných športovísk... No i pri takejto veľkej zmene sa štát lesa nevzdal a zamestnával v ňom len vo Východných Tatrách viac ako tisíc ľudí. Bolo to z každého smeru výhodnejšie. Vtedajšia Správa TANAP-u bola druhým najväčším zamestnávateľom v bývalom okrese Poprad. A ekonomicky to vychádzalo. Bez negatívnych dopadov na národný park. Práve naopak. Ľudia obnovovali, pestovali a chránili les, obdivovala ho celá Európa. Počet návštevníkov museli dokonca korigovať obmedzeniami. Ceny dreva boli nastavené logicky, naši predchodcovia si vážili každý strom... Dnes, už devätnásť rokov, podporujeme zákonom stanovený samovývoj a zásoby predovšetkým smrekového dreva v lesoch rýchlo klesajú. Navyše je takmer bezcenné. Náhrada za ekonomické straty z lesa je iluzórna, športoviská i liečebne schátrali, turizmus dnes narušil koronavírus... Bez ochoty hľadať vyvážené a trvalo udržateľné riešenia problému sa dnes naďalej pretláča jednostranný pohľad – nerobiť nič. Pozerať sa ako práca predchádzajúcich generácií vychádza navniwoč. Mnohí lesníci či súkromníci sa bránia takémuto prístupu a nemožno sa im ani čudovať. Z ekonomického a tiež logického pohľadu určite nie.

Na záver mi nedá nepristaviť sa ešte pri zavádzajúcich informáciách mnohých médií o tom, že prírodu Slovenska ničí ťažba dreva. Keďže sa do toho dostávajú význam, núka sa mi toto vyjadrenie prirovnať asi k tomu, ako keby napísali že robotníci v automobilke Kia Motors si robia, čo chcú... Kto by im asi veril? Zrejme nik... No rovnako ako v automobilke či akomkoľvek inom závode aj lesné podniky sú vysoko organizované. Predovšetkým štátne. Podliehajú zákonu, zákonným a technologickým postupom. Každý kus lesa na Slovensku musí mať zo zákona plán starostlivosti o les, ktorý celý postup prác v lese na desať rokov dopredu predpisuje a musí mať svojho odborného lesného hospodára, ktorý za stav zverného lesa zodpovedá! Je za to platený, má svoje práva a svoje povinnosti! Nad stavom lesov na Slovensku má odborný dohľad nielen zriaďovateľ, majiteľ či lesní hospodári, ale predovšetkým tiež štátna správa v podobe okresných lesných úradov, ktoré zastrešuje ministerstvo vnútra. Sedia tam odborníci, ktorí voľakedy vykonávali pravidelné kontroly. Môžu nahliadnuť do každej evidencie,

každý nedovolený postup by mali sankcionovať či riešiť napríklad aj podaním trestného oznámenia. Je to tak preto, lebo les je nielen súkromným majetkom, ale má tiež významné celospoločenské funkcie. Už som ich spomínal. Tak prečo sa teda nič nedeje?! Prečo kontrolné orgány už dlhodobo nekonajú a len bez záujmu pripúšťajú, že je v lesoch bordel? Alebo prečo lesníkov verejne nebránia? A ako je možné, že tento stav trvá na Slovensku už 25 rokov!? Bol som zvyknutý na určitú úroveň v lesnom hospodárstve a už od kalamity v roku 2004 rozmýšľam, čo sa vlastne deje. Či už ľudia naozaj prestali logicky uvažovať!? Alebo je za tým niečo iné? Niečo, čo nevidíme? Niečo, čo nám naši vodcovia nechcú povedať!? Alebo nemôžu? Ktovie... V každom prípade je odborné riešenie veľmi jednoduché. Dokonca stačí aj kus sedliackeho rozumu a odvahy... Lesníci za dnešný stav naozaj nemôžu. Sú odborníci na chrám, ktorý sa volá les, no nerobia si v ňom čo chcú. A nikdy nerobili. V každej dobe sa musia riadiť len spoločenskou objednávkou, zakotvenou v občas i veľmi zvláštnych ľudských zákonoch. ◀

V malých lesných škôlkach sa pestovali stromčeky bez použitia strojov.

Nové Štrbské pleso od bývalého hotela Baník s okolitým leсом

Les pred rokom 2002 v žulovej časti TANAP-u, vo výške asi 1100 m n. m. Javor a jedľa sa chránili oplôtkami, ináč by ich okamžite po vysadení zožrala jelenia zver.

Čo skrýva líška Eliška?

Vedecké, populárne a bulvárne články nám neraz servírujú návody ako sa chrániť pred medveďom či kliešťom i rady ako sa správať po poštípaní hmyzom. Avšak prirodzenou súčasťou prírody sú aj mikroorganizmy, ktoré síce voľným okom nemôžeme pozorovať, no ich výskyt v prostredí je niekoľko miliónkrát vyšší ako výskyt iných príslušníkov živočíšnej ríše. Aj pravdepodobnosť, že nás pri aktivitách v prírode napadne medveď, je miliónkrát nižšia ako šanca, že prideme do kontaktu s infekčným organizmom – vírusom, baktériou, kvasinkou, plesňou alebo parazitom. Z medicínskeho hľadiska sa za najdôležitejšie považujú parazity, ktoré sú prenosné zo zvierat na človeka a nimi vyvolávané zoonózne ochorenia.

📍 Zuzana Hurníková, Gabriela Chovancová, Martina Miterpáková 📷 archívy autoriek a Peter Vravník

V ostatnom čase môžeme na sociálnych sieťach čoraz častejšie sledovať rôzne príspevky a fotografie od návštevníkov tatarskej prírody, ktorým sa podarilo zblízka zachytiť divo žijúce zviera. Mediálnou hviezdou je napríklad líška Eliška, ktorá sa k ľuďom nebojácne priblíži na minimálnu vzdialenosť, nechá sa kŕmiť, ba aj hladkať. Fotografia je výnimočnou spomienkou, ale častokrát si človek neuvedomí, že taká líška v nás môže zanechať aj iné než príjemné spomienky. Práve líšky, ako najrozšírenejšie a najpri-

spôsobivejšie predátory na Slovensku, sú totiž najväčším voľne žijúcim rezervoárom rôznych parazitov, z ktorých niektoré sú prenosné i na človeka a vyvolávajú závažné ochorenia. Poodhalme preto závoj nad tajomstvami líšky Elišky a jej divokých kamarátov a pripomeňme si, čo nám hrozí pri potulkách prírodou.

Vďaka geografickej polohe a klimatickým podmienkam na Slovensku cirkulujú pôvodcovia viacerých parazitozoonóz. Klíma a charakter terénu významnou mierou ovplyvňujú početnosť populácií

potenciálnych rezervoárov parazitárnych ochorení, medzihostiteľov, ako aj prežívanie a šírenie propagačných štádií parazitov v prostredí. Severná časť Slovenska predstavuje hlavnú rekreačnú oblasť našej krajiny. V priebehu ostatných desaťročí u nás, podobne ako aj v celej Európe, v dôsledku ozdravenia populácie po celoplošnom programe antirabickej vakcinácie niekoľkonásobne vzrástli stavy líšok hrdzavých. Tento nárast je sprevádzaný aj ich rozšírením do mestských a prímestských oblastí, vrátane rekreačných lokalít. Prítomnosť

líšok v takýchto oblastiach nastoluje nové infektologické a epidemiologické otázky, nakoľko urbanizácia líšok a ich ušší kontakt s človekom môžu významnou mierou ovplyvniť mieru kontaminácie prostredia parazitmi, čo predstavuje zvýšené riziko prenosu na domáce zvieratá a človeka.

Vedeckí pracovníci Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici v spolupráci s kolegami z Parazitologického ústavu SAV v Košiciach už niekoľko rokov realizujú výskum rozšírenia a ciest prenosu pôvodcov závažných parazitárnych ochorení (echinokokóza, trichinelóza, dirofilarióza a i.) prenosných na človeka v ekologicky špecifických podmienkach Tatranského národného parku.

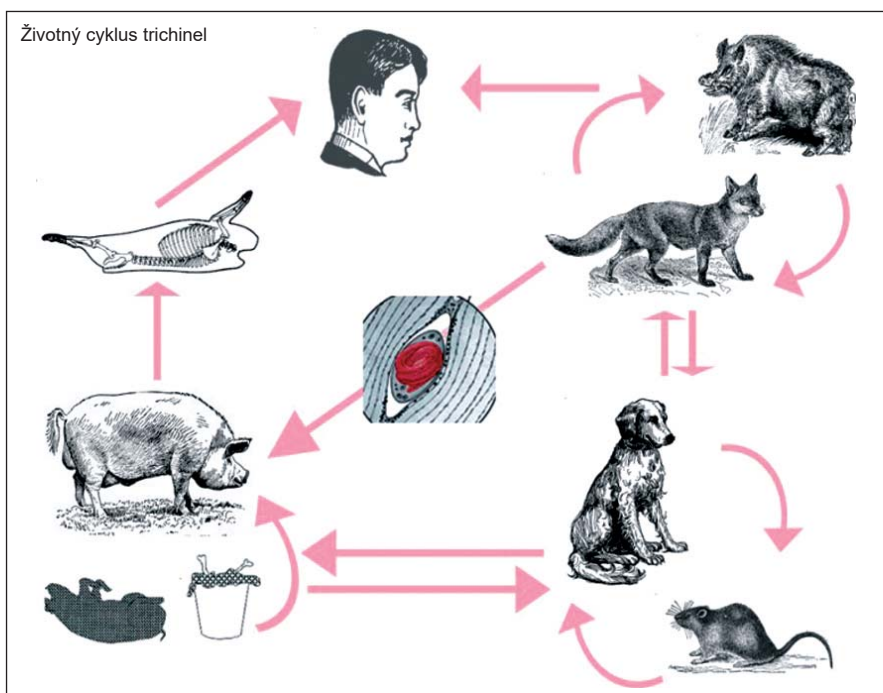
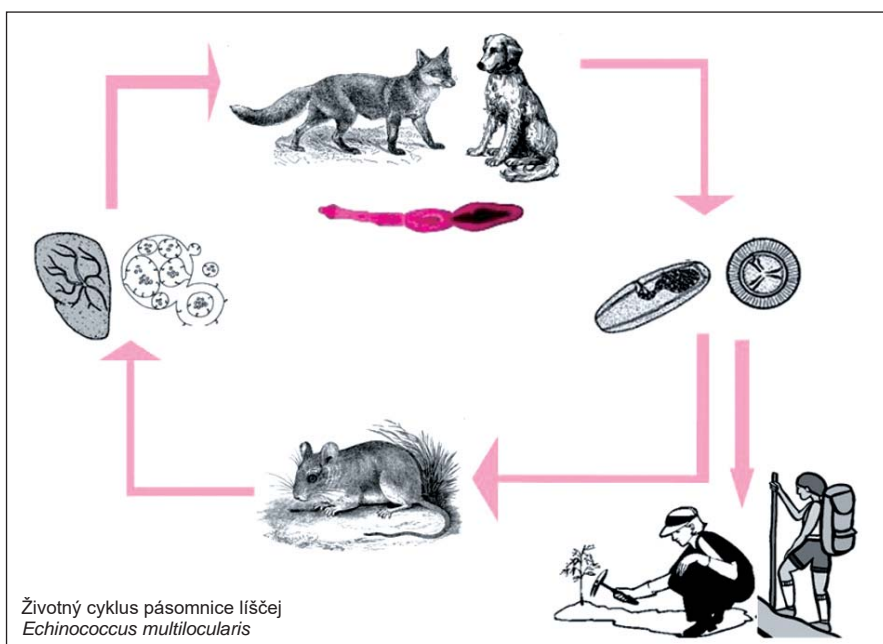
Alveolárna echinokokóza je jednou z najzávažnejších parazitárnych infekcií vyskytujúcich sa v oblasti severnej hemisféry. Jej pôvodcom je pásomnica líščia *Echinococcus multilocularis*, ktorej larválne štádium sa vyvíja u medzihostiteľov (drobných zemných cicavcov). Príležitostne sa môže nakaziť aj človek, u ktorého parazit vyvoláva fatálne ochorenie. Dlhodobý epizootologický výskum v prípade líšok hrdzavých poukázal na celoplošné rozšírenie parazita a odhalil veľké regionálne rozdiely s výskytom vysoko endemických oblastí v severných okresoch Slovenska (premorenosť 40 až 60 %), kde sa zároveň vyskytli prvé autochtónne prípady ľudskej echinokokózy na Slovensku. Priestorové a štatistické analýzy potvrdili, že vysoké úhrny zrážok a vysoká vlhkosť pôdy výrazne ovplyvňujú prežívanie propagačných štádií parazita v prostredí a zároveň ovplyvňujú populačnú dynamiku medzihostiteľov. Naše výsledky potvrdili, že 44,2 % líšok z územia Tatier bolo infikovaných pásomnicou *E. multilocularis*, čo spolu s častým výskytom líšok a pohybom ľudí – turistov v tatranských osadách predstavuje významný rizikový faktor pre verejné zdravie. Infikované líšky totiž pochádzali aj priamo z turisticky veľmi vyhľadávaných lokalít národného parku, ako sú Smokovce či Tatranská Lomnica, ale i neďalekej Starej Lesnej a Ždiaru. Nakazené boli aj psíky medvedíkovité, tchor tmavý, jazvec lesný a dokonca aj mačka domáca.

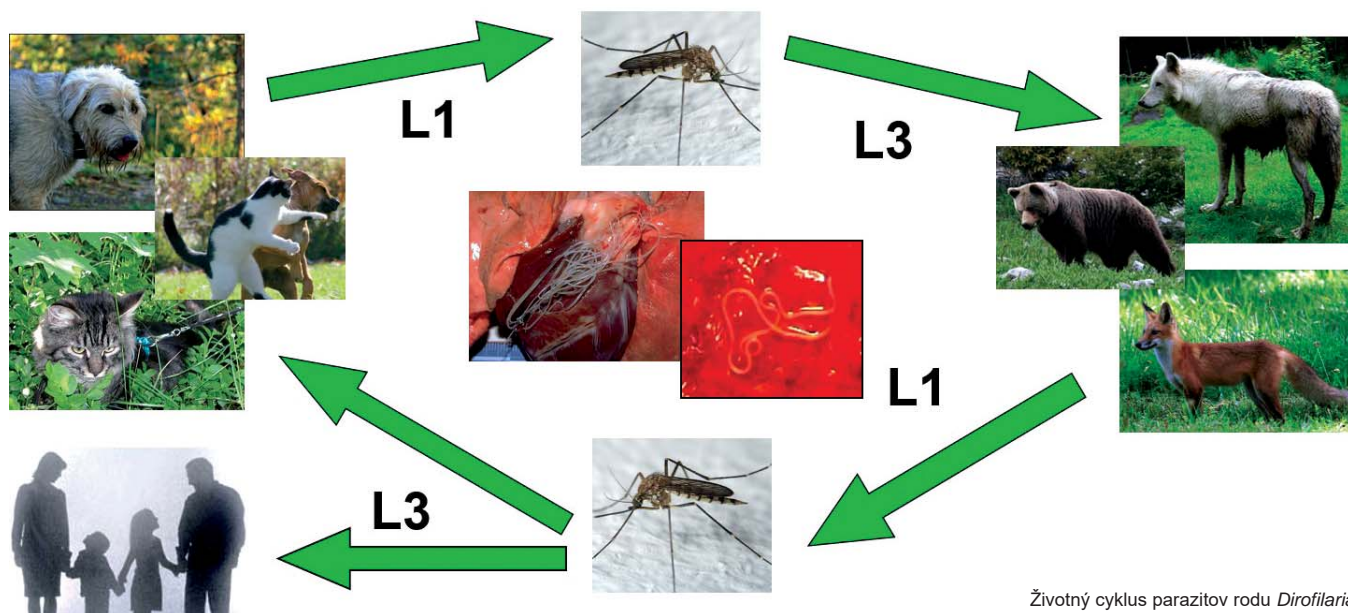
Trichinelóza je kozmopolitne rozšírená helmintozóza s charakterom prírodnej ohniskovosti, ktorá sa na Slovensku vyskytuje predovšetkým v prírodnom cykle so sporadickým výskytom epidémií u ľudí. V prírode parazit cirkuluje predovšetkým v mäsožravcoch s kanibalistickým a zdochlinožravým správaním. Vo väčšine Európy je špecifickým rezervoárom líška hrdzavá, nakaziť sa však môžu aj iné druhy cicavcov, niektorými druhmi i vtáky a pla-

zy. Infekcia vzniká po konzumácii mäsa obsahujúceho infekčné larvy parazita. Podľa množstva prijatých lariev a druhu, ktorý infekciu vyvolal, je priebeh ochorenia u človeka od asymptomatického až po vážny, sprevádzaný hnačkami, teplotami a svalovými opuchmi, nezriedka končiaci úmrtím pacienta. V ostatnom období došlo vo svete k závažnému nárastu počtu epidémií, spôsobených mäsom lovnej zveri, alebo sprostredkované, domácimi zvieratami, ktoré sa nakazili odpadom z diviny. Larvy trichinel boli zistené u vyše 18 % líšok, 43 % kún, 35 % tchorov, ale aj u vydry riečnej, medveda hnedého, rysa ostrovida, vlka dravého a mačky domácej. Molekulárne analýzy potvrdili vo všetkých vzorkách výlučne prítomnosť sylvatického

druhu *Trichinella britovi*. Trichinelóza bola potvrdená aj u líšok pochádzajúcich z vysokohorských lokalít (Skalnaté Pleso, Solisko). Hoci líška sama osebe nepredstavuje priame riziko nakazenia sa človeka, slúži ako prírodný rezervoár parazita, z ktorého sa trichinela sekundárne môže dostať do potravinového reťazca, či už mäsom diviakov, alebo sprostredkované mäsom domácich ošípaných, ktoré boli kŕmené odrezkami z infikovanej diviny.

Klimatické zmeny najmä v súvislosti s globálnym otepľovaním spôsobujú šírenie nových parazitárnych ochorení, ktoré sa na našom území doposiaľ nevyskytovali. S vektormi prenášaných ochorení bol už na Slovensku zaznamenaný výskyt dirofilariózy u psov. Túto tkanivovú helmintozu

Životný cyklus parazitov rodu *Dirofilaria*

tózu spôsobujú nematódy z rodu *Dirofilaria* hlavným definitívnym hostiteľom, ktorým sú mäsožravce a ako vektori sa uplatňujú rôzne druhy komárov. Človek je príležitostným hostiteľom. Od roku 2005, kedy sa začalo s výskumom dirofilariózy, sa ochorenie rozšírilo z južných oblastí smerom na sever a boli zaznamenané prvé autochtónne prípady u ľudí. Vytvorenie ohnísk, v ktorých parazit cirkuluje, a čoraz vyhovujúcejšie environmentálne podmienky vhodné pre jeho reprodukciu, dávajú predpoklad pre jeho ďalšie šírenie aj do chladnejších oblastí. Prekvapivé boli výsledky monitorovania výskytu parazita u mäsožravcov z oblasti Tatranského národného parku, ktoré sa vyznačujú chladnou klímou. Dirofilariózu sme detegovali u 14 % líšok a bola nakazená i jedna kuna. Zásadný je tiež poznatok, že dirofilarióza sa v dôsledku otepľovania rýchlo šíri smerom do severných oblastí, kde môže cirkulovať vo voľne žijúcich mäsožravcoch, ktoré takto predstavujú potenciálny rezervoár a zdroj nákazy aj pre človeka.

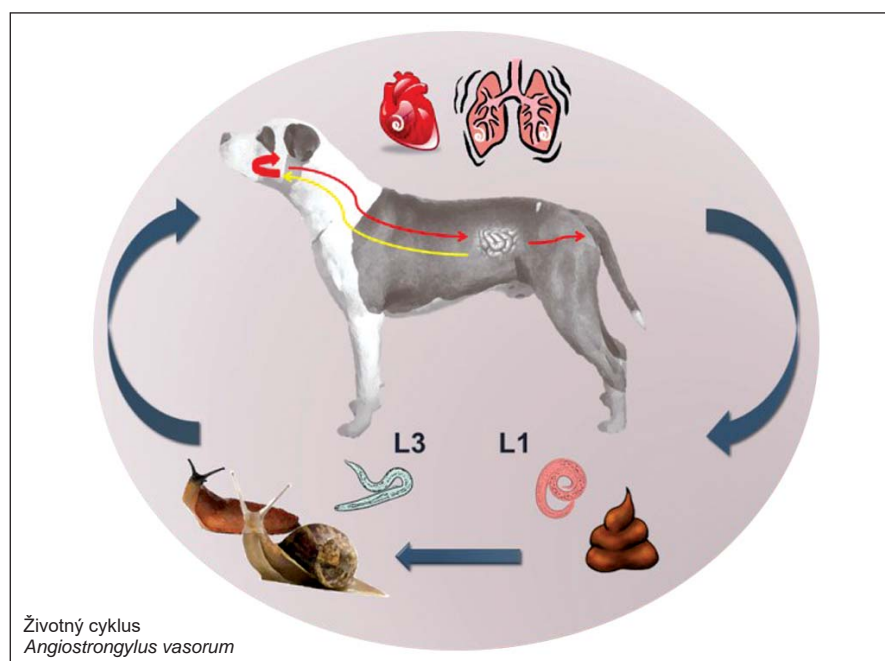
Ďalším parazitom, ktorý sa na Slovensku rozšíril v dôsledku klimatických zmien, je *Angiostrongylus vasorum*, tzv. francúzsky červ. V roku 2018 bol po prvýkrát zaznamenaný aj na našom území u vlka dravého z Dolného Smokovca. Predpokladá sa, že so zmenou klimatických podmienok sa zlepšujú jeho životné podmienky aj u nás. Medzihostiteľmi tohto parazita sú rôzne druhy bezulitnatých i ulitnatých slimákov. Dospelé červy dorastajú do dĺžky 14 až 25 milimetrov a napádajú pľúcne cievy psov, líšok a iných psovích šeliem. Samička parazita v nich nakladie vajíčka. Tie putujú do krvného systému, kde sa z nich vyliahnú larvy prvého štádia L1, ktoré sa potom presúvajú do hltana, odkiaľ sa vykašľaním a prehĺtnutím dostávajú do

tráviaceho systému. Hostiteľ ich vylučuje trusom do vonkajšieho prostredia, kde sa nimi nakazia medzihostitelia. V ich organizme je pre vývin lariev optimálna teplota prostredia okolo 15 °C a larvy v ňom dosiahnu infekčné štádium L3. Pes sa môže nakaziť napríklad požieraním infikovaných slimákov, ich výlučkov a podobne. Takto larvy tráviacim traktom migrujú až do pľúc, ale aj pravej srdcovej komory. Ochorenie sa môže prejavíť kašľom, sťaženým dýchaním, nervovými poruchami, poruchami zrážanlivosti krvi a v závažných prípadoch hrozí i úhyn nakazeného jedinca.

Z pľúcnych parazitov bol na území Tatier zaznamenaný u líšok tiež výskyt ďalšieho druhu – *Crenosoma vulpis*, ktorý vyvoláva respiračné ochorenie mäsožravcov podobne ako *A. vasorum* a uvažuje sa

o jeho možnom prenose aj na človeka. Potvrdený bol u líšok v Novej Polianke, psíka medvedíkovitého a jazveca lesného v Dolnom Smokovci.

Voľne žijúce mäsožravce sú okrem spomínaných infekcií rezervoárom ďalších parazitov so zoonóznym potenciálom, či už je to *Capillaria* spp., *Ancylostoma caninum*, *Toxocara canis*, *Taenia* spp., *Strongyloides stercoralis*, *Hymenolepis diminuta*, *Dipylidium caninum*, *Opistorchis felineus*, alebo *Toxascaris leonina*. Riziko prenosu týchto patogénov narastá najmä v súvislosti s vysokou návštevnosťou rekreačných lokalít v kombinácii so sťaženými hygienickými podmienkami a užším kontaktom voľne žijúcich a spoločenských zvierat, ktoré sprevádzajú svojich majiteľov. Vysoký počet infikovaných zvierat, pochádzajúcich z chránených ob-

Životný cyklus *Angiostrongylus vasorum*

Aj takto môžete stretnúť líšku hrdzavú v Tatrách

lastí Tatranského národného parku a ich úzky kontakt s turistami, terénnymi pracovníkmi a obyvateľmi osád predstavuje riziko prenosu závažných parazitozoonóz. Možnosti prevencie pritom obmedzuje skutočnosť, že primárny cyklus parazitov voľne žijúcich šeliem je sylvatický a ovplyvnený množstvom epidemiologických faktorov. Limitujúca je skutočnosť, že v chránených oblastiach nie je možné eliminovať populácie definitívnych hostiteľov ani medzihostiteľov, čím sa výskyt parazitov vymyká spod kontroly. Zároveň nie je možné úplne zamedziť prístupu rezervoárových hostiteľov k populáciám potenciálnych hostiteľov a prakticky neexistujú možnosti ovplyvnenia vnímavosti hostiteľských populácií. Preto sa

prevencia nakazenia ľudí musí opierať aj o predpovedanie rizika, vychádzajúceho zo získaných epizootologických a epidemiologických údajov, na základe ktorých je možné navrhnúť a prijať efektívne kontrolné opatrenia. Najvhodnejším spôsobom prevencie zameraným na populáciu líšok sa v danom štádiu poznania javí podávanie návnad s antihelmintikom, ktoré zníži premorenosť líšok nielen pásomnicou *E. multilocularis*, ale aj inými druhmi črevných parazitov, ako to dokázali štúdie realizované v Nemecku, Japonsku a vo Švajčiarsku. Úspešný projekt bol uskutočnený aj v okrese Prešov, kde sa vedcom z Parazitologického ústavu SAV v Košiciach po roku aplikácie antihelmintických návnad kladených v mesačných

intervaloch podarilo znížiť premorenosť líšok pásomnicou, ako aj inými druhmi helmintov. Preto považujeme projekt kladenia návnad s antihelmintikom v tatranských osadách a rekreačných oblastiach za ekonomicky a logisticky dostupný a perspektívny spôsob zníženia kontaminácie prostredia zárodkami parazitov a vhodný spôsob ochrany ľudského zdravia.

Ďalšou nevyhnutnosťou je informovanosť odbornej i laickej verejnosti o možnostiach prenosu parazitozoonóz a spôsoboch ochrany pred nakazením. Prvý krok k ochrane vlastného zdravia majú totiž doslova v rukách samotní návštevníci Tatier. Pri kontakte so zvieratami, či už domácimi, alebo voľne žijúcimi, manipulácii s pôdou i lesnými plodmi a pred jedlom je nutné dbať na hygienu rúk. Terénni pracovníci a turisti by mali vedieť, že je dôležité umývať si ruky i lesné plody, ktoré natrhajú pri pobyte v prírode, aby sa vyhlili nakazeniu vajčikami pásomnice či iných parazitov. Dodržiavanie základných zásad osobnej hygieny je dôležité aj pri práci v lese a v záhrade. Poľovníci by si mali uvedomiť, že zvyšky zastrelených zvierat nie je vhodné nechávať voľne položené v prírode, pretože tak prispievajú k šíreniu trichinelózy. Zároveň sa nevyšetrené mäso z diviny nesmie skrmovať a ani konzumovať, aby sa predišlo nakazeniu ľudí. Preto dodržiavajme tieto jednoduché zásady, aby sme si na líšku Elišku a všetkých jej divokých kamarátov odniesli spomienky len v podobe pekných obrázkov. ◀

Odkryte tajomstvá lesa

redakcia

O tom, že aj z obyčajnej návštevy lesa sa môže vyklúť dobrodružná výprava plná zážitkov, čitateľov presvedčí knižná novinka z pera známeho dobrodruha a fotografa prírody Andreea Kielinga. Na stránkach svojej Malej lesnej školy prináša tie najzaujímavejšie témy, s ktorými sa stretol pri svojej práci dokumentaristu či vo voľnom čase. Jeho riadky vás presvedčia, že les sa skutočne „oplatí“ vnímať všetkými zmyslami, len tak sa dá pochopiť, ako funguje tento mikrokozmos plný tajomstiev.

Kieling v knihe rozpráva o sťahovavých vtáčkoch, ktorých prešla chuť cestovať, varuje pred svetelným znečistením a nebezpečenstvom veterných turbín. Upozorňuje, aké fatálne dôsledky pre ekosystém môže mať vymieranie hmyzu, dáva tipy, ako na záhradu pri-

lákáť čmeliaky a motýle, radí, kedy má zmysel prikrmovať vtáky. Taktiež vysvetľuje, čo všetko návštevníkom lesa dokážu prezradiť vtáčie pierka, škrupiny vajčiek i stopy zvierat, odhaľuje, prečo je život roháčov taký krátky a veselý. Čitateľ sa dozvie, čo môže urobiť pre ochranu srnčiat, autor mu na základe svojich skúseností poradí, ako sa má správať k šelmám, či ako sa zachovať pri stretnutí s diviakom. Nechýbajú ani fundované návody týkajúce sa pozorovania prírody a výberu techniky, potešia aj praktické tipy, ktoré pomôžu prečkať búrku v lese.

Kniha je určená pre dospelých, ale má potenciál zaujať tiež tínedžerov so vzťahom k prírode. Svojich fanúšikov si „Kleine Waldschule“ našla najskôr na známej sociálnej sieti, kde od roku 2016 získala viac ako tristotisíc priaznivcov, a preto sa

Kieling rozhodol to najzaujímavejšie vydať teraz aj v knižnej podobe. Publikácia, ktorou chce odstrániť klišé, vymazať predsudky či obavy ľudí súvisiace s lesom a jeho obyvateľmi a vzbudiť ich záujem o prírodu, je zatiaľ na trhu iba v češtine. Vydalo ju nakladateľstvo KAZDA. ◀

Stopy verejnosti pomerne málo známej starej baníckej činnosti na Spišskej Magure sa zachovali v jej juhovýchodnej časti, v katastri mesta Podolíneč a obce Vyšné Ružbachy v okrese Stará Ľubovňa. Vie o nej skôr len úzky okruh miestnych obyvateľov.

Stanislav Pavlarčík a Ľudovít Marfiak archív autorov

Baníctvo

vo východnej časti Spišskej Magury

Územie je po geologickej stránke veľmi zaujímavé. Budujú ho jednak pieskovce a ílovec vnútrokarpatského paleogénu z obdobia starších treťohôr a tiež druhohorné horniny ružbašského mezozoického ostrova, vystupujúce medzi Toporcom a Vyšnými Ružbachmi. Tvoria ich strednotriasové až spodnokriedové horniny krížňanského príkrovu zložené z vápencov, dolomitov, bridlíc a pieskovcov s útržkami paleogénnych brekcií, zlepcov a numulitových vápencov. Geologická štruktúra predstavuje tektonickú hrasť vyzdvihnutú v mladších treťohorách asi pred 15 miliónmi rokmi na podtatransko-ružbašskom zlome v závere alpínskeho vrásnenia. Z geologicky najmladšieho obdobia, zo štvrtohôr, sú tu travertíny vo Vyšných Ružbachoch. Tvoria sa z vyvierajúcej minerálnej vody a nachádzajú sa v nich paleontologické nálezy fauny a flóry z obdobia starších štvrtohôr.

Podolíneč nebol baníckym mestom, i keď tam žili prevažne Nemci. Prvýkrát sa spomína v roku 1235. Pôvodne slovanská osada bola postupne osídľovaná nemeckým, poľským, rusínskym aj židovským obyvateľstvom. V roku 1412 bol povýšený na slobodné kráľovské mesto. Patril k významným remeselníckym a obchodným mestám na Spiši. V jeho chotári sa na Spišskej Magure v minulosti robili v oblasti Veľkej Kýčery (966,7 m) prieskumné banské práce a neskôr v druhej polovici 20. storočia v okolí Čuby (869,7 m) aj geologický prieskum.

Banícku činnosť na Spišskej Magure v oblasti Veľkej Kýčery dokumentujú zachované menšie prieskumné banské diela. Pod Soviou poľanou sa nad Čertovým potokom v lesnom poraste nachádza malá banská štôlna. Vyrazená bola pravdepodobne na konci 18. storočia za účelom hľadania železnej rudy. Vstup do štôlny nie je voľne prístupný. Štôlna predstavuje vodorovnú 45 metrov dlhú nevystuženú, ale priečhodnú banskú chodbu vyrazenú v paleogénnych pieskovcoch. Okrem nej sa tam z tohto obdobia nachádza ešte niekoľko zarastených plytkých prieskumných jám a rýh.

So starými banskými prácami sa môže stretnúť ešte aj na iných miestach, napríklad v lese v okolí „Vanslochu“ pod Veľkou Kýčerou. Prezrádajú to roztrúsené úlomky vrchnotriasových pieskovcov s čiernymi povlakmi. Pozornosť vtedajších baníkov mohol upútať predpokladaný mangánový minerál. Nižšie vo svahu je na povrchu vidieť aj stopy po otváraní banského diela.

V šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa v okolí Čuby realizoval geologický prieskum na stavebný kameň. Z tohto obdobia sa tam zachovali viaceré prieskumné diela ako jamy, ryhy i šachtice (najhlbšia má až desať metrov) a robili sa tam aj vrty. Plánovala sa tam tiež ťažba strednotriasového až vrchnotriasového vápenca a dolomitu. Ťažba stavebného kameňa sa z dôvodu ochrany minerálnych prameňov vo Vyšných

Ružbachoch nakoniec neuskutočnila. V minulosti sa pod Čubou lámal blízko jaskyne vápenec používaný na pálenie vápna. Zbytky zbúranej pece tam môžeme vidieť dodnes.

V rokoch 1967 až 1968 sa pod Čubou vo vrtoch pri geologickom prieskume zistila hydrotermálna mineralizácia s fluoritom. Tento minerál tvorí drobné zrnká a vyskytuje sa v tenkých žilkách spolu s kalcitom v strednotriasových dolomitoch až dolomitických vápencoch. Má epigenetický charakter, sekundárne žilky sa vytvorili oveľa neskôr, až po vzniku horniny. Mineralizácia má však iba mineralogický význam.

Mineralogickú zvláštnosť Spišskej Magury predstavujú kryštálky mliečneho a čierneho kremeňa, krištálu. Číra odroda kremeňa svojim tvarom pripomína diamant a podľa miesta jeho pôvodného výskytu sa nazý-

va marmarošský diamant. Kremeň vznikol kryštalizáciou z horúcich kremičitých (hydrotermálnych) roztokov vystupujúcich z hĺbín zeme v roztvorených puklinách paleogénnych pieskoviec. Odtiaľ sa ich zvetrávaním dostávajú kryštály na povrch. Často sa nachádzajú na lesných cestách, v potokoch i priamo v odkrytých pieskovcových vrstvách. Kremeň nemá ložiskový význam. Je nepravidelne rozptýlený a vyskytuje sa vo veľmi malom množstve, preto sa tu ináč ani nevyužíval v minulosti na výrobu skla v okolitých sklárskych hutách. Kryštály kremeňa iste potešia nielen zberateľov nerastov, ale každého, kto ich nájde na túre po Spišskej Magure.

Pod vrcholom Čuby, na jej juhovýchodnej strane, sa nachádza malá krasová jaskyňa riečneho pôvodu. Je dlhá dvadsať metrov a nemá kvapľovú výzdobu. Je chránenou prírodnou pamiatkou a v roku 2008 bola vyhlásená za verejnosti voľne prístupnú jaskyňu.

Najstaršou baníckou lokalitou v tejto oblasti sú Vyšné Ružbachy. Nachádzajú sa v nadmorskej výške 617 metrov v doline Rieky a Zálažného potoka. Spomínajú sa od roku 1329, čo dokladuje aj prvá písomná zmienka. K osídleniu a rozvoju územia prispela i nemecká kolonizácia na pozvanie kráľa Belu IV. po tatárskom vpáde v roku 1241. To sa určite odrazilo aj v záujme saských osadníkov o hľadanie nerastov. Obec mala roľnícky a remeselnícky charakter. V kameňolomoch sa ťažil travertín, ktorý bol používaný ako stavebný kameň a neskôr slúžil tiež na sochárske účely. Avšak z dôvodu ochrany minerálnych prameňov bola jeho ťažba v kameňolomoch postupne zastavená. V najväčšom z nich, južne od obce, bola zriadená prírodná galéria travertínových sôch vytvorených významnými našimi i zahraničnými sochármi. Obec je významným a vyhľadávaným kúpeľným centrom s liečivými minerálnymi prameňmi využívanými od stredoveku až dodnes.

O stredovekom baníctve Vyšných Ružbách sa zmieňuje Milan Novák v príspevku *Kúpele Vyšné Ružbachy* uverejnenom v *Krá-*

sach Slovenska č. 3 v roku 1954. Ako uvádza, baníci tam pri hľadaní cenných kovov vyhlbili asi 80 metrov hlbokú štôľňu, kde narazili na silný minerálny prameň. Preto v hľbení banského diela ďalej nepokračovali. Po jeho zaházení minerálna voda voľne vyvierala na povrch. Vedľa neho dal v rokoch 1929 až 1930 majiteľ ružbašských kúpeľov Ján Kanty Zamojski urobiť vrt Izabela, pomenovaný po jeho manželke, až do hĺbky 208 metrov, ktorým sa navývala termálna minerálna voda. Tá dodnes napája miestne kúpaliská.

Banské práce sa v minulosti realizovali aj v blízkom okolí Vyšných Ružbách, juhovýchodne od Suchej hory (879,0 m) v lese nad kúpeľným areálom, čo potvrdzujú prieskumné, väčšinou malé a plytké kutacie jamy, tzv. pingy. Väčšia z nich je kutacia jama Samuel, ktorá má lievikovitý tvar. Výskyt úžitkového nerastu tam ale tiež nebol potvrdený.

V ústnom podaní starých obyvateľov Vyšných Ružbách, ako je uvedené v publikácii *Kúpeľná obec Vyšné Ružbachy* (2007) od Evy Potočnej, sa spomína baňa na železnú a medenú rudu, ktorá tam údajne existovala ešte v roku 1854 blízko terajšieho prameňa Izabela. Z hlbkej jamy sa vchádzalo do rozvetvených šácht. Pri hľbení ju však zaliala narazená vyvierajúca podzemná voda a nad ňou sa potom vytvorilo hlbšie jazierko. Miesto sa dodnes nazýva „Štôľňa“. Ani železná a ani medená ruda sa tu však nenachádza. Podľa nášho názoru ide skôr o tradované a generáciami prenášanú informáciu

zo staršieho obdobia tu vykonávanej baníckej činnosti siahajúcej až do stredoveku.

V okolí Vyšných Ružbách sa spomína aj malý výskyt treťohorného hnedého uhlia. Avšak to sa tu ani neťažilo a ani nevyužívalo pre miestne potreby, napríklad v kováčskej vyhni.

Staré banské diela v tejto časti Spišskej Magury sú zaujímavými technickými dielami jednak z obdobia stredoveku a z konca 18. až začiatku 19. storočia, kedy boli vytvorené. Veľkosťou nie sú pochopiteľne také ako v iných banských oblastiach. Predstavujú malé prieskumné banské diela, v ktorých sa však nenašla žiadna ruda, preto sa v ďalšom prieskume už nepokračovalo. Sú ale svedectvom vynaloženej námahy, ťažkej práce a úsilia baníkov v nádeji, že natrafia na úžitkový nerast, ktorý by im uľahčil neľahký banícky život. Nie je vôbec vylúčené, že sa nielen tu, ale aj na ďalších miestach Spišskej Magury nájdu ešte ďalšie zabudnuté staré banské diela.

Banícku históriu okolia Veľkej Kýčery spomína aj panel na Rekreačnom náučnom chodníku Sovia Poľana, ktorý na ľavej strane doliny Krížneho potoka vybudovali lesníci z Lesov mesta Podolíne. Jeho oficiálne otvorenie sa vzhľadom na súčasnú pandemickú situáciu plánuje na jar alebo v lete tohto roku. Propagácia historického baníctva v rámci Slovenskej banskej cesty v tejto časti Spišskej Magury je zahrnutá tiež v pláne Banského cechu Horný Spiš so sídlom v Poprade. ◀

Prieskumná povrchová ryňa na Sovej polane

Otvor štôľne na Sovej polane

Jaskyňa v Čube

Prieskumné banské dielo vo Vanslochu

Kutacia jama (pinga) Samuel

Pohľad na Veľkú Kýčeru od Vyšných Ružbách

Použitie zdroje:

- Poznámky autorov
 Internetová stránka mesta Podolíne a obce Vyšné Ružbachy
 Bella, Pavel – Hlaváčová, Ivica – Holúbek, Peter: Zoznam jaskýň Slovenskej republiky (stav k 31.12.2017). SMOPaJ, Liptovský Mikuláš, 2018, s. 528.
 Janočko, Juraj a kol.: Vysvetlivky ku geologickej mape Spišskej Magury 1: 50 000. Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, 2000, s. 176.
 Novák, Milan: Kúpele Vyšné Ružbachy. Krásy Slovenska, roč. XXXI., č. 3. Štátné telovýchovné nakladateľstvo, Bratislava, 1954. Príloha, s. 18 – 21.
 Nemčok, Ján a kol.: Vysvetlivky ku geologickej mape Pienin, Čergova, L'ubovnianskej a Ondavskej vrchoviny. GÚDŠ, Bratislava, 1990, s. 132.
 Potočná, Eva: Kúpeľná obec Vyšné Ružbachy. Region Poprad, s.r.o., 2007, s. 184.
 Turan, Ján – Vančová, Lýdia: Výskyt fluoritu v karbonátových horninách ružbašského mezozoického ostrova. Mineralia Slovaca 10/1971. Geologický prieskum, Spišská Nová Ves, 1971, s. 155 – 157.

Pojem Malé Tatry môže dnes čitateľov zaskočiť. Avšak pred dvesto a viac rokmi sa tak bežne nazývalo horstvo, pre ktoré sa až neskôr udomácnil názov, ktorý sa používa dodnes – Malé Karpaty.

 Juraj Bublík a redakcia

 archív autora a Jána Grausa

K zmene názvu nedošlo náhodou, ale postupným osídľovaním tejto lokality nemecky hovoriacou menšinou, ktorú do dovtedy hospodársky málo využívaných karpatských lesov pozvali Pálfiovci ako väčšinoví vlastníci Malých Tatier. Príbeh sa začal tak, že v roku 1583 odkúpil Mikuláš Pálfi od Fuggerovcov panstvo Červený Kameň a následne jeho potomkovia postupne nadobudli väčšinu panstiev v oblasti Malých Tatier, ak teda ostaneme pri používaní vtedajšieho názvu. Pôvodný majiteľ Fugger bol známym veľkoobchodníkom s medou, ktorá sa ťažila najmä v Slovenskom rudohorí a dodnes nájdeme Fuggerov dom napríklad v Banskej Bystrici alebo v Levoči, teda v mestách, ktoré vtedy mimoriadne prosperovali z nerastného bohatstva našich horstiev. V Malých Tatrách v tých časoch nebola ťažba nerastov taká výnosná ako inde, a tak sa v tomto regióne postupne dostalo do popredia lesné hospodárstvo.

stvo začína byť čoraz prosperujúcejšie, a tak v snahe zefektívniť využívanie lesov pozývajú v 30. rokoch 18. storočia do týchto končín lesných úradníkov (Waldbereiter) i drevorubačov s rodinami (Holzhacker).

Koniec Tatier

Pôvod nemecky hovoriacej menšiny drevorubačov však nebol zarchivovaný, preto sa dá na základe priezvisk a ústneho podania iba predpokladať, že prichádzali z Tirolska, Štajerska či Dolného Rakúska. Medzi menami sú však aj také, ktoré boli typické pre Sliezsko a Moravu. Práve príchodom tejto nemecky hovoriacej menšiny nastáva osídľovanie Malých Tatier, ktoré jej príslušníci označujú ako Karpathen. Toto pomenovanie, vychádzajúce z ich materčiny, sa v tomto prostredí postupne udomáňuje. Z Malých Tatier sa stávajú Malé Karpaty...

Viete, kde hľadať

Malé Tatry?

V šesťnástom storočí, teda v období, keď sa začala písať éra Pálfiovcov, boli lesy využívané najmä na lov zveri. Slúžili tiež ako zdroj palivového dreva, na jar sa do hôr vyhánal dobytok, ktorý sa v dolinách pásol až do jesene. Malé Tatry vtedy celoročne osídlené ešte neboli, dokonca ani pastiermi.

O storočie neskôr sa v matrikách objavujú prvé nemecké priezviská, išlo však o obyvateľov podhorských miest a obcí, ktorých mohli využívať aj na prácu v lesoch. Pálfiovci videli, že lesné hospodár-

Lesní ľudia

Holzhackeri (z nem. Holz – drevo, Hacke – sekera) tu žijú izolovane, roztrúsení až v šesťdesiatich lokalitách, každú z nich obhospodarujú dve až tri rodiny. Obývajú jednoduché prízemné stavby z kameňa, dreva a tí bohatší aj z tehál. Ich obydlia, nachádzajúce sa hlboko v horách, pripomínajú lesné lazy. Samoty sú od seba vzdialené, drevorubačov oddeľuje neraz aj niekoľko hodín chôdze. Stretávajú sa skôr výnimočne, najmä pri dôležitých udalostiach ako svadby a pohreby.

Žijú utiahnutým a súdržným spôsobom života. Snažia sa nemať medzi sebou spory, navzájom si pomáhajú. Sú to jednoduchí, pracovití ľudia s vysokými mravnými a etickými zásadami. Postupne si vytvárajú kontakty s domácim obyvateľstvom, avšak k zmiešaným manželstvám dochádza iba výnimočne. V priebehu približne 250 rokov sa ich komunita rozrastie odhadom na 1 200 až 1 700 členov. Miestni im hovoria Huncokári – a toto pomenovanie sa v tejto lokalite zachovalo až do súčasnosti.

Dobová fotografia drevorubačov sediacych na spilenej jedli z archívu Jána Grausa svojou kompozíciou nápadne pripomína ikonický záber robotníkov z newyorského mrakodrapu...

Vyrovnali sa mužom

Huncokári nikdy nepatrili medzi bohaté vrstvy obyvateľstva. Žili v skromných podmienkach a ich prvoradou činnosťou bolo zalesňovanie, ťažba a zväžanie dreva. V lese pracovali minimálne vo dvojici, tzv. jedna píla, v lete obvykle od šiestej rána do deviatej večera, oddýchli si akurát počas trojhodinovej prestávky na obed. Na každú pracovnú skupinu, ktorú zvyčajne tvorili členovia jednej rodiny, pripadlo ročne osemsto až tisícdeväťsto kubíkov vyťaženého dreva. Okrem toho sadili mladé stromčeky, upravovali lesné chodníky, zväžali drevo, pálili vápno alebo drevné uhlie. Na ťažkú prácu boli zvyknutí nielen muži, ale aj ženy. Povešť o ich sile a pracovných návykoch bola známa v širokom okolí. Huncokárky vedeli nielen stínať stromy, ale i sťahovať drevo. Bežne sa stávalo, že kým sa vdova znovu nevydala, alebo kým jeden zo zaťov neprevzal domácnosť, preklenula náročné

obdobie sama spoločnou prácou s deťmi. Tie pracovali v horách už od dvanásteho roku života...

Kult sv. Vincenta

Huncokári boli veriaci katolíci. Ráno sa u nich začínalo slovami „v mene božom“. Ale ak by sme predpokladali, že ich najväčším sviatkom boli Vianoce alebo Veľká noc, mýlili by sme sa. Ich najväčší sviatok pripadá na 21. január, vtedy oslavujú sv. Vincenta, patróna drevorubačov. Letné hody zase pripadali na 22. júla, kedy si pripomínali sv. Máriu Magdalénu. Práve v tomto čase sa uskutočňovali pobožnosti a omše pri kaplnke na Piesku, kde sa schádzali široko rozvetvené rodiny z malokarpatských hôr.

V réžii horského učiteľa

Pred zavedením povinnej osemročnej školskej dochádzky v roku 1922 sa deti učili, kde sa dalo, napríklad aj v horár-

ňach alebo vo väčších domoch, kde sa pre ne našli priestory. Učiteľ pendloval podľa potreby, respektíve podľa možnosti. Práve preto sa nazýval horský alebo tiež potulný. V 30. rokoch 20. storočia si Huncokári vymohli, aby ich deti mali možnosť vzdelávať sa aj vo svojom materinskom jazyku. Niektorí školáci navštevovali nemecké, iní slovenské školy, rozhodujúca bola predovšetkým vzdialenosť ich obydľí.

Partner pre Tretiu ríšu

Osídlenie časti Slovenska nemeckou menšinou je všeobecne známa vec, poznáme jej pôsobenie najmä v Bratislave (Pressburg), na strednom Slovensku (Hauerland) alebo na Spiši (Zips), avšak informácie o živote a vôbec samotnej existencii malej, uzavretej, nemecky hovoriacej komunity z Malých Karpát šokovali už raz aj samotných Nemcov. Stalo sa tak v časoch nezmyselnej nacistickej propagandy, kedy boli Huncokári objavení ako poten-

Tradičné huncokárske obydlia mali rôznu podobu – od jednoduchých drevených prístreškov s otvoreným ohniskom, strechou a stenami z kôry stromov, cez masívne domy z kameňa so šindľovým prestrešením, až po murované domy z tehál so škridlovými strechami.

Modor

Mészégető háza — Kalkbrenner-Haus

Johan Kraus
a Mária Langer

Viliam Graus
a Klotilda Spelitz

Vedeli ste, že...

... ešte aj v periodikách, ktoré vychádzali v 19. storočí, sa spomínali Malé Tatry? Označovali sa tiež ako prešporské. Výraz Tatry sa totiž v tých časoch používal všeobecne pre hory či horstvo. Napríklad v Slovenských novinách z 5. júla 1853 sa objavili v súvislosti s jednou z najničivejších búrok v histórii pohoria a podkarpatských obcí. Na ich stránkach sa píše: „Už o 4. hod. po polední začal se známý vrch Tater „Wetterling“ (dnešný Veterlín, pozn. red.) strašlivým spôsobom, jako nejaký Wesuw kauřiti a strachem naplnil každého, který na tu stranu oblohy nebeské pohlédnul.“ V tom istom periodiku sa Malé Tatry vyskytli aj v roku 1860 v spojení s Rachštunskou jaskyňou, ktorú noviny zaradili medzi ich vzácne „památnosti“. V podobe Tatry sa v tom istom roku objavili tiež v článku o nadmorskej výške najvýznamnejších malokarpatských vrchov podľa sumáru geológa a paleontológa Dionýza Štúra. Noviny Obzor z 15. decembra 1866 zase popisujú zemetrasenie v Malých Tatrách, ktoré vystrašilo miestnych obyvateľov. Trvalo síce len približne päť sekúnd, ale spôsobilo vraj taký hrmot, ako keby rovno popred domy prebehol veľký voz naplnený tovarom.

ciálny partner pre budovanie pomýlenej ideológie Tretej ríše. V tomto nešťastnom období ich našiel a zdokumentoval Franz Josef Beranek, ktorého úlohou bolo hľadať spojencov pri budovaní zvrhých ideí nacionalizmu a ostal prekvapený, na koho to naľahčil v horách.

Zakonzervovaní v čase

Zaujalo ho, akým unikátnym spôsobom v Malých Karpatoch žije menšina, akoby zakonzervovaná v čase, zachováajúca si svoju pôvodnú kultúru. Huncokári zata-tili uprostred karpatských lesov tradície, ktoré priniesli ich predkovia a civilizácia „zdola“ – ako označovali tých, čo žili v dedinách a mestečkách – sa ich nedotkla. Väčšinové obyvateľstvo sa totiž venovalo predovšetkým roľníctvu a vinohradníctvu. A, pochopiteľne, prechádzalo civilizačnými premenami. Veď je známe pôsobenie Ludovíta Štúra v Modre práve v období, keď si Huncokári žili svoj vlastný, tichý život. Aj v tých časoch to bolo výnimočné vzhľadom na stredoeurópsku vyspelú krajinu a jej štandardy...

Stále je čo objavovať

Tak teraz už poznáme odpoveď na otázku, kde sú Malé Tatry. Paradoxne, práve kvôli cudzej, Pálfiovcami pozvanej nemeckej minorite sa v súčasnosti používa názov Malé Karpaty a pôvodné, domáce pomenovanie Malé Tatry upadlo do zabudnutia. Ak vás tieto informácie prekvapili a máte podobný pocit ako Beranek, keď v tridsiatych rokoch minulého storočia objavil toto etnikum, neváhajte a objavujte ďalej. Máte príležitosť vidieť v čarokrásnych karpatských lesoch stopy, ktoré sú pôsobivé ako samotný Tajomný hrad v Karpatoch.

Ale kde začať?

Huncokári boli predsa doslova roztrúsení po samotách Malých Karpát, avšak najviac boli koncentrovaní na Piesku, ktorý je dnes mestskou časťou Modry. Práve v tejto lokalite ožívajú všetky spomienky na huncokársku kultúru aj vďaka občianskemu združeniu Potomkovia Huncokárov, ktorého predsedom je Ján Graus. V súčasnosti tam vzniká skanzen, ktorý upúta už plotom, zhotoveným symbolicky zo starých vinohradníckych štekov. Čaro krásy tohto dreva spočíva v jeho tvarovaní, ktoré pripomína céder. Šteky sa vyrábajú štiepaním a keďže sú z tvrdého agátového alebo dubového dreva, ktoré nebolo ničím natreté, časom sa síce pokrivia, ale pretože je im dovolené dýchať, nadobúdajú patinu a objavujú sa na nich krásne prvky ako uzly a aj drevo samotné po očistení dokonale ukáže štruktúru povrchu. Syntetické nátery uzatvárajú póry, vlhkosť v dreve os-

Kde zmizli Huncokári?

Keďže podľa ríšskeho branného zákona patrili Huncokári medzi tzv. etnických Nemcov, museli po vypuknutí druhej svetovej vojny narukovať do nemeckej armády. Po jej skončení bola väčšina členov huncokárskej komunity na základe Benešových dekrétov prevezená do sústredovacích táborov a odtiaľ deportovaná do Nemecka. Niektorí však boli na žiadosť miest a obcí vrátení, keďže v lesoch po ich odsune nastal akútny nedostatok pracovníkov, a postupne splynuli s domácim obyvateľstvom. Mnohí z nich boli vyhľadávanými odborníkmi v oblasti lesného hospodárstva.

tane a začne hniť. Na tomto plote, kde je každý štek umeleckým dielom sám osebe, postupne pribúdajú tabuľky s menami jednotlivých Huncokárov a za plotom vzniká huncokársky skanzen. Dokonalý zážitok spojený s odborným výkladom a zhruba dve a pol hodiny trvajúcou vychádzkou vám zabezpečí miestna cestovná agentúra s mestom Modra v názve. Sprievodca vám ukáže nielen huncokárske pamiatky, ale aj mnohé skryté zákutia, ktoré nezainterosovaný iba ťažko nájde. A najmä sa dozviete súvislosti, ktoré vás istotne zaujmú. Verím,

že vám pri tom vôbec nebude prekážať absencia horstva Malé Tatry a naplno si vychutnáte Malé Karpaty.

Použitá literatúra:

Agáta Petrakovičová Šikulová, Katarína Slobodová Nováková: Príbeh modranských lesov, Modra 2020, s. 181.

Ivo Kováč: Vskutku menej známe vedomosti o Malých Karpatoch zo starých periodik zostavené a na svetlo pravdy karpatskej predvedené, vydané vlastným nákladom 2020, s. 130.

www.grausovaluka.sk

www.piesok.huncokari.sk

www.ludialesov.sk

Rybníkárovci s hosťami

Huncokársky cintorín na Piesku je unikátnou a najvýznamnejšou sakrálnou pamiatkou na Huncokárov, ktorí žili v rozptýlenom osídlení pohoria Malé Karpaty. Nikde inde na Slovensku sa v takejto podobe a veľkosti nezachoval. Hroby boli v súlade s ich spôsobom života jednoduché a skromné. Osádzali na ne spravidla iba kríže z dubového alebo agátového dreva so strieškou a nápisom na drevenej tabuľke. Niektoré však tvorili len vyvýšené kôpky ohraničené kameňmi.

Pani Kallivodová

 Gustáv Luczy archív autora

V predchádzajúcom čísle časopisu TATRY boli z pera Andreja Janovského uverejnené zaujímavé informácie o živote a osudoch výbornej horolezkyne Gertrúdy Scholtz (1899 – 1985). Pridám k nim ďalšie, ktoré som objavil v denníku túr svojho otca.

Gertrúda Kallivodová a Johann Luczy s Erikou (vľavo) a Emilom (vpravo) Scholtzovcami v Malej Studenej doline, 16. augusta 1925

Gustáv Alexander Luczy (1900 – 1977) z Popradu bol neraz aj s bratom Johannom (Jánom; 1904 – 1990) Gertrúdiným spoločníkom na lane. V rokoch 1919 až 1926 si viedol podrobný denník túr (neskôr už iba stručné poznámky), o obsah ktorého som sa, nanešťastie, začal zaujímať až roky po jeho tragickej nehode pri zostupe zo Širokej veže 26. augusta 1977. Zásadným problémom pri preklade ťažko čitateľného textu v maďarčine nebol ani tak jazyk, ale maďarské a nemecké tatranské názvoslovie, ktorému otec ostal verný, veď, ako sa vraví, čo sa za mladi naučíš... Väčšinu informácií v tomto smere som napokon čerpal z vynikajúceho diela Ivana Bohuša st. *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*, ktoré by si zaslúžilo reedíciu.

Ešte predtým, než sa dostaneme k samotnému obsahu denníka, pripomeniem, že v časoch, keď doprava v Tatrách bola v plienkach a vidieť auto vzácnosť (zlaté časy!), bola väčšina v ňom popísaných túr uskutočňovaná po prenocovaní v zariadeniach hotel Móry pri Novom Štrbskom plese, Sliezsky dom (vtedy prízemný dre-

vený), Studenopotocké kúpele na Hrebienku (vyhoreli v roku 1927, teraz tam stojí Bilíkova chata), chata Kamzík (asanovaná v roku 1980) a Chata pri Zelenom plese. A ďalšia vec. Vtedajšie lezečky. Tie, o ktorých bude reč, boli celoplátennou obuvou so šnúrovaním, ktoré nesiahalo po špičku. Na podrážke mali našité od okrajov do stredu tesne stočené konopné alebo sisalové lano.

S Gertrúdou, ktorá bola spoluvlastníčkou svojho času široko-ďaleko známej továrne v Matejovciach pri Poprade, založenej v 19. storočí Carlom Augustom Scholtzom, sa otec pravdepodobne zoznámil 7. augusta 1921, keď sa aj s bratom v širšej spoločnosti členov Karpatského spolku zúčastnil hrebeňovky Váha – Vysoká – Dračí štít. Pri preklade denníka ma však zarazilo, že na rozdiel od iných horolezkyň otec nikde neuvádza Gertrúдино krstné meno. Všade ju označuje iba priezviskom Kallivodová (maď. Kallivodané), keďže v tom čase už bola vydatá za Eugena Kallivodu (jeho manželkou bola v rokoch 1919 až 1928, pozn. autora), hlavného inži-

nera továrne. Chcel tým možno naznačiť, že zachovával istý úctivý odstup od vydatej pani z váženej rodiny, hoci v skutočnosti musel byť ich vzájomný vzťah nepochybne veľmi priateľský, veď s Gertrúdou boli koniec koncov rovesníkmi. Na jednej fotografii z diskretnej vzdialenosti ju dokonca nazval Horskou vílou (nem. Bergfee)...

Vo dvojici s Gertrúdou absolvoval otec v roku 1924 výstup na Javorový štít (9. novembra) a v roku 1925 horolezecké túry Sedielková kopa – Ostrá veža – Ostrá – Furkotská veža (24. mája), Biela lávka – Ostrý štít, zostup severnou stenou a cez Bielu lávku späť do Veľkej Studenej doliny (21. júna), Poľský hrebeň – Gerlachovský štít (Martinova cesta, 17. júla), Vyšné Wahlenbergovo pleso – Veľké Solisko (3. októbra). V roku 1926 to bola Chmúrna veža z Malej Studenej doliny a z Bráničky zostúpili do Veľkej Studenej doliny (24. júna). S Gertrúdou, bratom, prípadne vo väčšej spoločnosti v rokoch 1924 až 1926 napríklad Poľský hrebeň – Kupola – Dvojité veža; Prostredný a Veľký Mengusovský štít; Mačacia veža – Spišský štít;

hrebeň Kôpok, Štrbský štít a Žabí kôň južnou stenou.

Na Žabieho koňa otec v dobrom iste nespomínal. Keď 20. septembra 1925 s bratom a Gertrúdou zdolávali jeho južnú stenu, otcovo pošmyknutie Gertrúda pohotovo zachytila. Po prvej dĺžke v topánkach sa totiž pokúšal liezť v ponožkách – lezečky pozabudol v hoteli! Ako napokon absolvoval výstup – či v topánkach (oklincovaných), ponožkách alebo naboso – v denníku neuvádza. Neuvádza ani to, či liezli klasickou Häberleinovou cestou. Ich prípadný prvovýstup (viď Janovský, In. TATRY 2/2021) by bol Puškáš vo svojom horolezeckom sprievodcovi iste zaznamenal.

Ešte predtým, 17. júna 1922, pri vyliezaní do miest, z ktorých je spust do Žabieho sedla, odkiaľ sa pokračuje po východnom hrebene Žabieho koňa, uvoľnil sa otcovi spod rúk blok, ktorý tresol neďaleko pod ním stojaceho spolulezca a prefal na viacerých miestach lano. „Odskočiť, upadnúť, zošmykať sa a zachytiť na platni bolo dielom okamžiku.“ Otcov brat so spolulezcom, ktorí liezli nad nimi, im spustili lano, na ktoré sa naviazali. Silne otrásení na „starostlivo pozväzovanom“ lane zlanili do Žabieho sedla a už v pohode absolvovali hrebeň aj ďalší neblaho známy spust, ktorý roku 1907 stál Jenő Wachtera život. V doline napokon ešte dobre zmokli.

Otcov názor na horolezectvo z tých čias: „Horolezectvo je poézia, tvrdia poniektorí. V čom je teda krásna horolezectva? V Bröckelmanovej ceste (na Prostredný hrot, pozn. autora) sa potiť ešte môže byť pôžitkom, ale báť sa v lámavom žľabe pádu kamenia a potkýnať sa nadol, preliezať trávnaté rebrá a dôkladne pritom zmoknúť, požitkom v žiadnom prípade nie je. Keď si však na druhý deň už suchý a trochu unavený a spomínaš na včerajší deň, nebolo všetko také nepríjemné a neznesiteľné, ani hmla nebola taká hustá a občas

sa i roztrhla a mokré skaly a steny nádherne žiarili na slnku.“

V októbri a novembri roku 1931 bol otec s Gertrúdou, už mladou vdovou, päťkrát na lyžiach vo Veľkej Studenej doline a na Popradskom plese, naposledy 10. novembra. Boli dobré snehové podmienky, alebo si mali čo povedať?

Posledná zmienka o Gertrúde v otcovom denníku túr je z 18. septembra 1932, keď vo väčšej skupine vystúpili na Zlobivú, jeho brat, ktorý následne opustil hory a stal sa poľovníkom, už so svojou mladou manželkou. Viac ako lov ho však zrejme zaujímal pobyt v prírode a pozorovanie zveri. Chatu mal vo Vernári.

Gertrúda sa v roku 1941 vydala za Andreja Heima. Aké aktivity v Tatrách od roku 1932 do tej doby vyvíjala, nie je známe. Teda, aspoň mne nie.

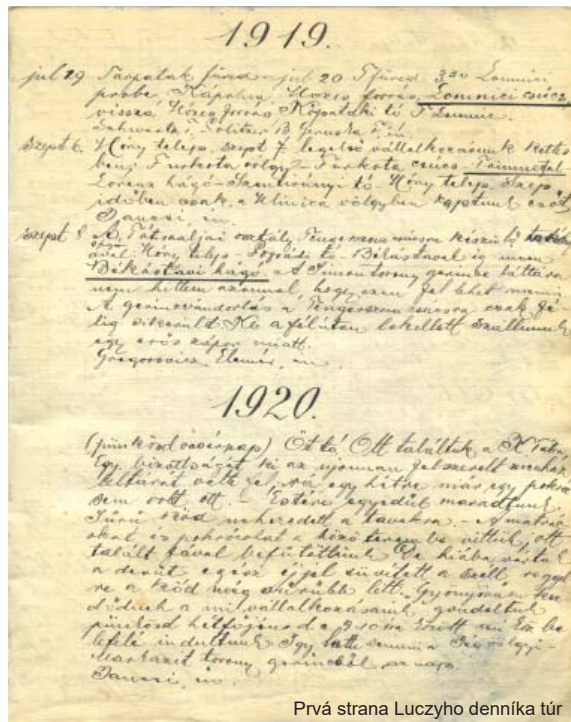
Otec sa oženil v roku 1935 a v horách ho až do jeho smrti sprevádzala jeho manželka, moja matka, občas synovia a iní, najmä Viliam Mauer z Veľkej. Keď som sumarizoval jeho aktivity, napočítal som viac ako 600 horolezeckých, vysokohor-

sých a lyžiarskych túr, prevažne v Tatrách, počas ktorých vystúpil zhruba na 520 vrcholov. Z čias jeho mladosti spomeniem aspoň tieto: Veľký Mengusovský štít Martinovým komínom, Ostrý štít južnou stenou cestou Šimona Häberleina, zostup východným hrebénom a cez Zbojnícke veže na Zbojnícke sedlo (prvovýstup) – s bratom a Gerlachovský štít nahor a nadol Krčmárovým žlabom a cez Studené sedlo do Veľkej Studenej doliny (okrem žlabov na lyžiach). Ešte vo veku 70 až 77 rokov bol na Vysokej cez Kohútik, Lomnickom, Slavkovskom a Gerlachovskom štíte. Osudnou sa mu napokon stala obľúbená Široká veža.

Vrávi sa, že hory sú kruté. Iní tvrdia, že nie sú kruté, len ľahostajné, veď sú to iba skaly. Sú to iba skaly? ◀

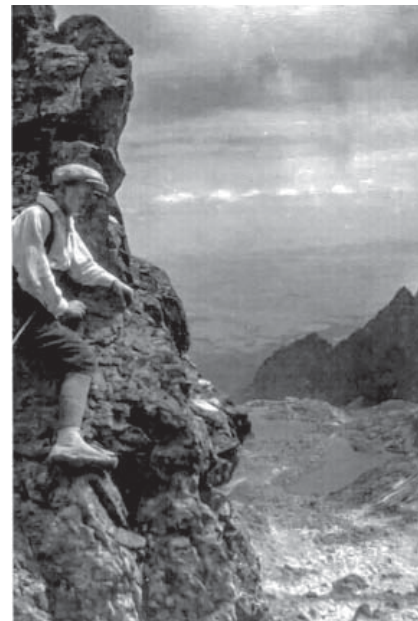
Použitá literatúra:

- Janovský A.: Agnes Gertrud Scholtz. In. TATRY 2/2021.
- Bohuš I.: Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier, 1996.
- Chalupecký I.: Dejiny Popradu, 1998.
- Mrázik F.: Strechy nad oblakmi, 2006.
- Puškáš A.: Vysoké Tatry, Horolezecký sprievodca, diel VII., 1981.

Prvá strana Luczyho denníka túr

Gustáv Alexander Luczy s lezečkami na nohách na hrebenei Snehového štítu, 20. septembra 1925

Gustáv Luczy v južnom úbočí Lomnického štítu, 17. augusta 1930

Turisti Karpatského spolku na Tomášovskom výhľade, 8. mája 1921. Prvý sprava je Johann Luczy, piaty Gustáv Alexander Luczy, uprostred Alfred Grosz.

V horolezeckom nebi privítali legendy

👤 Martina Petránová 📖 Desana Dudášová a archív Mariána Zátka

Vždy, keď sme sa stretli, sršal vtipom, pozitívnej energie mal na rozdávanie a napriek tomu, že by mohol tráviť hodiny vyraťovaním svojich lezeckých úspechov vo svetových horstvách, ostával pokorný a nad vecou. V apríli by bol oslávil svoje 94. narodeniny. Žiaľ, už nestihol. Presne mesiac predtým zdolal svoj posledný končiar a vystúpil najvyššie ako sa len dá, do horolezeckého neba. **Ivan Kluvánek** (*16. apríla 1927 – †16. marca 2021) sa stal legendou už počas života.

Rodák zo Stupavy sa k lezeniu dostal vďaka kamarátom z vtedajšej bratislavskej Prayovej ulice, spolu s nimi chodieval na Pajštún či na cvičné skaly do Sološnice. Kým oni s tým po čase sekli, on pokračoval s inými. V horách sa mu zapáčilo, stali sa pre neho očistcom aj spovednicou. Pomaly si získaval reputáciu a keď Arno Puškáš v roku 1955 organizoval prvý kolektívny zimný prechod hlavným hrebeňom Vysokých Tatier, zlanáril ho, aby sa stal členom vrcholového družstva. Práve vďaka tejto expedícii sa slovenským horolezcom pootvorili dvere do veľkých kopcov... V roku 1959 sa mu podarilo po prvýkrát vycestovať na Kaukaz. S Tónom Hanzelom, Ivanom Bajom a s Ďurom Weinczillerom preliezli Schmadererov pilier na Šcheldu, ktorý bol v tej dobe považovaný za ťažkú túru. Aj vďaka tomu mu v roku 1961 udelili titul Majster športu. Kaukaz si zamiloval, vrátil sa tam ešte niekoľkokrát, dokonca i ako vedúci expedícií. Liezol aj v Alpách, Hindúkuši či na Pamíri, kde v roku 1967 jeho výprava zdolala Pik Lenina (7 134 m), za čo si vyslúžil titul Zaslúžilého majstra športu. Nezanedbával však ani Tatry. Práve naopak. Celkovo tu urobil 429 výstupov, z toho 190 v zime. Dva roky pred svojou sedemdesiatkou ešte vyliezol severnú stenu Malého Kež-

marského štítu tzv. Weberovkou, ako 77-ročný „dal“ zo severu Jahňací štít trojkovou cestou...

Jeho výstupy mu zabezpečili miesto v slovenskej a neskôr aj v československej reprezentácii, takmer dve desaťročia pôsobil tiež ako jej tréner. Najväčším „Kluvošovým“ trénerským úspechom bol prvovýstup v severnej stene Šchary, ktorý sa v roku 1965 podaril trojici Ďurana, Tschunko a Záhoranský. Svoje bohaté teoretické, ale aj praktické skúsenosti zhrnul vo viacerých článkoch i odborných publikáciách, okrem iného spolupracoval aj s Ivanom Dieškom na *Horolezeckej encyklopédii* (1989), ktorá je na Slovensku doposiaľ označovaná za najkomplexnejšiu príručku z tejto oblasti. Svojimi nápadmi a skúsenosťami pomohol aj pri obnovení Slovenského horolezeckého spolku JAMES, azda nikdy nechýbal na pravidelných „jamesáckych“ stretnutiach pri Popradskom plese. A hoci posledné roky sa na okolité kopce pozeral už len zdola, do Tatier sa vždy veľmi rád vracal.

O jeho neuveriteľnej energii, vytrvalosti a nezlomnej vôle svedčí skutočnosť, že ešte ako 91-ročný brázdil svet. Okrem cestovania bola jeho koníčkou i vojenská história, miloval verše Lermontova, ktoré sa počas pravidelných prechádzok dokonca učil naspamäť. Lebo ako vravieval, iba samotný fyzický pohyb staršiemu človeku nestačí. Musí si tréňovať aj myseľ...

A hoci mal ešte veľa nesplnených snov, bol vďačný za to, čo mu život priniesol. I keď v horách stratil kamarátov a občas aj ilúzie, postarali sa mu najmä o nádherné zážitky, na ktoré pri dobrom ríztretku s iskrou v oku a šarmom bratislavského bonvivána stále rád spomínal.

V marci sa horolezecký svet rozlúčil aj s **Mariánom Zátkom** (*30. júla 1945 – †9. marca 2021), ktorého meno ostane navždy späté nielen s Vysokými Tatrami, ale i najvyššími horami sveta a polárnymi expedíciami.

S lezením začal v TJ Pozemné stavby Bratislava, ktorý sa neskôr zlúčil s horolezeckým oddielom IAMES. Spoločne so svojím bratom Jurajom podnikol množstvo letných i zimných výstupov vo Vysokých Tatrách, v Alpách či na Kaukaze. V roku 1969 sa zúčastnil jame-sáckej výpravy do Hindúkušu, ktorej hlavným cieľom bol Istor-onal (7 398 m). V marci 1974 ako člen hrebeňového družstva úspešne absolvoval zimný prechod hlavného hrebeňa Vysokých Tatier z Kopského do Laliového sedla. V tom istom roku bol aj účastníkom expedície na 7 500 m vysoký Nošak v Pakistane. Spolu s bratom Jurajom, Andrejom Belicom a Jozefom Justom vystúpili v roku 1978 na Severný vrchol Nanga Parbatu (7 816 m). V roku 1981 počas výpravy na Kančendžongu (8 586 m) pomohol zostúpiť Jozefovi Psoťkovi, ktorého pri návrate z vrcholu zastihla výšková choroba. O tri roky neskôr bol zástupcom vedúceho expedície na Lhotse Shar (8 383 m), ktorá býva označovaná za jeden z najväčších úspechov československého horolezectva. V roku 1987 sa do Himalájí vydal opäť, tentokrát ako člen filmárskej výpravy,

ktorej výsledkom bola snímka Sagarmatha o výstupe horolezcov na Mount Everest v réžii Jána Piroha.

V deväťdesiatych rokoch sa začal venovať aj polárnym krajinám. V roku 1993 sa zúčastnil 1. slovenskej severopolárnej expedície, ktorú viedol František Kele. O päť rokov neskôr zabezpečoval v Kanade príchod polárniku Petra Valušiaaka a jeho dvoch ruských kolegov po úspešnom prechode z Ruska do Kanady cez severný pól. V roku 1996 si to namieril do Antarktídy.

Po odchode do horolezeckého a polárnickeho dôchodku sa presťahoval do Žiliny a spolu s manželkou prevádzkovali penzión s lyžiarskym vlekom v Závrivej. Popri tom sa venoval aj svojmu detskému snu, lietaniu na motorovom lietadle.

Za svoju horolezeckú a organizačnú činnosť dostal viaceré vyznamenania. Okrem titulu Majster športu či Zlatého odznaku JAMES bol tiež držiteľom Plakety za rozvoj slovenského horolezectva.

Jeho priatelia si ho však navždy zapamätajú predovšetkým ako kamarátskeho, vždy usmiateho človeka a najmä nesmierneho „pracanta“. Aj napriek tomu, že nie vždy figuroval vo vrcholovom družstve, pre horolezecké či polárne expedície bol nesmierne cenný práve pre svoju húževnatosť, ochotu vždy pomôcť a dobrú náladu, ktorú rozdával všade navôkol.

Bez povšimnutia ochranárov neostal nový fenomén, ktorý sa rozmohol na sociálnych sieťach. Objavilo sa hneď niekoľko prípadov, keď ich užívatelia zverejnili fotografie či videá medvedích mláďat. Takýto „úlovok“ však môže byť drahý špás. Ide o život.

V snahe získať atraktívny záber poniektorí neváhajú priblížiť sa k medvediatám na pár metrov. Dokonca sa našli už aj takí, ktorí sa snažili dostať priamo do brloha, len aby si urobili fotografiu a mohli sa ňou pochváliť na sociálnej sieti. Podľa ochranárov si však ľudia neuvedomujú, že takýmto konaním riskujú nielen svoje životy, ale aj životy mláďat.

„Vodiaca medvedica si, prirodzene, bude svoje mladé chrániť. Navyše, v niektorých prípadoch sa môže stať, že sa k nim už nikdy nevráti a tým pádom tí ľudia ohrozujú nielen seba, ale aj tie mláďatká, ktoré potom uhynú bez potravy, alebo vymrznú,“ prízvukuje Michal Haring zo zásahového tímu, ktorý má na starosti aj monitoring tejto šelmy.

Len v prvých mesiacoch tohto roka Štátna ochrana prírody SR zachytila päť prípadov, kedy užívatelia sociálnych sietí zverejnili fotky a videá malých medvediat, pri ktorých sa nenachádza vodiaca medvedica. Aj preto ochranári ľudí vyzvali, aby sa v prírode riadili zdravým rozumom, neschádzali z turistického chodníka a uvedomili si, že pokus o takýto exkluzívny záber sa môže skončiť tragicky. Je totiž pravdepodobné, že medvedia mama sa nachádza v blízkosti...

Podľa zoológa Štátnych lesov TANAP-u, ktoré spravujú štátne pozemky na území Tatranského a časti Pieninského národného parku, je takéto správanie sa nielen neetické, ale aj v rozpore so zákonom o ochrane prírody, ktorý zakazuje úmyselne rušiť chráneného živočícha v jeho prirodzenom areáli, najmä v období hniezdenia, rozmnožovania, výchovy mláďat, zimného spánku alebo migrácie. „Takéto konanie je určite ďaleko za čiarou, pretože nejde len o porušenie zákona, ale je to vyslovene nemorálne a nezodpovedné pohrávanie sa nielen s vlastným životom, ale predovšetkým so životmi medvediat. Medvedica má mimoriadne citlivý čuch a aj po odchode človeka cíti jeho prítomnosť ešte niekoľko hodín. Materinský pud je síce veľmi silný, ale nie každá medvedica dokáže prekonať strach z pachu človeka a znova sa vrátiť do brloha. Každý takto získaný záber medvediat narušajúci intimitu medvedieho brloha môže zachytávať ich posledné chvíle života,“ upozorňuje Jozef Hybler. ◀

 Martina Petránová

 Ján Slivinský

Nový fenomén

Slavkovská dolina

28

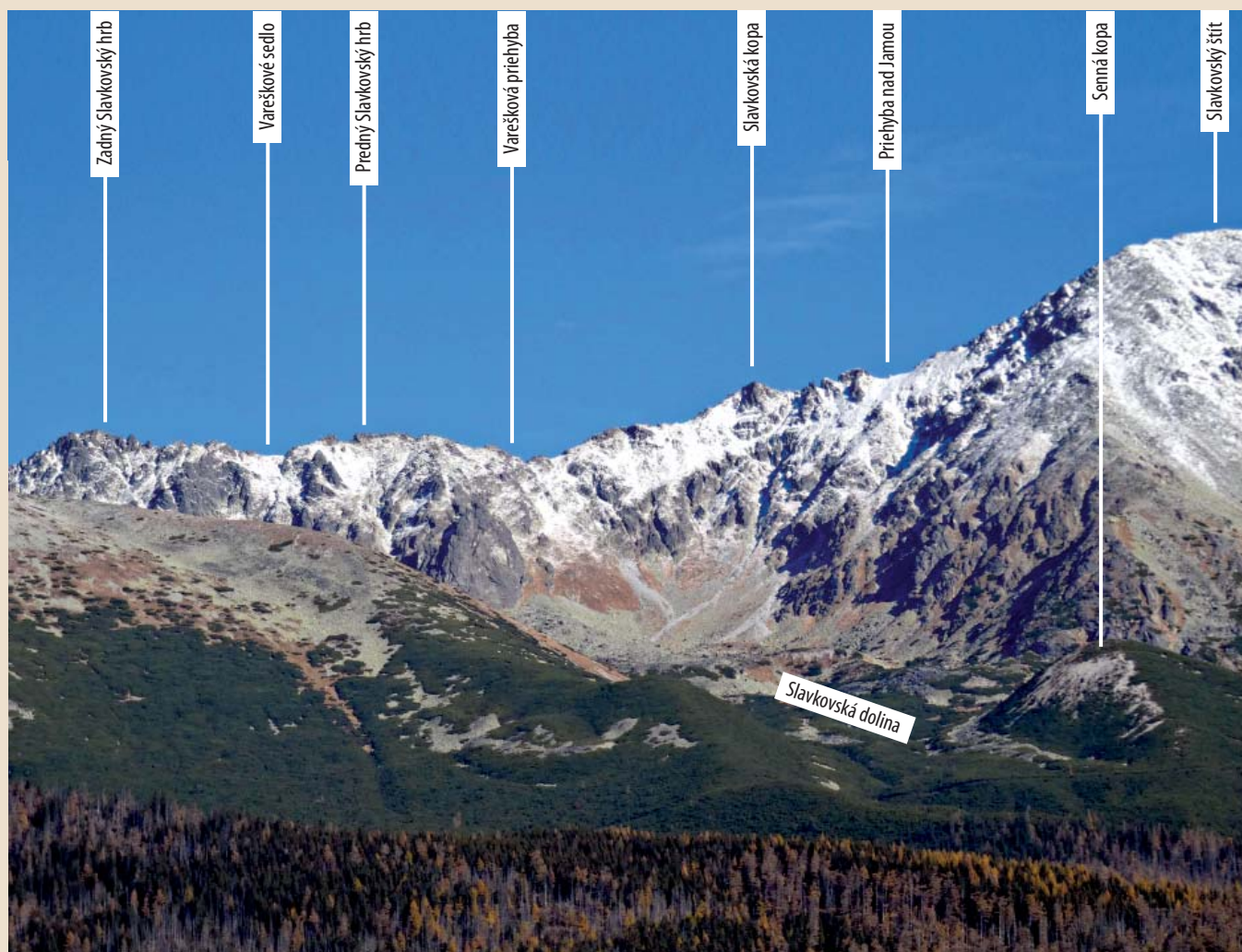
Slavkovská dolina je pomerne krátka, asi dva kilometre dlhá dolina. Uzatvára ju hrebeň Granátových veží, vybiehajúci z Bradavice (2 476 m) smerom na juhovýchod a smerom na východ ju uzatvára hrebeň Slavkovských veží spolu s Vareškovým hrebeňom, končiac vrcholom Slavkovského štítu (2 452 m).

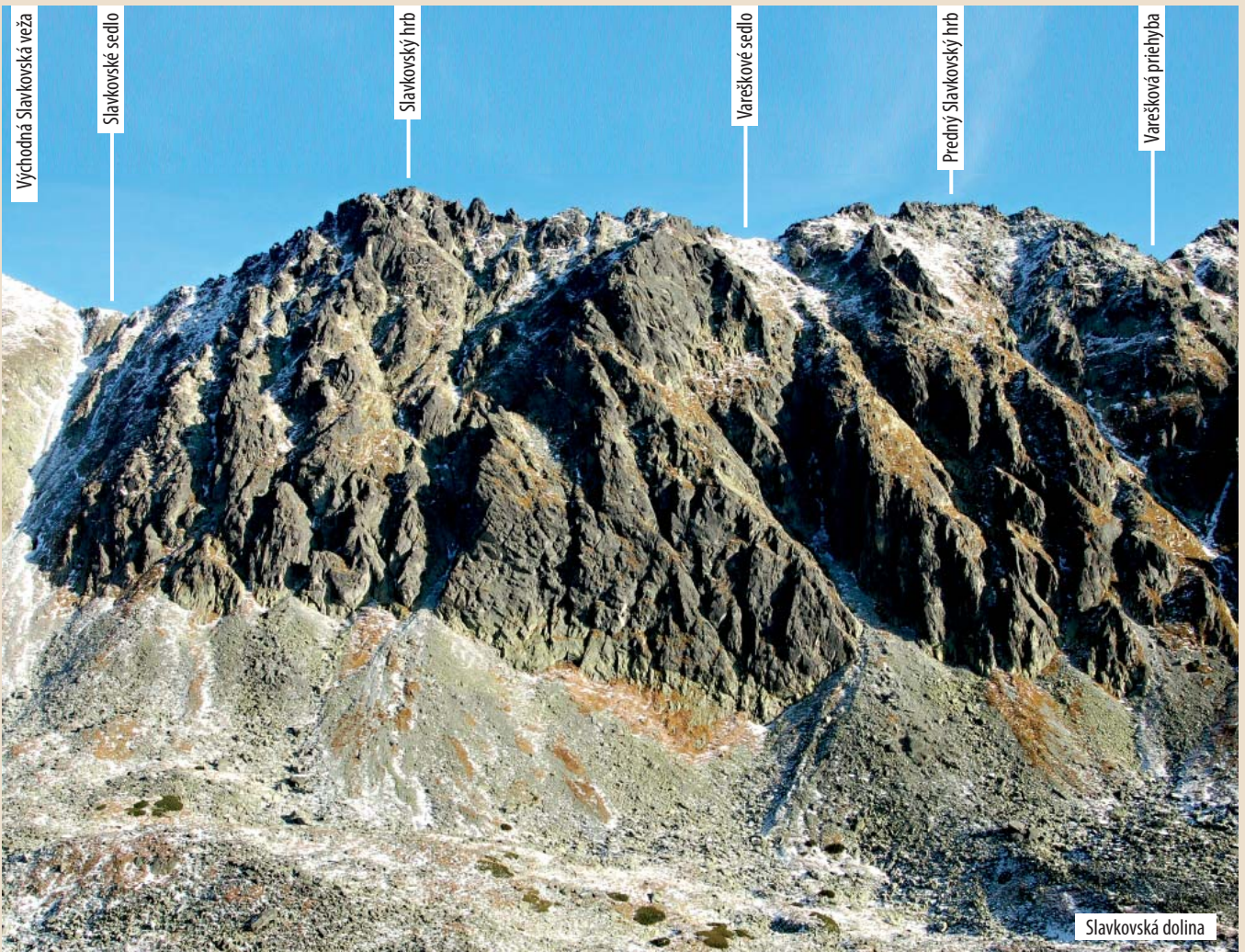
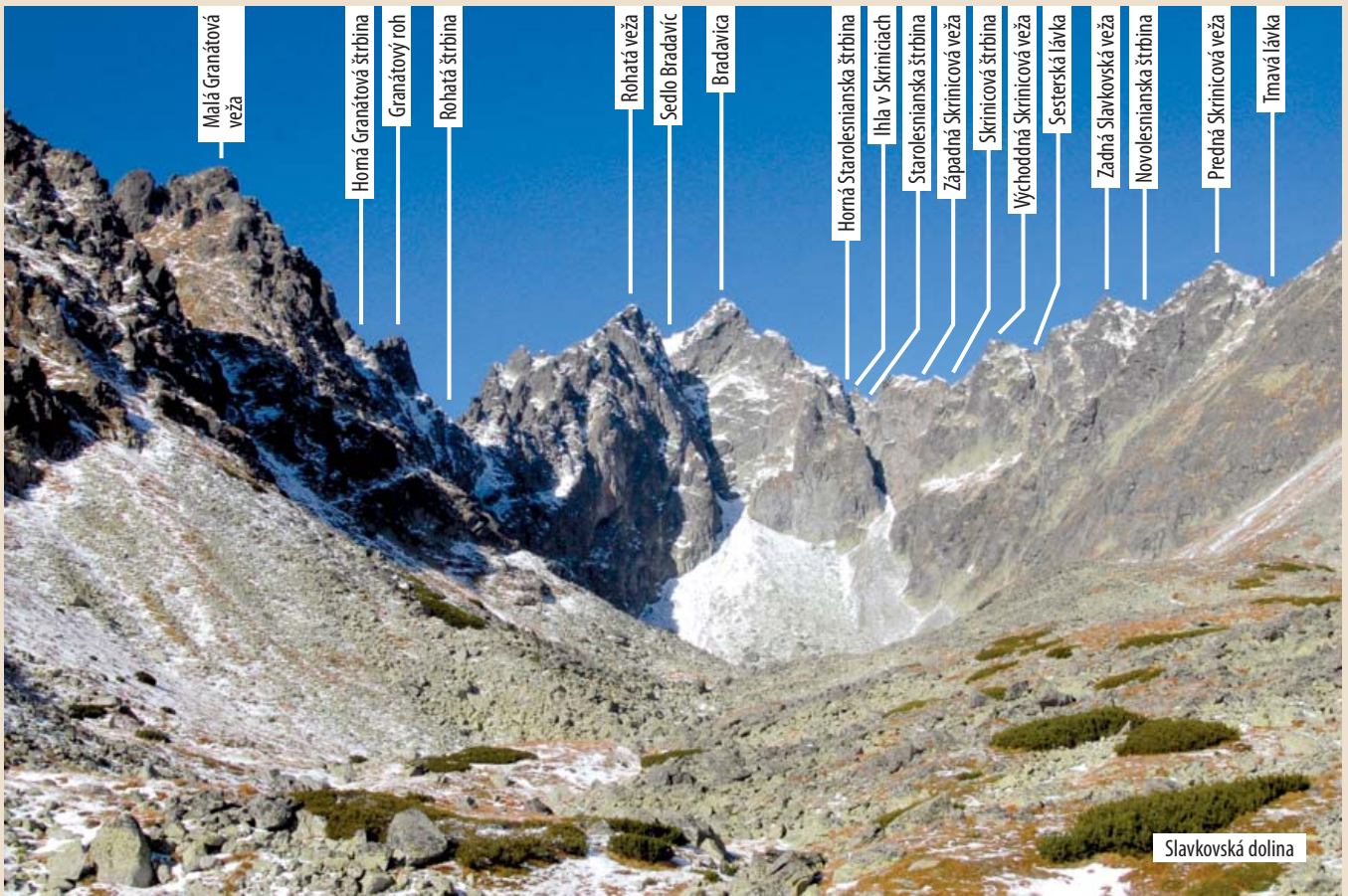
 Jozef Gurník autor a Peter Šaling

Granátový hrebeň začína tesne nad Tatranskou magistrálou, pokračuje cez štyri vrcholy Velických hrbov, ktoré sa končia v Medvedom sedle, Velickú kopy, sedlo pod Dvojitou vežou, Dvojitú vežu (2 315 m) a ďalej cez Granátovú vežičku, Granátového mnícha, Granátovú vežu (2 344 m), Malou Granátovou vežou, Rohatou vežou a končí sa na Bradavici. Na východ pokračuje hrebeň cez Západnú a Východnú Skrinicovú vežu, Západnú (2 380 m), Prostrednú (2 361 m) a Východnú Slavkovskú vežu (2 354 m), ďalej cez Zadný (2 318 m) a Predný Slavkovský hrb (2 289), cez štyri vrcholy Slavkovských kôp a končí sa na vrchole Slavkovského štítu. Nad magistrálou sa ukrýva

v kosodrevine Slavkovské plesko (1 676 m). Ďalšie dve plesá sa nachádzajú v hornej časti doliny, pod Dvojitou vežou – a to Malé Szontaghovo plesko a Szontaghovo pleso, pomenované sú podľa zakladateľa liečebných ústavov v Novom Smokovci.

Slavkovská dolina je príkladom jedinečne vyvinutej morénovej oblasti. Nachádza sa v nej viacero dokonale vytvorených a zachovaných ústupových morén. Senná kopa (1 848 m), ktorá sa dvíha nad ústím doliny, je obrovská bočná moréna pomerne malého, asi tri kilometre dlhého a 400 až 800 metrov širokého slavkovského ľadovca. V súčasnosti je Slavkovská dolina národnou prírodnou rezerváciou. ▶

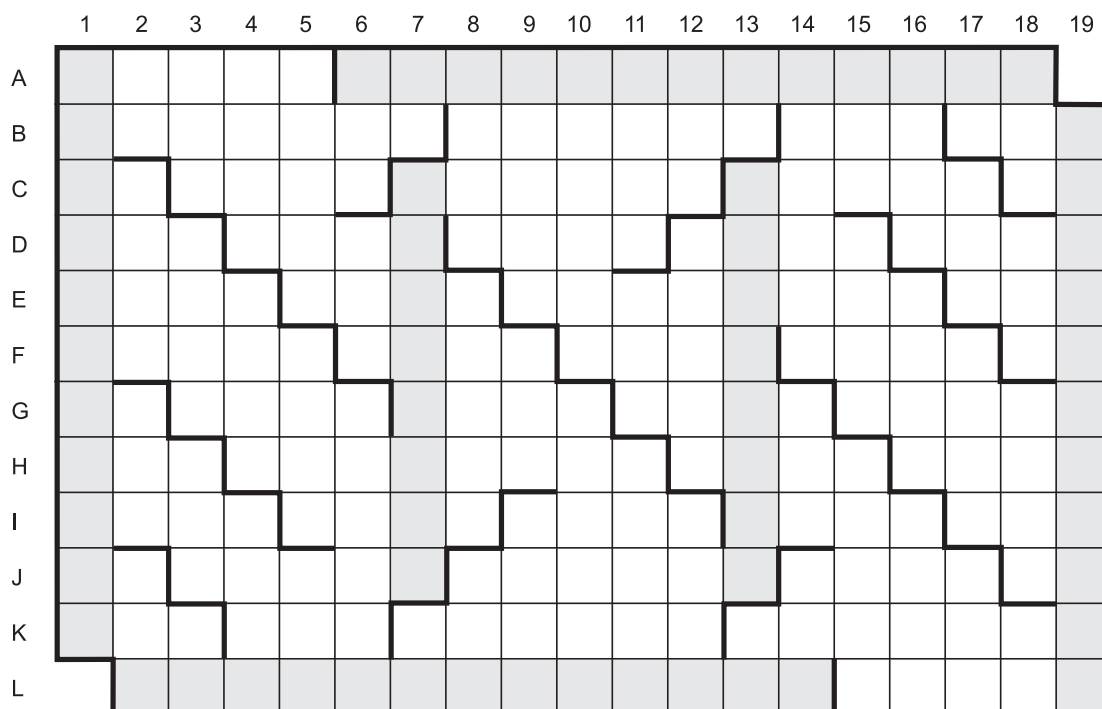

Krížovka

Anton Hajovský

Nížné Temnosmrečinské pleso je pleso na druhej terase Temnosmrečinskej doliny v komplexe (*tajnička 1*) doliny, poníže druhého, o niečo menšieho Vyšného Temnosmrečinského plesa. Je to tretie najväčšie a najhlbšie pleso na slovenskej strane Tatier. Má rozlohu 12,10 hektára, hĺbku 37,8 metra a nachádza sa v nadmorskej výške 1 706 m n. m. Názov je odvodený od jeho polohy v Temnosmrečinskej doline. V jej spodnej časti sa nachádzal starý smrekový les, ktorý svojou hustotou a výškou pôsobil tmavým, temným dojmom. Nížné Temnosmrečinské pleso býva v starších prameňoch spomínané ako (*tajnička 2*) pleso, lebo ležalo v chotári rovnomennej obce. Prvé merania plesa v roku 1750 urobil (*tajnička 3*), ale výsledky boli veľmi nepresné. Jakub (*tajnička 4*) 26. augusta 1751 (na základe legend) overoval, či je pleso odlivom a prílivom (*tajnička 5*). Jeho pozorovania ukázali, že to nie je možné. Možno ho navštíviť z (*tajnička 6*) alebo z rázcestia Tri studničky pod Kriváňom cez Kôprovú dolinu.

Legenda

Vodorovne: A. Bavlnená tkanina – *tajnička 3*. – B. Kombinézy – talianske mesto – MPZ Ugandy – poškodzuje ostrie. – C. Decibel – úver – metropola Mali – korbáč – EČV Brezna. – D. Bitka – posvätný zákaz – chyby – odriekanie – rozprávkové

bytosti. – E. Ázijský sokolík – časť prsta – nestrácalo sa – severský cicavec. – F. Saním nabral – pozdrav – akademický titul – ročné obdobie – osobné zámeno. – G. Značka samária – povlak na víne – severské mužské meno – ponor, potop – nalepoval. – H. Popravca – prístroj na meranie teploty – vždy, po anglicky – panstvo, honorácia. – I. Prchavá kvapalina – hity, po anglicky – kráčam – nasýtený uhľovodík – veľká plocha poľa. – J. Značka holmia – zrazu – dráždi – stolársky (skr.) – čerpacia stanica. – K. Starý otec, po nemecky – kocúr, po rusky – čistí handrou – stúpenec beatu. – L. *Tajnička 5* – pôvabné.

Zvisle: 1. *Tajnička 6*. – 2. Rímska štvorka – existovala – koniec šachovej partie – starorímska bohyňa úrody. – 3. Korean Exchange Bank – tunel – ukazovacie zámeno – a podobne. – 4. Okridlené dieťa (výtvar.) – notový zápis – značka dlaždíc. – 5. Staré baranidlo – alkohol – zhluk včiel. – 6. Hlt – meno Beáty – späť. – 7. Election year – *tajnička 4* – nitrid uránu. – 8. Ohmat – kruhovitá stavba – kolumbijská rieka. – 9. Obyvateľ Ríma – subtropická rastlina – kosatec. – 10. Anglický filmový režisér (Jonathan, *1966) – som vo vedení. – 11. Jednoduché stroje – Krajský národný výbor – smer v móde. – 12. Osobné zámeno – klesne – rieka v Malajzii. – 13. Odporovacia spojka – *tajnička 1* – lebo. – 14. Dlažba z kamenných odsekov – pera –

na toto miesto. – 15. Nemecký futbalista (Tobias) – nedokonale horel – počítal. – 16. Automobil – zväzok slamy – značka tónu. – 17. Mierka modelov železnice – antiblokovací brzdný systém – drahokam rôznych farieb – Letter Numeral Dialing. – 18. Časť ozubenia – hrob – iným spôsobom – anglická predložka. – 19. *Tajnička 2*.

Pomôcky: EAU – Ité – Muar.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenu v tiráži **do 30. júna 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 1/2021 mali znieť: 1. z neho cukor, 2. Englisch, 3. Antónia, 4. Hunsdorfer, 5. Gretzmacher, 6. Grosz, 7. Votisky, 8. cesta. Do redakcie nám tentokrát prišlo 52 odpovedí, spomedzi ktorých nebolo úplne správnych len päť. Publikáciu Tatranské doliny v zrkadlení času z Vydavateľstva IB Vysoké Tatry posielame **Stanislavovi Výrostkovi z Košíc**. Srdečne blahoželáme!

Fotohádanka

Martin Maličský

Milí čitatelia,

fotohádanka z čísla 1/2021 ponúka letecký pohľad na hradbami chránené námestie s kostolom, vlastne Kostolíkom, ktorý je neobyčajným dielom diluviálneho ladovca. Ten ho zo všetkých strán obopínal a modeloval ako samostatný objekt uprostred doliny. Odborne sa takýto útvar nazýva *nunatak*. Slovo pochádza od Eskimákov a jeho doslovný preklad znie „osamelý vrchol“. Medzi ďalšie tatranské *nunataky* patrí aj Hrubá veža v Litvrovej doline, Strelecká veža vo Veľkej Studenej doline či Dračí hrebeň v Zlomiskách. V horskej terminológii máme popri slove *nunatak* i ďalší exoticky znejúci termín. Mám na mysli tzv. *sastrugi* alebo *zastrugi*. Pôvod má na Sibíri a označuje snehové útvary vytvorené veternou eróziou. Ak nabudúce zbadáte niekde v doline alebo na holi snehovú pláň s akoby zamrznutými vlnami v tvare nákov, skúste si spomenúť na toto nezvyklé slovíčko.

V prvej tohtoročnej fotohádanke bol záber na Batizovskú dolinu. Jej prirovnanie k opevnenému mestu mi napadlo nielen vďaka Kostolíku, ktorý akoby dominoval námestiu. Hlavným dôvodom bola história doliny, siahajúca až do čias Bela IV. (1206 – 1270). Tento uhorský kráľ mal výrazné zásluhy pri zveľadovaní a opevňovaní stredovekých miest a hradov. Vďaka nemu prebehla aj kolonizácia riedko osídleného územia najmä v pohraničných oblastiach. Práve Batizovská dolina spolu s Mengusovskou dolinou a západnou časťou Veľickej doliny boli súčasťou územia, ktoré Belo IV. daroval spišskému šľachticovi Botyzovi (Batizovi). Darované zeme na úpäti spomínaných dolín boli v donačnej listine charakterizované ako „opustené, zanedbané a vyludnené“. V roku 1279 komes Batiz poveril dedičných richtárov Gotšalka z Matejoviec a Frolinga z Veľkej, aby les Chetene (ako sa územie nazývalo) vyklčovali a osídlili. Tak vznikla na tomto majetku prvá obec. Listinne bola doložená od roku 1286 a dostala meno podľa pôvodného zemepána Batizovce. Ľudia z Batizoviec prenášali názov obce aj na objekty vysoko v horách. „Batizovskými vrchmi“ označovali hrebeň Končistej až po Batizovský štít. Ich jednotlivé vrcholy sa začali rozlišovať až v 60. rokoch 19. storočia. Osobitný názov dostala Končistá a pre 2 448 m n. m. vysoký dvojrýchol v hlavnom hrebeni Vysokých Tatier sa ustálilo meno Batizovský štít. Ten patrilo do roku 1897 Batizovým dedičom Máriássyovcom. Im vďačíme za turistický chodník z Vyšných Hágov

do Batizovskej doliny. Dali ho postaviť okolo roku 1880. Na hlavný, východný vrchol Batizovského štítu prvýkrát vystúpili 13. júna 1900 karvinský horolezec Karol Jurzyca so štólskym vodcom Jozefom Galkom-Rusnákom. Jurzyca potom pokračoval ďalej po hrebeni sám, zostúpil do Batizovskej štrbiny a vystúpil i na západný vrchol štítu. Následne sa vrátil tou istou cestou k vodcovi. Prvovýstupcovia liezli východným hrebeňom s náročnosťou II. UIAA, teda cestou, ktorá sa v súčasnosti používa na zostup. Moderným lezcom imponuje platňovitá južná stena tohto štítu. Legendárna je najmä cesta „Kuttove platne“ z roku 1956. Jej pevná skala a neskutočná expozícia potešia srdce každého alpinistu.

Na záver pridám doposiaľ jednu nerozlúštenú záhadu spojenú s touto časťou Tatier. Posledný aprílový štvrtok v roku 1992 sa zo Skalnatého plesa vydala na cestu známou tatranskou magistrálou dvojica mužov z Bratislavy. Cieľ: Popradské pleso. Spočiatku kráčali bez problémov. Od úseku v Batizovskej doline však snehu na chodníku pribúdalo a dvojica začala pociťovať únavu. Šero ich zastihlo niekde v miestach, kde chodník pretína úbočie Klina. Do Sedla pod Ostrvou im ostávala necelá hodina cesty. Z neho už vidno horský hotel pri Popradskom plese. Len sa tam dostať! Tu dvojica urobila osudnú chybu. Fyzická a zrejme aj psychická únava ich viedla k rozhodnutiu opustiť turistický chodník a zostúpiť úbočím Klina priamo dole do lesa, kde sa už mihotali svetlá Vyšných Hágov. Spočiatku postupovali spoločne. Čím sa však terén s hustou kosodrevinou stával komplikovanejším, tým sa medzera medzi mužmi zväčšovala. Nakoniec sa druhému (!) z nich, Borisovi, podarilo dostať na frekventovanú Cestu slobody, kde zastavil auto. Jeho spoločníka sa aj napriek niekoľkodňovému úsiliu po-

zemných i leteckých záchranárov, ktorí potom pátrali aj s termovíziou, nepodarilo nájsť. Osud nešťastníka je doteraz zahalený tajomstvom. Záhada je o to väčšia, že išlo o investigatívneho novinára Marcela Samuhela, redaktora vtedajšieho denníka Práca. Posledná veta v článku, ktorý vyšiel tesne pred jeho zmiznutím totiž znela: „A keby sa mi náhodu niečo stalo, oznamujem Generálnej prokuratúre SR, že nemám úmysel spáchať samovraždu.“ Človeku až naskočí husia koža... a s husou súvisí aj nová hádanka. Tak totiž nazývali pred tristo rokmi spišskí Nemci vrchol, odkiaľ bola fotka exponovaná. Otázka znie, ako sa tento vrchol nazýva v súčasnosti, prípadne, ako sa nazýva končiar vpravo hore. Belianske Tatry v pozadí ste určite spoznali, či? ☺

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do 30. júna 2021. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Fotohádanku z čísla 1/2021 našlo odvahu „rozlúsknuť“ až 52 čitateľov, pričom len jediná odpoveď bola úplne nesprávna. Spomedzi tých, ktorí správne určili, že na fotografii sa spoločne s Kostolíkom nachádzajú Kačací a Batizovský štít, sme vyžrebovali **Vratislava Hálu z Prahy**. Výherca od nás získava knihu Tatranské štíty a ľudia z pera historika Ivana Bohuša st. Srdečne blahoželáme! ◀

